

บทบาทการรณรงค์ของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ในต่างประเทศกรณีหญิงบำเรอทหารญี่ปุ่น: ศึกษา
ระหว่าง ค.ศ.2010-2017



วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2561
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

The Role of South Korean Civil Society in Campaigning Aboard about Comfort
Women Issue: A Study during 2010-2017



A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in International Relations
Department of International Relations
Faculty of Political Science
Chulalongkorn University
Academic Year 2018
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

บทบาทการรณรงค์ของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ใน
ต่างประเทศกรณีหญิงบำเรอทหารญี่ปุ่น: ศึกษาระหว่าง
ค.ศ.2010-2017

โดย

น.ส.สุชาดา เลียงชูศักดิ์

สาขาวิชา

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีวินท์ สุพุทธิกุล

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณะบดีคณะรัฐศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชูเกียรติ พันธ์พรประสิทธิ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีวินท์ สุพุทธิกุล)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.กิตติ ประเสริฐสุข)

5880623224 : MAJOR INTERNATIONAL RELATIONS

KEYWORD: comfort women, South Korean civil societies, transnational
advocacy, human rights, women's rights

Suchada Liangchoosak : The Role of South Korean Civil Society in
Campaigning Aboard about Comfort Women Issue: A Study during 2010-
2017. Advisor: Asst. Prof. TEEWIN SUPUTTIKUN, Ph.D.

The aim of this thesis is to study the role of South Korean civil societies in erecting comfort women monuments and statues abroad and raising the comfort women issue to the international institution – United Nations – during 2010-2017 to call for Japan’s responsibility to the issue of comfort women during WWII. The study is to answer the question: What are the strategies that South Korean civil societies utilized to erect comfort women monuments and statues in different countries, outside South Korea, and took the issue to the United Nations? This thesis applied the concept of “transnational civil society” to investigate the strategies of 3 groups of South Korean civil societies - the Korean council for women drafted for military sexual slavery by Japan (the Korean Council), Hwaseong city civic group, and Suwon city civic group. This thesis found that the erecting comfort women monuments and statues abroad and raising the comfort women issue to the United Nations were done through transnational networks with civil societies in other country and international organizations. 3 strategies were used in making cooperation with transnational networks, there were creating the feeling of sisterhood, using universal ideology (human rights and women’s rights) and survivor’s testimony.

Field of Study: International Relations

Student's Signature

Academic Year: 2018

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีจากความกรุณาของบุคคลในชีวิตหลายท่าน ท่านแรก ที่ผู้วิจัยอยากจะขอบพระคุณมากที่สุดคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรวิทย์ สุพทุทธิกุล อาจารย์ที่ปรึกษาของผู้วิจัย ผู้ที่คอยให้คำแนะนำ สั่งสอน ชี้แนะแนวทางต่างๆ ทั้งยังคอยให้กำลังใจในยามที่งานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ หากปราศจากอาจารย์ที่ปรึกษาท่านนี้แล้ว วิทยานิพนธ์ฉบับนี้คงไม่เป็นรูปเป็นร่าง และเสร็จสมบูรณ์ได้ นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ชูเกียรติ พันธ์พรประสิทธิ์ ประธานกรรมการ และรองศาสตราจารย์ ดร.กิตติ ประเสริฐสุข คณะกรรมการภายนอก ที่สละเวลามาให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์เพื่อความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และขอขอบพระคุณ คณาจารย์ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่านที่ได้มอบความรู้ให้แก่ผู้วิจัยนับตั้งแต่ก้าวเข้ามาเป็นนิสิต ป.โท รวมทั้งขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ของทางภาควิชาที่คอยดูแลผู้วิจัยมาโดยตลอด

ตลอดระยะเวลาการศึกษาในระดับปริญญาโท ผู้วิจัยได้รับกำลังใจอย่างมหาศาลจากครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณวีระศักดิ์ เลียงชูศักดิ์ บิดาของผู้วิจัย ที่คอยสนับสนุนและให้กำลังใจเสมอมา ไม่ว่าผู้วิจัยจะตัดสินใจดำเนินชีวิตไปทิศทางใดก็ตาม รวมทั้งคุณดาราลิขิต เลียงชูศักดิ์ ผู้เป็นอาของผู้วิจัย ที่คอยดูแลและเชื่อว่าผู้วิจัยจะสามารถผ่านอุปสรรคทุกอย่างไปได้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณบุคคลสำคัญในชีวิตทั้งสองท่าน และสมาชิกในครอบครัวทุกคน ณ ที่นี้

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยอยากจะขอบพระคุณ คุณแอนนา ศรีคำ มารดาผู้ล่วงลับของผู้วิจัย ผู้ที่ไม่เคยมีโอกาสดูเห็นลูกคนนี้สวมชุดครุยเลยแม้แต่ครั้งเดียว ผู้วิจัยจะเติบโตอย่างแข็งแกร่งเช่นนี้ไม่ได้เลย หากปราศจากการเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนของผู้หญิงคนนี้ ขอขอบคุณสำหรับความรัก การทะนุถนอม การปกป้องที่มีให้ลูกคนนี้จนลมหายใจสุดท้ายของชีวิต ลูกเชื่อมั่นเป็นอย่างยิ่งว่า แม่จะต้องดีใจไปกับความสำเร็จของลูกในครั้งนี้ และในทุกๆ ก้าวของชีวิต และขอให้แม่โปรดรับรู้ไว้เสมอว่า 'ลูกกาเหว่า' ตัวนี้ จะโอบบินไปข้างหน้าอย่างแข็งแกร่งและมั่นคง เพื่อให้ 'แม่กา' ที่อยู่บนฟ้าภาคภูมิใจและหมดห่วง

สุชาดา เลียงชูศักดิ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญรูป.....	ญ
บทที่ 1	1
บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ.....	1
1.2 คำถามการวิจัย	8
1.3 สมมติฐาน.....	8
1.4 วัตถุประสงค์การวิจัย	8
1.5 แนวคิดและทฤษฎี.....	8
1.6 ขอบเขตการศึกษา.....	13
1.7 วิธีวิจัย	14
1.8 ทบทวนวรรณกรรม.....	15
1.9 คำโครงการนำเสนอ.....	20
บทที่ 2	21
ความเป็นมาของหญิงบำเรอและกระแสนการเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่น	21
2.1 กำเนิดหญิงบำเรอช่วงการแผ่จักรวรรดินิยมของญี่ปุ่น	21
2.2 สถานีบำเรอ (Comfort Stations).....	27

2.3	การจัดการสถานีบำเรอและหญิงบำเรอในช่วงสงคราม.....	29
2.4	กระแสนการเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอทศวรรษที่ 1980 ถึงปี 2017	33
2.4.1	การเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอช่วงทศวรรษ 1980	37
2.4.2	การเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอช่วง 1990-2017	38
2.5	การตอบสนองของญี่ปุ่นต่อกรณีหญิงบำเรอทศวรรษ 1990 ถึงปี 2017	44
บทที่ 3	52
	การเรียกร้องของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ในต่างประเทศ	52
3.1	อนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอ.....	54
3.1.1	ลักษณะของอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอ	55
3.1.2	จุดเริ่มต้นของอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอ	56
3.2	อนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอนอกประเทศเกาหลีใต้	59
3.3	การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในต่างประเทศของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้	62
3.3.1	การใช้กรอบประสบการณ์ร่วมกัน (sisterhood).....	62
3.3.2	การใช้อุดมการณ์สากล	66
3.3.3	การผลักดันหญิงบำเรอออกมาสู่สาธารณะ	77
บทที่ 4	81
	ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้กับการเรียกร้องผ่านสถาบันระหว่างประเทศ.....	81
4.1	จุดเริ่มต้นการเรียกร้องในต่างแดนของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้	82
4.2	การตอบสนองต่อประเด็นปัญหาของสถาบันระหว่างประเทศ	85
4.3	การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรในต่างประเทศ.....	87
4.3.1	The Korean Council กับ WHRI.....	88
4.3.2	the Korean Council กับ AI.....	92
บทที่ 5	100
บทสรุป	100

บรรณานุกรม.....	106
ประวัติผู้เขียน.....	121



จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1: สถานที่ตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอตั้งแต่ปี 2010.....	60



สารบัญรูป

	หน้า
ภาพที่ 1: อนุสาวรีย์ที่สวนสาธารณะพาลีเสด นิวเจอร์ซีย์ ปี 2010.....	55
ภาพที่ 2: รูปปั้นหญิงบำเรอหน้าสถานทูตญี่ปุ่นในกรุงโซล ปี 2011	56
ภาพที่ 3: อนุสาวรีย์หญิงบำเรอที่ มียาโกะจิมมา ในโอกินาวา	57
ภาพที่ 4: รูปปั้นหญิงคู่หญิงบำเรอที่เชียงใหม่ ปี 2016.....	66



จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

‘หญิงบำเรอ’ (comfort women) เป็นคำเรียกอย่างสุภาพเพื่อใช้อธิบายผู้หญิงซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวเกาหลีที่ถูกเกณฑ์หรือบังคับโดยกองทัพญี่ปุ่นเพื่อบำเรอทหารของกองทัพตลอดช่วงก่อนและระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2¹ มาจากคำว่า “ianfu” ในภาษาญี่ปุ่น หมายถึง ผู้หญิง (fu) ที่คอยให้บริการทางเพศเพื่อความผ่อนคลายและความสำราญ (ian)² แต่เนื่องจากหญิงบำเรอทหารญี่ปุ่นนั้นมีทั้งที่สมัครใจและถูกบังคับ จึงทำให้มีข้อถกเถียงกันในแง่ของการเรียกผู้หญิงที่ถูกเกณฑ์หรือถูกบังคับด้วยคำว่าหญิงบำเรอนั้น ไม่ได้สะท้อนสิ่งที่ผู้หญิงกลุ่มนี้ถูกกระทำอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการถูกข่มขืน การถูกทำร้ายร่างกายตลอดระยะเวลาที่สงครามยังคงดำเนินอยู่³ นักวิชาการบางท่านเสนอให้ใช้คำว่า ‘ทาสทางเพศ’ (sex slaves) หรือ ‘ทาสทางเพศของทหาร’ (military sex slaves)⁴ จะให้ความหมายที่ชัดเจนกว่า

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการถกเถียงกันในเรื่องของการใช้คำ กระนั้น ในงานเขียนของนักวิชาการซึ่งเสนอให้ใช้คำว่าทาสทางเพศนั้น ก็ยังคงใช้คำว่าหญิงบำเรอ ด้วยเหตุผลว่าเป็นคำเรียกที่สุภาพและใช้อย่างแพร่หลาย⁵ ดังนั้น ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยจึงยังคงใช้คำว่าหญิงบำเรอ เป็นคำเรียกผู้หญิงที่ถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่น เพราะนอกจากจะเป็นคำที่สุภาพและใช้กันอย่างแพร่หลายแล้ว ตามที่ได้อธิบายไว้ข้างต้นว่าหญิงบำเรอ มีทั้งผู้หญิงที่ถูกบังคับและสมัครใจ ทว่า กลุ่มที่ออกมา

¹ C. Sarah Soh, "The "Comfort Women": Movement for Redress," *Asian Survey* 36, 12 (December 1996): 1227.

² C. Sarah Soh, *The Comfort Women: Sexual Violence and Postcolonial Memory in Korea and Japan*, (Chicago: University of Chicago, 2008), p. 69.

³ Hayato Nakayama, "Japanese Activists Who Support Redress for "Comfort Women": Why and How Do They Address the "Comfort Women" Issue?," (Master's thesis, Graduate Studies, University of Manitoba, 2013), p. 4.

⁴ Kumagai Naoko, *The Comfort Women: Historical, Political, and Moral Perspectives*, trans. David Noble (Tokyo: International House of Japan, 2016), p. 24.

⁵ Nakayama, "Japanese Activists Who Support Redress for "Comfort Women": Why and How Do They Address the "Comfort Women" Issue?," pp. 4-5.

เรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นนั้น มีแต่เพียงกลุ่มที่ถูกเกณฑ์หรือถูกบังคับ ในขณะที่กลุ่มผู้หญิงที่สมัครใจกลับไม่ได้ออกมาเรียกร้องต่อประเด็นดังกล่าวและไม่ถูกพูดถึงเหมือนกับกลุ่มที่ถูกบังคับเช่นนี้แล้ว เมื่อพูดถึงคำว่าหญิงบำเรอ จึงเป็นคำที่ให้ภาพของกลุ่มผู้หญิงที่ถูกเกณฑ์หรือถูกบังคับให้บำเรอทหารญี่ปุ่นเสียมากกว่า

ประเด็นความขัดแย้งระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นกรณีหญิงบำเรอทหารญี่ปุ่น (comfort women) เป็นปัญหาที่ยืดเยื้อมาเป็นเวลานาน และความขัดแย้งนี้ก็ยังคงดำเนินมาจนถึงปัจจุบันแม้จะมีการลงนามในข้อตกลงเพื่อยุติความขัดแย้งกรณีหญิงบำเรอ (Comfort Women Agreement) ไปเมื่อเดือนธันวาคม ปี 2015 ระหว่างประธานาธิบดีเกาหลีใต้กับนายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่น โดยข้อตกลงดังกล่าวระบุว่า รัฐบาลทั้งสองต่างเห็นพ้องว่า ข้อตกลงนี้ถือเป็น ‘ครั้งสุดท้ายและไม่มีการรื้อฟื้นขึ้นมาอีก’ (final and irreversible resolution) ญี่ปุ่นจะกล่าวขอโทษอย่างเป็นทางการและให้ความช่วยเหลือเป็นเงินจำนวน 1,000 ล้านเยนเพื่อก่อตั้งมูลนิธิภายใต้การดูแลของรัฐบาลเกาหลีใต้เพื่อที่จะเยียวยาอดีตหญิงบำเรอชาวเกาหลีที่ยังมีชีวิต ขณะที่ทางเกาหลีใต้จะต้องรื้อถอนรูปปั้นหญิงบำเรอ (comfort women statue) ออกจากหน้าสถานทูตญี่ปุ่น โดยรูปปั้นดังกล่าว ทางภาคประชาสังคมเกาหลีใต้อย่างสมาคมชาวเกาหลีเพื่อผู้หญิงที่ถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่น (the Korean Council for Women Drafted for Military Sexual Slavery by Japan: the Korean Council) ได้นำมาตั้งไว้ในวาระครบรอบการประชุมหน้าสถานทูตญี่ปุ่นในกรุงโซลครั้งที่ 1,000 ในเดือนธันวาคม ปี 2011 และรัฐบาลทั้งสอง จะไม่มีการนำประเด็นนี้ขึ้นมาวิพากษ์วิจารณ์กันในเวทีระหว่างประเทศอีกต่อไป⁶

อย่างไรก็ตาม หลังจากการลงนามในข้อตกลงยุติความขัดแย้ง ประเด็นปัญหากลับไม่ได้ยุติอย่างที่หวัง เพราะนอกจากจะไม่มีกรรื้อถอนรูปปั้นออกจากหน้าสถานทูตญี่ปุ่นแล้ว ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ยังได้ตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอหน้าสถานกงสุลญี่ปุ่นในปูซานขึ้นมาอีกแห่งหนึ่ง เพื่อเป็นการ

⁶ "Japan and South Korea Agree Ww2 'Comfort Women' Deal," *BBC News*, 28 December 2015, [online] Available from: <https://www.bbc.com/news/world-asia-35188135> [2 January 2016] อย่างไรก็ตาม ในภายหลัง ทางรัฐบาลญี่ปุ่นได้เร่งให้เกาหลีใต้รื้อถอนรูปปั้นหญิงบำเรอออกจากหน้าสถานทูตโดยเร็วตามที่ระบุสัญญา แต่ทางฝั่งรัฐบาลเกาหลีใต้อ้างว่า ไม่สามารถที่จะรื้อถอนได้ เนื่องจากรูปปั้นดังกล่าวตั้งโดยภาคประชาสังคม ซึ่งรัฐบาลไม่มีสิทธิในการรื้อถอน (ดูเพิ่มเติมจาก "'Comfort Woman' Statue Casts Shadow over Japan-Korea Deal on Comfort Women," *Forbes*, 22 April 2019, [online] Available from: <https://www.forbes.com/sites/civcnation/2019/04/22/embracing-age-over-ageism/#410ce9654214> [29 April 2019])

ประท้วงการลงนามในข้อตกลงข้างต้น ด้วยมองว่า การลงนามที่เกิดขึ้นขาดความชอบธรรม เนื่องจากอดีตหญิงบำเรอไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการพิจารณาข้อตกลงดังกล่าว และญี่ปุ่นก็ไม่ได้ตระหนักถึงความรับผิดชอบในแง่ของกฎหมาย⁷ ยิ่งไปกว่านั้นคือ อดีตหญิงบำเรอและภาคประชาสังคมไม่อาจปักใจเชื่อได้ว่า คำขอโทษของญี่ปุ่นมาจากความสำนึกผิดจากใจจริง⁸ นอกจากนี้ ข้อตกลงปี 2015 ไม่ได้ระบุว่า ญี่ปุ่นจะบันทึกเหตุการณ์หญิงบำเรอลงในแบบเรียนประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น ตามความต้องการของหญิงบำเรอและภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ อีกทั้ง เมื่อรัฐบาลของปาร์ค กึน-ฮเย (Park Guen-hye) หมดอำนาจลงและมุน แจ-อิน (Moon Jae-in) ขึ้นมาดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของเกาหลีใต้แทน ผู้นำคนใหม่ของเกาหลีใต้ได้ประกาศอย่างชัดเจนว่า ข้อตกลงดังกล่าวระหว่างเกาหลีใต้และญี่ปุ่นนั้นมีความบกพร่องและจำเป็นที่จะต้องนำกลับมาพิจารณาใหม่ เนื่องจากกระบวนการลงนามมิได้ผ่านการไต่ถามหรือขอความคิดเห็นจากอดีตหญิงบำเรอซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการกระทำของญี่ปุ่นในช่วงสงคราม และมุน แจ-อิน ยังได้ให้คำจำกัดความของเหตุการณ์หญิงบำเรอว่าเป็น “อาชญากรรมต่อมนุษยชาติ” (crime against humanity)⁹

จุดเริ่มต้นของหญิงบำเรอทหารญี่ปุ่น เกิดขึ้นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นก้าวขึ้นมาเป็นอิทธิพลในเอเชียแปซิฟิกและเข้ายึดครองประเทศในแถบเอเชีย และได้ก่อตั้งสถานีบำเรอทหารญี่ปุ่น (comfort station) ในประเทศอาณานิคม มีการนำตัวผู้หญิงจากประเทศที่อยู่ใต้อำนาจมาไว้คอยบริการเหล่าทหารในกองทัพ โดยผู้หญิงที่ถูกนำมาให้บริการแก่ทหารญี่ปุ่นนั้น มีทั้งที่สมัครใจมาทำงานเพื่อแลกกับเงิน และผู้หญิงที่ไม่เต็มใจ โดยผู้หญิงที่ไม่เต็มใจนี้ จะมาในรูปแบบของการถูกขูดคร่าหรือหลอกลวง ทั้งนี้ ตัวเลขที่แน่นอนของจำนวนผู้หญิงที่ถูกนำตัวมาเป็นหญิงบำเรอยังคงเป็นข้อถกเถียง

⁷ Jeff Kingston, "Japan's Prime Minister Could Solve the 'Comfort Women' Issue Once and for All. So Why Won't He?," *The Washington Post*, 22 January 2018, [online] Available from: https://www.washingtonpost.com/news/democracy-post/wp/2018/01/22/japans-prime-minister-could-solve-the-comfort-women-issue-once-and-for-all-so-why-wont-he/?noredirect=on&utm_term=.c26af6b5000b [5 May 2018]

⁸ Naoko, *The Comfort Women: Historical, Political, and Moral Perspectives*, trans. Noble. p. XI

⁹ "South Korea Marks First 'Comfort Women' Day, Jointed by Protestors in Taiwan," *Reuters*, 14 August 2018, [online] Available from: <https://www.reuters.com/article/us-asia-comfortwomen/south-korea-marks-first-comfort-women-day-joined-by-protestors-in-taiwan-idUSKBN1KZ07O> [20 August 2018]

แต่โดยเฉลี่ยแล้วอยู่ที่ประมาณ 200,000 คน จากเกาหลีใต้ ฟิลิปปินส์ ไต้หวัน อินโดนีเซีย และพื้นที่อื่นๆ ที่ญี่ปุ่นเข้ายึดครอง¹⁰ ซึ่งร้อยละ 80 ของผู้หญิงที่อยู่ในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงชาวเกาหลี¹¹

อย่างไรก็ตาม แม้สงครามโลกครั้งที่ 2 จะจบลงพร้อมกับความพ่ายแพ้ของญี่ปุ่น แต่ก็ยังคงมีความพยายามที่จะปลุกกระแสการเรียกร้องอยู่เป็นระยะ ทว่าก็ไม่ได้รับการกล่าวถึงมากนักจนกระทั่งในปี 1991 คิม ฮัก-ซุน (Kim Hak-sun) อดีตหญิงบำเรอชาวเกาหลีใต้ออกมาปรากฏตัวต่อสาธารณชน พร้อมทั้งเปิดเผยถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในช่วงสงครามโลกและเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่น¹² ทำให้ประเด็นหญิงบำเรอเริ่มได้รับความสนใจ ก่อเกิดเป็นกระแสการเรียกร้องความรับผิดชอบและการชดใช้จากญี่ปุ่นในเกาหลีใต้

ภายหลังเกิดกระแสการเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นในเกาหลีใต้ ในระดับนานาชาติเองก็ได้มีความพยายามที่จะกดดันญี่ปุ่นต่อประเด็นปัญหาดังกล่าวเช่นกัน อาทิ ในปี 1996 Radhika Coomaraswamy ผู้รายงานพิเศษด้านความรุนแรงต่อสตรีได้รายงานต่อคณะกรรมการว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (the UN Commission on Human Right) ว่า “ญี่ปุ่นจะต้องยอมรับในการกระทำผิด รับผิดชอบและขอโทษต่อหญิงบำเรอในช่วงระหว่างสงครามและที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน โดยการสอนและบรรจุเรื่องราวที่เกิดขึ้นลงในการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น”¹³ นอกจากนี้ ในปี 2007 รัฐสภาของสหรัฐฯ ได้มีมติ United States House of Representatives House Resolution 121 เพื่อกดดันญี่ปุ่นให้แก้ไขต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต และภายหลังการออกมติของรัฐสภาของสหรัฐฯ ในปีเดียวกัน ประเทศอื่นๆ ก็มีมติเพื่อกดดันญี่ปุ่นตามมา เช่น เนเธอร์แลนด์ แคนาดา และสหภาพยุโรป รวมทั้งตามเมืองต่างๆ ในสหรัฐฯ เองก็เคยมีมติกดดันญี่ปุ่น

¹⁰ Muta Kazue, "The 'Comfort Women' Issue and the Embedded Culture of Sexual Violence in Contemporary Japan," *Current Sociology Monograph* 64, 4 (November 2016): 623.

¹¹ David Boling, "Mass Rape, Enforced Prostitution, and the Japanese Imperial Army: Japan Eschews International Legal Responsibility?," *The Columbia Journal of Transnational Law* 32, 3 (1995): 541-42.

¹² Soh, "The 'Comfort Women': Movement for Redress," p. 1230.

¹³ Ibid., p. 1226.

เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็น นิวเจอร์ซีย์ที่ได้มีมติ Assembly Concurrent Resolution 159 และนิวยอร์ก มีมติ Senate Resolution 304 “Comfort Women Resolution”¹⁴

นอกจากแถลงการณ์ของผู้รายงานพิเศษแห่งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติและรัฐสภาของนานาประเทศแล้ว ในที่ประชุมหน่วยงานซึ่งอยู่ภายใต้ร่มเงาขององค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) ก็ยังคงมีแถลงการณ์เรียกร้องให้ญี่ปุ่นเร่งจัดการกับประเด็นปัญหาที่สร้างความขัดแย้งระหว่างญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ อาทิเช่น ในปี 2007 และ 2013 คณะกรรมการต่อต้านทรมานกรรม (the UN Committee against Torture: CAT) ได้มีแถลงการณ์ว่าด้วยการเรียกร้องให้รัฐบาลญี่ปุ่นเปิดเผยข้อเท็จจริงในสิ่งที่เกิดขึ้นต่อสาธารณชน นำประเด็นหญิงบำเรอบรรจุลงในแบบเรียนของประเทศเพื่อให้ชนรุ่นหลังได้เรียนรู้และป้องกันไม่ให้เกิดโศกนาฏกรรมขึ้นอีก จัดหามาตรการเยียวยาและฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจของหญิงบำเรอ¹⁵

คณะกรรมการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีแห่งสหประชาชาติ (the UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women: CEDAW) เป็นอีกหน่วยงานหนึ่งภายใต้ร่มเงาขององค์การสหประชาชาติที่มีแถลงการณ์เรียกร้องให้ญี่ปุ่นเร่งรับผิดชอบต่ออดีตหญิงบำเรอในช่วงสงครามอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ปี 2009 โดยสาระสำคัญของแถลงการณ์นั้น คือการกระตุ้นให้ญี่ปุ่นเร่งหาทางออกต่อปัญหาที่เกิดขึ้น เร่งหามาตรการชดเชยให้แก่อดีตหญิงบำเรอ รวมทั้งเปิดเผยเรื่องราวในช่วงสงครามต่อสาธารณชนเพื่อเพิ่มความตระหนักรู้ในแง่ของอาชญากรรม¹⁶ และภายหลังการลงนามในข้อตกลงยุติความขัดแย้งกรณีหญิงบำเรอในปี 2015 CEDAW ก็มีแถลงการณ์ให้ทาง

¹⁴ Thomas Kern and Sang-hui Nam, "The Korean Comfort Women Movement and the Formation of a Public Sphere in East Asia," in Korea Yearbook 2009: Politics, Economy and Society, eds. Rüdiger Frank, et al. (Leiden: Brill, 2009).pp. 250-251.

¹⁵ UN Committee against Torture, "Concluding Observations on the Second Periodic Report of Japan, Adopted by the Committee at Its Fiftieth Session (6-31 May 2013)," 28 June 2013, [online] Available from: <http://www.refworld.org/docid/51dfe6614.html> [15 November 2018]

¹⁶ CEDAW, "Concluding Observations of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Adopted by Committee at Its Forty-Fourth Session (20 July-7 August 2009)," 7 August 2009, para 38 [online] Available from: <https://undocs.org/CEDAW/C/JPN/CO/6> [15 November 2018]

รัฐบาลญี่ปุ่นนำข้อตกลงที่เกิดขึ้นกลับมาพิจารณาใหม่อีกครั้ง¹⁷ นอกจาก CAT และ CEDAW แล้ว ยังปรากฏแถลงการณ์ซึ่งมีเนื้อหาที่คล้ายคลึงกันจากการประชุมอื่นๆ ขององค์การสหประชาชาติ อาทิ คณะกรรมาธิการด้านสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (Committee on Economic, Social and Cultural Rights: CESCR) คณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชนว่าด้วยพันธสัญญาระหว่างประเทศด้านสิทธิทางการเมืองและสังคม (Human Rights Committee on the International Covenant on Civil and Political Rights: CCPR) คณะกรรมาธิการว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติ (Committee on the Elimination of Racial Discrimination: CERD) เป็นต้น

กระแสร้องเรียนถึงความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นต่อกรณีหญิงบำเรอ ไม่เพียงแต่นำมาซึ่งแถลงการณ์จากนานาชาติและสถาบันระหว่างประเทศเท่านั้น หากยังนำมาซึ่งปรากฏการณ์ตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอตามสถานที่ต่างๆ ทั้งภายในเกาหลีใต้และในต่างประเทศ เริ่มจากปี 2010 ซึ่งมีการตั้งอนุสาวรีย์แท่นหินจารึกข้อความเกี่ยวกับหญิงบำเรอในช่วงสงคราม ที่สวนสาธารณะพาลิเสด (Palisades Park) นิวเจอร์ซีย์ (New Jersey) โดยชาวเกาหลีใต้ในสหรัฐฯ ขณะที่ในปี 2011 มีการตั้งรูปปั้นซึ่งมีลักษณะเป็นผู้หญิงชาวเกาหลีที่หน้าสถานทูตญี่ปุ่นในเกาหลีใต้ โดย the Korean Council ซึ่งเป็นรูปปั้นที่ถูกกระทุงอยู่ในข้อตกลงปี 2015 ว่า ทางเกาหลีใต้จะต้องรื้อถอนรูปปั้นนี้ และหลังจากนั้น ทั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอก็ได้กระจายไปในหลายประเทศทั่วโลก ทั้งสหรัฐฯ แคนาดา ออสเตรเลีย เยอรมนี จีน เป็นต้น เพื่อเป็นการเรียกร้องให้นานาชาติเล็งเห็นถึงความสำคัญของประเด็นปัญหาดังกล่าวและช่วยกดดันญี่ปุ่นอีกทางหนึ่ง

อาจกล่าวได้ว่า ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น แสดงให้เห็นถึงขอบข่ายการเรียกร้องที่ขยายวงกว้างของประเด็นปัญหาไปสู่เวทีนานาชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสหรัฐฯ ที่ปรากฏทั้งอนุสาวรีย์แท่นหินและรูปปั้นหญิงบำเรอตามเมืองต่างๆ มากกว่าประเทศอื่น โดยรวมจากปี 2010-2014 ทั้งสิ้น 7 แห่ง แบ่งเป็นรัฐต่างๆ ดังต่อไปนี้

- แคลิฟอร์เนีย (California) มี 1 แห่ง คือ เกล็นเดล (Glendale)
- นิวยอร์ก (New York) มี 1 แห่ง คือ สวนสาธารณะไอเซนฮาวร์ (Eisenhower Park)

¹⁷ Seong Yeon-cheol, "Un Panel Says Comfort Women Agreement Not "Fully Victim-Centered", Hankyoreh, 8 March 2016, [online] Available from: http://english.hani.co.kr/arti/english_edition/e_national/733876.html [2 June 2016]

- นิวเจอร์ซีย์ (New Jersey) มี 3 แห่ง คือ สวนสาธารณะพาลิเสด (Palisades Park) ยูเนียน ซิตี้ (Union City) และ แฮกเคนแซค (Hackensack)
- เวอร์จิเนีย (Virginia) มี 1 แห่ง คือ แฟร์แฟกซ์ (Fairfax)
- มิชิแกน (Michigan) มี 1 แห่ง คือ เซ้าธ์ฟิลด์ (Southfield)¹⁸

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากการลงนามในข้อตกลงยุติความขัดแย้งกรณีหญิงบำเรอของผู้นำเกาหลีใต้และญี่ปุ่น ได้มีการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอ รวมทั้งอนุสาวรีย์ที่เป็นแท่นหินอ่อนในสหรัฐอเมริกา เพื่อคัดค้านข้อตกลงดังกล่าวเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในปี 2017 มีอนุสาวรีย์และรูปปั้นเพิ่มขึ้นมาถึง 4 แห่งด้วยกัน คือ อนุสาวรีย์แท่นหิน ที่ Trinity Episcopal Church ในนิวเจอร์ซีย์ รูปปั้นหญิงบำเรอที่สวนสาธารณะในบรู๊คเฮฟเว่น (Brookhaven) รัฐจอร์เจีย (Georgia) รูปปั้นหญิงบำเรอในพิพิธภัณฑ์ Korean American Heritage ที่แมนฮัตตัน (Manhattan) นิวยอร์ก และรูปปั้นหญิงบำเรอที่จัตุรัสเซนต์ แมรี (St. Mary's Square) ใน ซานฟรานซิสโก (San Francisco) แคลิฟอร์เนีย ที่สำคัญคือ รูปปั้นหญิงบำเรอที่ซานฟรานซิสโกนี้ สร้างความไม่พอใจให้แก่ญี่ปุ่นเป็นอย่างมากจนถึงขั้นตัดความเป็นบ้านพี่เมืองน้อง (sister-city) ระหว่างเมืองโอซากะ (Osaka) ของญี่ปุ่นกับซานฟรานซิสโก¹⁹

ไม่เพียงแต่การตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอเท่านั้นที่กระจายตัวไปยังประเทศต่างๆ หลังการลงนามปี 2015 ทว่า ภายใต้อาณัติระหว่างประเทศเองก็มีการเรียกร้องในประเด็นดังกล่าวอย่างเข้มข้นเช่นกัน โดยในส่วนของรายละเอียดต่างๆ ที่เกี่ยวกับการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอ รวมทั้งการเรียกร้องในสถานระหว่างประเทศนั้น ผู้วิจัยจะอธิบายในบทที่ 3 และ 4 เป็นลำดับไป อย่างไรก็ตาม ในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาบทบาทของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ว่า ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้นั้นมียุทธศาสตร์หรือวิธีดำเนินการอย่างไรเพื่อที่จะตั้งอนุสาวรีย์และรูป

¹⁸ S. F. Board of Supervisors, "Resolution Urging the City and County of San Francisco to Establish a Memorial for "Comfort Women" and to Educate the Community About Stopping Global Human Trafficking of Women and Girls," 22 September 2015, [online] Available from: <https://sfgov.legistar.com/LegislationDetail.aspx?ID=2375415&GUID=80D4A290-02D8-4AC5-BD58-BD2B753C2D33> [12 December 2018]

¹⁹ Jacey Fortin, "'Comfort Women' Statue in San Francisco Leads a Japanese City to Cut Ties," *The New York Times*, 25 November 2017, [online] Available from: <https://nytimes.com/2017/11/25/world/asia/comfort-women-statue.html> [26 November 2017]

ป็นหญิงบำเรอในต่างประเทศ รวมทั้งขับเคลื่อนประเด็นการเรียกร้องไปสู่สถาบันระหว่างประเทศ เพื่อให้ประชาคมนานาชาติช่วยกดดันญี่ปุ่นต่อกรณีหญิงบำเรอ

1.2 คำถามการวิจัย

ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ใช้ยุทธศาสตร์หรือวิธีการใด ให้ได้รับความช่วยเหลือจากนานาชาติ ในการเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นต่อกรณีหญิงบำเรอในเวทีระหว่างประเทศ

1.3 สมมติฐาน

การตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอในต่างแดน และการนำประเด็นการเรียกร้องขึ้นสู่สถาบันระหว่างประเทศเพื่อกดดันญี่ปุ่นนั้น ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ดำเนินการโดยใช้วิธีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับกลุ่มผู้สนับสนุนการเรียกร้องในต่างแดน อาทิ กลุ่มชาวเกาหลีใต้ในต่างประเทศ กลุ่มคนซึ่งเรียกร้องในประเด็นหญิงบำเรออยู่แล้ว รวมทั้งสร้างเครือข่ายกับองค์กรซึ่งมีอุดมการณ์สิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรี โดยมียุทธศาสตร์หลักๆ 3 รูปแบบ คือ การใช้กรอบการมีประสบการณ์ร่วมกัน (sisterhood) การใช้อุดมการณ์สากลอย่างสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรี (human rights and women's right) และการผลักดันหญิงบำเรอออกมาสู่สาธารณะ (survivor's testimony)

1.4 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อนำเสนอประเด็นความขัดแย้งระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นกรณีหญิงบำเรอ
2. เพื่อศึกษายุทธศาสตร์ของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ ในการผลักดันประเด็นหญิงบำเรอไปสู่ระดับระหว่างประเทศเพื่อเรียกร้องความรับผิดชอบและการขอโทษจากญี่ปุ่นต่อกรณีหญิงบำเรอที่เกิดขึ้นช่วงก่อนและระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2

1.5 แนวคิดและทฤษฎี

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของ “ประชาสังคมข้ามชาติ” (transnational civil society) ของ มากาเรต อี. เค็ก และ แครธรีน สิคคิง (Margaret E. Keck

และ Kathryn Sikkink) ซึ่งผู้วิจัยจะอธิบายตามลำดับ โดยจะอธิบายถึงที่มาและความหมายของ “ประชาสังคม” (civil society) และตามด้วยแนวคิดทฤษฎีว่าด้วยประชาสังคมข้ามชาติ ดังต่อไปนี้

ประชาสังคม (civil society) คือกลุ่มคนภายในรัฐที่ออกมารวมตัวเคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามแนวทางที่ต้องการ²⁰ C. Douglas Lummis ให้ความหมายของประชาสังคม ว่าเป็นพื้นที่ทางสังคมซึ่งเกิดขึ้นและอยู่ตรงข้ามกับพื้นที่ซึ่งถูกควบคุมโดยตรงจากรัฐ²¹ กล่าวคือ กลุ่มประชาสังคม อาจหมายถึง องค์กรหรือกิจกรรมทางสังคมใดๆ ที่อยู่นอกเหนืออำนาจรัฐ ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบขององค์กรอิสระ สมาคม มูลนิธิ หรือแม้แต่มุมมองปัจเจกชนที่ร่วมมือกันเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ²²

อย่างไรก็ตาม การขยายตัวทางเทคโนโลยีในยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้การติดต่อสื่อสารระหว่างประเทศเป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็ว การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมจึงไม่ได้จำกัดอยู่แค่ภายในรัฐอีกต่อไป หากแต่ภาคประชาสังคมภายในรัฐได้ใช้เทคโนโลยีการสื่อสารนี้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความช่วยเหลือ ความร่วมมือจากหน่วยงานประชาสังคมภายนอกประเทศที่มีมุมมอง แนวคิด และค่านิยมร่วมกัน จนบังเกิดเป็น “ประชาสังคมข้ามชาติ” (transnational civil society) และการที่ภาคประชาสังคมจากภายในและภายนอกประเทศมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ในแง่ของการมีส่วนร่วมที่จะผลักดัน รณรงค์ แก้ไข เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของรัฐหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การกระทำของตัวแสดงอื่นๆ หรือรัฐอื่นๆ จากภายนอกที่เข้ามามีบทบาทและก่อให้เกิดปัญหาภายในรัฐนั้นๆ ทำให้เกิดเป็น “เครือข่ายประชาสังคมข้ามชาติ” (transnational civil society network)²³ หรือ “เครือข่ายกลุ่มผู้สนับสนุน

²⁰ Albrecht Schnabel and Jan Aart Scholte, *Civil Society and Global Finance*, (London: Routledge, 2002), p. 177.

²¹ C. Douglas Lummis, *Radical Democracy*, (Cornell University, 1996), p. 30.

²² วรวิษ วสาคารวะ, "บทบาทของประชาสังคมข้ามชาติกับการละเมิดสิทธิมนุษยชน: ศึกษากรณีบริษัท ยูโนแคลในพม่า," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), หน้า 16.

²³ Nicola Piper and Anders Uhlin, *Transnational Activism in Asia: Problems of Power and Democracy*, (London: Routledge, 2004), p. 3.

ข้ามชาติ” (transnational advocacy network)²⁴ ซึ่งในที่นี้ ผู้วิจัยจะขอใช้คำว่า เครือข่ายประชาสังคมข้ามชาติ ในการอธิบายแนวคิดและทฤษฎีในลำดับถัดไป

ตัวแสดงในเครือข่ายประชาสังคมข้ามชาติ ตามที่ Margaret E. Keck และ Kathryn Sikkink ระบุไว้ได้แก่ องค์กรที่ไม่ใช่รัฐ ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ กลุ่มคนท้องถิ่นที่ออกมาเคลื่อนไหว มูลนิธิหรือสมาคมต่างๆ สหภาพการค้า องค์กรผู้บริโภค รวมไปถึงหน่วยงานของรัฐบางหน่วยงาน²⁵

Margaret E. Keck และ Kathryn Sikkink กล่าวถึงการเกิดขึ้นของเครือข่ายประชาสังคมข้ามชาติ ว่ามีปัจจัยมาจาก 3 ปัจจัย

1. เกิดจากการที่ช่องทางในการแก้ปัญหาของภาคประชาสังคมภายในประเทศถูกปิดกั้นโดยอำนาจรัฐ หรือช่องทางในการแก้ปัญหาภายในรัฐไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะแก้ปัญหา ทำให้ภาคประชาสังคมภายในรัฐแสวงหาความช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาจากภายนอก
2. เกิดจากความพยายามสร้างเครือข่ายที่มีลักษณะข้ามชาติของภาคประชาสังคมโดยความเชื่อที่ว่าเครือข่ายข้ามชาตินี้ จะสามารถทำให้บรรลุเป้าหมายในการเรียกร้องได้เร็วขึ้น
3. เกิดจากการขยายตัวของการติดต่อสื่อสารระหว่างประเทศ (international contact) ได้สร้างพื้นที่ให้แก่ภาคประชาสังคมที่มีแนวคิด อุดมการณ์ ค่านิยมเดียวกันจากทั่วโลกให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน จนเกิดเป็นเครือข่ายที่แข็งแกร่ง²⁶

ทั้งนี้ ในส่วนของการทำงานของเครือข่ายประชาสังคมข้ามชาตินั้น Margaret E. Keck และ Kathryn Sikkink ได้จำแนกวิธีการออกเป็น 4 วิธีด้วยกันคือ การเมืองเชิงข้อมูล (Information politics) การเมืองเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic politics) การเมืองเชิงอิทธิพล (Leverage politics)

²⁴ Poppy S. Winanti and Hasrul Hanif, "Transnational Advocacy for Advocating Governance Reform in Extractive Industries in Asean: Make Transparency Works," paper presented at the International Conference on ASEAN Studies 2014 (ICONAS), Yogyakarta, 1-2 October 2014, p. 36.

²⁵ Margaret E. Keck and Kathryn Sikkink, Activist Beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics, (United States of America: Cornell University, 1998), p. 9.

²⁶ Ibid., p. 12.

และการเมืองเชิงภาระรับผิดชอบ (Accountability politics)²⁷ ซึ่งในส่วนของวิธีการ ผู้วิจัยจะขออธิบายตามลำดับ ดังนี้

การเมืองเชิงข้อมูล (Information politics) คือ ความสามารถในการส่งสารหรือข้อมูลทางการเมืองได้อย่างรวดเร็วและน่าเชื่อถือไปสู่ที่ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะบังเกิดผล โดยข้อมูลดังกล่าวไม่เพียงแต่ต้องการบอกเล่าความจริงเท่านั้น หากยังต้องการเรียกร้องหรือรณรงค์บางสิ่งบางอย่างด้วย²⁸

กรณีการเรียกร้องโดยใช้การเมืองเชิงข้อมูลในประเด็นหญิงบำเรอเกาหลีใต้นั้น มีอยู่ด้วยกันหลายรูปแบบ ทั้งในแง่ของการเผยแพร่เอกสารเรื่องราวของผู้หญิงที่ถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่นหลากหลายช่องทาง ไม่ว่าจะเป็นการเผยแพร่เอกสารผ่านเว็บไซต์ขององค์กรในประเทศอย่าง the Korean Council การจัดทำสารคดีเกี่ยวกับหญิงบำเรอและสัมภาษณ์อดีตหญิงบำเรอเผยแพร่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เช่น เว็บไซต์ยูทูบ (youtube) ซึ่งเป็นเว็บไซต์ที่ประชาชนทั่วโลกสามารถเข้าถึงได้ง่าย รวมทั้งการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์หญิงบำเรอซึ่งได้เก็บรวบรวมหลักฐาน เอกสาร และข้อมูลสำคัญในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อเปิดให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าชม เป็นต้น ทั้งนี้ จุดประสงค์ในการนำเสนอเรื่องราวของหญิงบำเรอไม่ว่าเป็นการเผยแพร่เอกสาร การจัดทำสารคดี หรือการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ของทางภาคประชาสังคมเกาหลีใต้นั้น เป็นไปเพื่อให้สาธารณชนทั้งในและต่างประเทศรับรู้ถึงความทุกข์ทรมานของผู้หญิงเกาหลีที่ถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่นในช่วงสงคราม และช่วยกดดันญี่ปุ่นให้ชดใช้และขอโทษต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต

การเมืองเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic politics) คือ ความสามารถในการเลือกใช้สัญลักษณ์ การกระทำ หรือเลือกใช้เรื่องราวบางช่วงบางตอนของเหตุการณ์ที่ส่งผลต่อผู้คน²⁹ การเลือกใช้สัญลักษณ์ในการเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้นั้น จะเห็นได้จากการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เอลิซาเบธ ดับเบิลยู. ซง (Elizabeth W. Son) นักวิชาการของมหาวิทยาลัยนอร์ธเวสเทิร์น (Northwestern University) มองว่า รูปปั้นซึ่งมีลักษณะทางกายภาพของผู้หญิงเกาหลีใต้นั้น คือสัญลักษณ์ของหญิงบำเรอชาว

²⁷ Ibid., p. 16.

²⁸ Winanti and Hanif, "Transnational Advocacy for Advocating Governance Reform in Extractive Industries in Asean: Make Transparency Works," p. 37.

²⁹ Keck and Sikkink, *Activist Beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*, p. 22.

เกาหลีใต้ และการนำรูปปั้นไปตั้งหน้าสถานทูตญี่ปุ่นในกรุงโซล ก็เปรียบเสมือนหญิงบำเรอชาวเกาหลีใต้กำลังเรียกร้องความเป็นธรรมจากญี่ปุ่น³⁰ ขณะที่ทางภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ให้เหตุผลในการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นนี้ว่า เป็นไปเพื่อรำลึกถึงความเจ็บปวดของผู้หญิงที่ถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 แมรี แมคคาร์ธี (Mary McCarthy) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยเดรก (Drake University) มองว่าการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอ เป็นการช่วยกระจายความตระหนักรู้ตลอดจนการเกิดความรู้สึกร่วมกับเรื่องราวของบรรดาผู้หญิงที่ถูกนำไปบำเรอทหารญี่ปุ่น³¹ ส่วนอันจิ หวาง (Eunji Hwang) เห็นว่ารูปปั้นหญิงบำเรอนั้นเป็นเสมือนเครื่องส่งความทรงจำจากอดีตมาสู่ปัจจุบันเพื่อส่งต่อไปยังคนรุ่นหลัง³²

การเมืองเชิงอิทธิพล (Leverage politics) คือ ความสามารถในการใช้ประโยชน์จากตัวแสดงที่มีอำนาจในพื้นที่เพื่อให้สมาชิกของเครือข่ายสามารถเข้าไปมีอิทธิพลในพื้นที่นั้นๆ ได้อย่างไม่น่าเชื่อ³³ ในกรณีนี้ จะเห็นได้จากความสามารถในการจัดตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอในต่างประเทศของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ โดยในการจัดตั้งนี้ ส่วนใหญ่แล้ว ทางภาคประชาสังคมจะได้รับการสนับสนุนจากตัวแสดงที่มีอำนาจในพื้นที่ อาทิ นายกรัฐมนตรี หรือองค์กรระหว่างประเทศต่างๆ ที่สามารถต้านทานแรงกดดันจากฝั่งญี่ปุ่นได้ อันจะส่งผลให้การตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอสำเร็จลุล่วง

การเมืองเชิงภาระรับผิดชอบ (Accountability politics) คือ การใช้อุดมการณ์สากลในการชักจูง โน้มน้าวตัวแสดงที่มีอำนาจให้ออกนโยบายหรือกฎระเบียบต่างๆ ให้เป็นไปในรูปแบบที่ภาคประชาสังคมต้องการ³⁴ ในการเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ ผู้วิจัยเห็นว่า การเมืองเชิงภาระรับผิดชอบคือปัจจัยที่สำคัญที่สุด ที่จะเป็นตัวชี้วัดว่า การเรียกร้องใน

³⁰ Elizabeth W. Son, *Embodied Reckonings: "Comfort Women," Performance, and Transpacific Redress*, (Ann Arbor: University of Michigan, 2018), p. 148.

³¹ Naoko, *The Comfort Women: Historical, Political, and Moral Perspectives*, trans. Noble, p. 6.

³² Eunji Hwang, "Politics of Statue: Peace Monument and the Personification of Memory," *EPIK Journals Online* 7, 1 (August 2016): 3.

³³ Keck and Sikkink, *Activist Beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*, p. 23.

³⁴ *Ibid.*, p. 24.

ประเด็นหญิงบำเรอจะสัมฤทธิ์ผลหรือไม่ เพราะหากการเรียกร้องนั้นปราศจากซึ่งการสนับสนุนจากตัวแสดงที่มีอำนาจ การเรียกร้องไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้น หรือการขับเคลื่อนประเด็นไปสู่สถาบันระหว่างประเทศนั้นก็จะมีวันประสบความสำเร็จ ทั้งนี้ การที่จะทำให้ตัวแสดงที่มีอำนาจสนับสนุนการเรียกร้องดังกล่าวได้นั้น ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้มักจะผูกเรื่องราวของหญิงบำเรอเข้ากับประเด็นเรื่องความรุนแรง การละเมิดสิทธิมนุษยชน และการละเมิดต่อสิทธิสตรี อันเป็นอุดมการณ์สากลที่ทั่วโลกให้ความสำคัญ ซึ่งวิธีการนี้ จะช่วยโน้มน้าวให้ตัวแสดงที่มีอำนาจเช่น องค์การสหประชาชาติ สหภาพยุโรป รัฐสภาของสหรัฐฯ รวมไปถึงรัฐต่างๆ ในสหรัฐฯ หันมาให้ความสำคัญกับประเด็นปัญหาและสนับสนุนภาคประชาสังคมในการเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่น

จากทั้งหมดนี้ เป็นการอธิบายกรอบแนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคมข้ามชาติซึ่งจะนำมาเป็นกรอบแนวคิดหลักในการศึกษาบทบาทการเรียกร้องของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ในต่างประเทศ ว่าภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ดำเนินการในต่างประเทศอย่างไรเพื่อที่จะให้ได้รับการสนับสนุนเพื่อกดดันญี่ปุ่นต่อกรณีหญิงบำเรอจากนานาชาติ

1.6 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษายุทธศาสตร์หรือวิธีการผลักดันประเด็นหญิงบำเรอไปสู่เวทีระหว่างประเทศเพื่อเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ ผู้วิจัยศึกษาวิธีการตั้งแต่ช่วงปี 2010-2017 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่สะท้อนถึงปรากฏการณ์การเรียกร้องต่อประเด็นปัญหาอย่างชัดเจนในระดับระหว่างประเทศ ทั้งการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอในต่างประเทศซึ่งเริ่มต้นขึ้นในปี 2010³⁵ และการเรียกร้องในสถาบันระหว่างประเทศ โดยระยะเวลาดังกล่าว ครอบคลุมถึงช่วงการลง

³⁵ การตั้งอนุสาวรีย์หินอ่อนที่สวนสาธารณะพาลีเสด รัฐนิวเจอร์ซีย์ สหรัฐฯ ในปี 2010 เป็นการตอบรับมติ United States House of Representatives House Resolution 121 ของรัฐสภาสหรัฐฯ ในปี 2007 ว่าด้วยการเรียกร้องให้ญี่ปุ่นเร่งแก้ปัญหาประเด็นหญิงบำเรอ และต้องการสนับสนุนการเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่น ให้แก่อิติตหญิงบำเรอชาวเกาหลีใต้ที่มีอายุมากขึ้นในทุกๆ วัน โดยอนุสาวรีย์ดังกล่าว จัดตั้งขึ้นภายใต้วาทกรรมอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ (ดูเพิ่มเติมจาก Son, Embodied Reckonings: “Comfort Women.” Performance, and Transpacific Redress, pp. 160-64.) อนึ่ง ในช่วงปี 2010 มีอิติตหญิงบำเรอชาวเกาหลีใต้เสียชีวิตลงหลายรายด้วยวัยชราที่เฉลี่ยอายุได้ประมาณ 80-90 ปี ขณะที่หญิงบำเรอที่ยังคงมีชีวิตอยู่นั้นก็เริ่มมีอายุมากขึ้น ทำให้ภาคประชาสังคมทั้งในเกาหลีใต้และชาวเกาหลีใต้ในต่างแดนเริ่มดำเนินการเรียกร้องความรับผิดชอบ

นามในข้อตกลงยุติความขัดแย้งกรณีหญิงบำเรอระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นในปี 2015 นำมาซึ่งความตึงเครียดของประเด็นปัญหาที่เพิ่มมากขึ้น จากการเพิ่มขึ้นของอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอ และการเรียกร้องในเวทีการประชุมนานาชาติจนมีแถลงการณ์จากหน่วยงานภายใต้องค์การสหประชาชาติต่อข้อตกลงดังกล่าว จนกระทั่งเมืองโอซากะ (Osaka) ของญี่ปุ่นตัดความสัมพันธ์ฉันพี่น้องเมืองน้อง (sister-city) กับซานฟรานซิสโกของสหรัฐฯ ภายหลังจากตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอที่ซานฟรานซิสโก ในเดือนกันยายน ปี 2017

1.7 วิธีวิจัย

ในการวิจัยวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยจะใช้ข้อมูลปฐมภูมิเป็นหลักในการศึกษาบทบาทภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ในการผลักดันประเด็นปัญหาไปสู่เวทีนานาชาติ โดยจะเน้นศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากการรายงานข่าวของสื่อต่างๆ อาทิ Korea Times, Japan Times, New York Times รวมไปถึงการใช้เอกสารรายงานการประชุมต่างๆ ขององค์การสหประชาชาติ องค์กรระหว่างประเทศ เช่น เอกสารการประชุมของ CEDAW, UNCHR และ CAT การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการเรียกร้องประเด็นหญิงบำเรอทั้งการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้น และการขับเคลื่อนประเด็นในที่ประชุมขององค์การสหประชาชาติ เช่นเจ้าหน้าที่จาก the Korean Council เจ้าหน้าที่สมาคมเกาหลีใต้ในต่างประเทศ อย่างเจ้าหน้าที่ของสมาคมวัฒนธรรมชาวเกาหลีใต้ในแคนาดา (the Korean Canadian Cultural Association: KCCA) รวมทั้ง ศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการต่างๆ

ทั้งนี้ ในการศึกษาวิธีดำเนินการเรียกร้องของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ ผู้วิจัยจะแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ การเรียกร้องในต่างประเทศผ่านการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอ และการเรียกร้องผ่านสถาบันระหว่างประเทศ โดยการเรียกร้องในต่างประเทศจากการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอนั้น ผู้วิจัยเลือกศึกษาวิธีการดำเนินงานของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ 3 กลุ่มด้วยกัน คือสมาคมชาวเกาหลีเพื่อผู้หญิงที่ถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่น (the Korean Council for Women Drafted for Military Sexual Slavery by Japan) หรือ the Korean Council, ภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็อง (Hwaseong city civic group) และภาคประชาสังคมเมืองซูวอน (Suwon

จากญี่ปุ่นอย่างเข้มข้นขึ้น (ดูเพิ่มเติมจาก H. Seckinelgin and Billy Wong, Global Civil Society 2011: Globality and the Absence of Justice, (Palgrave Macmillan, 2011), p. 14.

city civic group) ซึ่งถือว่ามิใช่บทบาทสำคัญในการเรียกร้องผ่านการจัดตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอในต่างแดน ขณะที่การเรียกร้องผ่านสถาบันระหว่างประเทศ ผู้วิจัยจะศึกษาวิธีดำเนินงานของ the Korean Council แต่เพียงองค์กรเดียว เนื่องจาก the Korean Council เป็นองค์กรเดียวที่มีการเคลื่อนไหวประเด็นหญิงบำเรออย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งยังเป็นผู้ริเริ่มการขับเคลื่อนประเด็นปัญหาไปสู่สถาบันระหว่างประเทศและยังคงเป็นองค์กรเดียวที่มีบทบาทการเรียกร้องในเวทีนานาชาติในปัจจุบัน

1.8 ทบทวนวรรณกรรม

กรณีหญิงบำเรอ เป็นประเด็นความขัดแย้งระหว่างเกาหลีใต้และญี่ปุ่นที่ดูเหมือนว่าจะยังไม่สามารถหาทางยุติได้แม้จะมีการลงนามยุติความขัดแย้งในข้อตกลงหญิงบำเรอระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นไปเมื่อปี 2015 ก็ตาม หากกระแสการเรียกร้องให้ญี่ปุ่นขอโทษจากใจจริงและรับผิดชอบอดีตหญิงบำเรอที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ยังมีเกิดขึ้นตลอดและยิ่งทวีความเข้มข้นขึ้นหลังการลงนามดังกล่าว

ตลอดระยะเวลาที่ประเด็นความขัดแย้งเกิดขึ้น มีงานเขียนเกี่ยวกับหญิงบำเรอออกมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งผู้วิจัยได้จำแนกประเภทของงานเขียนออกเป็น 2 รูปแบบ คือ 1. วรรณกรรมที่สะท้อนการเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นโดยตรง 2. วรรณกรรมที่สะท้อนการเรียกร้องในระดับระหว่างประเทศ

วรรณกรรมที่สะท้อนการเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นโดยตรง เห็นได้จากงานเขียนของ จอร์จ ฮิกส์ (George Hicks) ในหนังสือ *The comfort women: sex slaves of the Japanese imperial force* ซึ่งพูดถึงการเกิดขึ้นของระบบหญิงบำเรอของกองทัพญี่ปุ่น นับตั้งแต่ญี่ปุ่นเริ่มแผ่ขยายจักรวรรดินิยม เข้ายึดครองพื้นที่ต่างๆ ในแปซิฟิก การก่อสร้างสถานียบำเรอจนไปถึงการใช้ชีวิตของหญิงบำเรอในกองทัพ โดย จอร์จ ฮิกส์ ใช้วิธีการเล่าเรื่องในเชิงประวัติศาสตร์ผ่านคำให้การของอดีตหญิงบำเรอที่เน้นย้ำถึงความทุกข์จากการอาศัยอยู่ในสถานียบำเรอเพื่อคอยปรนนิบัติทหารญี่ปุ่น³⁶ ขณะที่บทความเรื่อง *Korean “Comfort Women”: The Intersection of Colonial Power, Gender, and Class* ของ ปยอง แกป-มิน (Pyong Gap-Min) แสดงให้เห็นถึงวิธีการเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นของนักสตรีนิยมด้วยการก่อตั้งองค์กรที่ไม่ใช่รัฐในเกาหลีใต้อย่าง the Korean Council ในปี 1990 และตามหาอดีตหญิงบำเรอชาวเกาหลีใต้ที่ยังมีชีวิตอยู่เพื่อที่จะเป็นหลักฐาน

³⁶ George Hicks, *The Comfort Women: Sex Slaves of the Japanese Imperial Force*, (Chiang Mai: Silkworm Books, 1995).

ยืนยันว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในกองทัพญี่ปุ่นเมื่อครั้งสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นเรื่องจริงและญี่ปุ่นควรจะรับผิดชอบต่อสิ่งที่เกิดขึ้น อีกทั้งยังมีการตีพิมพ์หนังสือซึ่งรวบรวมเรื่องราวของอดีตหญิงบำเรอชาวเกาหลีใต้ในช่วงที่ต้องอยู่ภายในกองทัพทหารญี่ปุ่นซึ่งรวบรวมจากการสัมภาษณ์อดีตหญิงบำเรอทั้งหมด 76 คน และทำการตีพิมพ์เป็นภาษาเกาหลีและญี่ปุ่น เพื่อให้คนคนเกาหลีได้รับรู้ถึงสิ่งที่อดีตหญิงบำเรอเหล่านี้ต้องเผชิญและเข้ามาช่วยกันเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่น ในขณะเดียวกัน การตีพิมพ์หนังสือเป็นภาษาญี่ปุ่นด้วยนั้น อาจมองได้ว่า เป็นการจงใจส่งสารไปถึงญี่ปุ่นโดยตรงเพื่อยืนยันหลักฐานต่อญี่ปุ่นว่า สิ่งที่ญี่ปุ่นได้กระทำต่อหญิงบำเรอชาวเกาหลีใต้นั้นเป็นเรื่องจริง ในขณะเดียวกัน the Korean Council ก็ได้จัดให้มีการชุมนุมหน้าสถานทูตญี่ปุ่นในกรุงโซลซึ่งสมาชิกขององค์กร อดีตหญิงบำเรอ และประชาชนที่สนใจเข้าร่วมการชุมนุมด้วย³⁷

นอกจากนี้ ยังมีบทความของรันจู ซีโอดู เฮอร์ (Ranjoo Seodu Herr) เรื่อง *Can Transnational Feminist Solidarity Accommodate Nationalism? Reflections from the Case Study of Korean "Comfort Women"* ซึ่งชี้ให้เห็นถึงวิธีการของ the Korean Council ในฐานะตัวแทนของอดีตหญิงบำเรอในการเรียกร้องต่อญี่ปุ่นด้วยการคัดค้านต่อต้านกองทุนเพื่อผู้หญิงแห่งเอเชีย (Asian Women's Fund: AWF) ที่ญี่ปุ่นจัดตั้งขึ้นเพื่อมอบเงินชดเชยให้แก่อดีตหญิงบำเรอ และให้เหตุผลว่า กองทุนที่จัดตั้งขึ้นไม่ได้เป็นองค์กรของรัฐบาลญี่ปุ่น เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานไม่ใช่เจ้าหน้าที่ของรัฐ และเงินชดเชยที่ให้แก่อดีตหญิงบำเรอก็เป็นเงินที่ได้จากการบริจาคไม่ได้มาจากรัฐบาลโดยตรง อีกทั้ง the Korean Council คัดค้านไม่ให้อดีตหญิงบำเรอทั้งในเกาหลีใต้และประเทศอื่นๆ รับเงินบริจาคจาก AWF หากเงินนั้นไม่ได้มาจากรัฐบาลญี่ปุ่นโดยตรง และย้ำว่า AWF ไม่นับเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อสิ่งที่เกิดขึ้นของญี่ปุ่น สิ่งที่ญี่ปุ่นควรทำคือ การยอมรับผิดต่อสิ่งที่กระทำกับอดีตหญิงบำเรอในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 การขอโทษ และการชดใช้ทางกฎหมาย ซึ่งเป็นความต้องการของอดีตหญิงบำเรอชาวเกาหลีใต้ที่ไม่ได้รับเงินชดเชยจาก AWF เช่นกัน³⁸

นอกจาก the Korean Council แล้ว อดีตหญิงบำเรอก็ยังได้ออกมาเรียกร้องความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนต้องเผชิญระหว่างอยู่ในสถานบำเรอทหารญี่ปุ่น และ

³⁷ Pyong Gap-Min, "Korean "Comfort Women": The Intersection of Colonial Power, Gender, and Class," *Gender and Society* 17, 6 (December 2003): 941.

³⁸ Ranjoo Seodu Herr, "Can Transnational Feminist Solidarity Accommodate Nationalism? Reflections from the Case Study of Korean "Comfort Women," *Hypatia* 31, 1 (winter 2016): 46-48.

กล่าวว่าญี่ปุ่นเป็นตัวแปรของความอัปยศที่สร้างความหตุให้แก่วกเขาตลอดการเป็นหญิงบำเรอช่วง สงครามโลกครั้งที่ 2 ดังนั้น การให้เงินเป็นการชดเชยมันจึงไม่มีความสำคัญและไม่เป็นที่ต้องการ เพราะสิ่งที่พวกเขาต้องการจากญี่ปุ่นคือ การชดใช้ทางกฎหมาย³⁹ ทั้งนี้ รันจુ ซีโอดู เฮอร์ ยังได้มองว่า ภาคประชาสังคมเกาหลีได้อย่าง the Korean Council นั้นไม่เพียงแต่เป็นองค์กรสตรีนิยม (feminism) หากยังมีความเป็นชาตินิยม (nationalism) ผสมผสานอยู่ โดยสังเกตได้จากความปรารถนาของ the Korean Council ในการเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่อดีตหญิงบำเรอทั้งหมด 7 ประการ ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวเป็นลำดับถัดไป แต่ 3 ประการหลักๆ ที่สะท้อนให้เห็นว่าเป็นหัวใจสำคัญของชาตินิยมคือ ให้ญี่ปุ่นตระหนักถึงอาชญากรรมสงคราม ขอโทษอย่างเป็นทางการ และสุดท้ายคือ ให้ญี่ปุ่นชดใช้ในแง่ของกฎหมาย ซึ่งรันจુ ซีโอดู เฮอร์ มองว่า ข้อเรียกร้องทั้ง 3 ประการนี้ เปรียบเสมือนการเติมเต็มความรับผิดชอบขององค์กรต่อประเทศในการเรียกร้องให้ญี่ปุ่นชดใช้ต่อประเทศในประเด็นหญิงบำเรอด้วย⁴⁰

นับตั้งแต่กระแสการเรียกร้องต่อประเด็นหญิงบำเรอทหารญี่ปุ่นเกิดขึ้น วาทกรรมต่างๆ ภายในเกาหลีใต้ที่มุ่งกดดันญี่ปุ่นก็เกิดตามมา บทความของลี นา-ย้ง (Lee Na-young) เรื่อง *The Korean Women's Movement of Japanese Military "Comfort Women": Navigating between Nationalism and Feminism* กล่าวถึงยุทธศาสตร์การเรียกร้องของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ โดยการนำเสนอวาทกรรมชาตินิยมผ่านสื่อและบทความต่างๆ เช่น “หญิงพรหมจรรย์ของเราถูกเกณฑ์ให้เป็นทาสทางเพศ” “เหยื่อผู้บริสุทธิ์” หรือ “การชดใช้” ซึ่งเป็นวาทกรรมที่มุ่งไปยังรัฐบาลญี่ปุ่นในการเรียกร้องความรับผิดชอบและการชดใช้ให้แก่อดีตหญิงบำเรอ⁴¹

ในส่วนของ *วรรณกรรมที่สะท้อนการเรียกร้องในระดับระหว่างประเทศ* ปราบกฏในงานเขียนของนักวิชาการหลายท่าน เช่นบทความของ คิโยเทรุ ซุซุอิ (Kiyoteru Tsutsui) เรื่อง *Redressing past Human Rights Violations: Global Dimensions of Contemporary Social Movements* เป็นบทความหนึ่งที่ทำให้เห็นถึงกระแสการเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอทหารญี่ปุ่นในเวทีนานาชาติ โดย

³⁹ Ibid., p. 51.

⁴⁰ Ibid., pp. 43-44.

⁴¹ Lee Na-Young, "The Korean Women's Movement of Japanese Military "Comfort Women": Navigating between Nationalism and Feminism," *The Review of Korean Studies* 17, 1 (June 2014): 81.

ใช้การยื่นเรื่องต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (UN Commission on Human Rights: UNCHR) เป็นพื้นที่ในการเรียกร้องและกดดันรัฐบาลญี่ปุ่น ซึ่งภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ได้เลือกที่จะขับเคลื่อนปัญหาดังกล่าวไปที่ประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยมีเครือข่ายประชาสังคมภายนอกประเทศช่วยผลักดันทำให้ประเด็นหญิงบำเรอไม่ใช่ปัญหาระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้เพียงอย่างเดียวอีกต่อไป แต่เป็นประเด็นในเรื่องอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ รัฐบาลญี่ปุ่นไม่สามารถปฏิเสธความรับผิดชอบในกรอบของสิทธิมนุษยชนได้⁴²

อีกบทความหนึ่ง คือ *The Korean “Comfort Women”: Movement for Redress* ของ ซี. ซารา โซห์ (C. Sarah Soh) บทความนี้ ทำให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นของกระแสการเรียกร้องที่เริ่มก่อตัวขึ้นในเวทีระหว่างประเทศได้อย่างชัดเจน ทั้งยังให้รายละเอียดมากกว่าบทความของคิโยเทรุ ซุซุอิ ในเรื่องการนำประเด็นหญิงบำเรอไปสู่ต่างประเทศ ซึ่งบทความของโซห์ ทำให้เห็นว่ากระแสการเรียกร้องต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ หรือ UNCHR นั้นมาจากการที่ลี ฮโย-เซ (Lee Hyo-chaе) นักสตรีนิยมและศาสตราจารย์ประจำ Ewha Womans University และเป็นหนึ่งในคณะผู้ก่อตั้ง the Korean Council ต้องการจะทำให้ประเด็นหญิงบำเรอทหารญี่ปุ่นเป็นที่สนใจของประชาคมนานาชาติ เนื่องจากรัฐบาลญี่ปุ่นไม่ตอบสนองต่อแรงกดดันที่มาจากภาคประชาสังคมเกาหลีใต้และอดีตหญิงบำเรอ จึงได้ขับเคลื่อนประเด็นหญิงบำเรอขึ้นเรียกร้องต่อ UNCHR ในวันที่ 4 มีนาคม 1992 โดย ลี ฮโย-เซ เรียกร้องให้คณะกรรมการช่วยพิสูจน์สิ่งที่ญี่ปุ่นทำไว้กับผู้หญิงชาวเกาหลีในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และช่วยกดดันรัฐบาลญี่ปุ่นให้ชดใช้ต่อผู้หญิงที่ถูกกระทำในเหตุการณ์ดังกล่าว และในการประชุมที่เจนีวา ในเดือนเมษายน 1992 ซึ่งจัดขึ้นโดย the UN Sub-commission for the Prevention of Discrimination and Protection of Minorities ที่ประชุมก็ได้มีมตินิยามระบบหญิงบำเรอทหารญี่ปุ่นว่า “อาชญากรรมต่อมนุษยชาติซึ่งละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนของผู้หญิงในเอเชีย รวมทั้งยังละเมิดต่อข้อตกลงระหว่างประเทศที่ห้ามบังคับใช้แรงงานซึ่งญี่ปุ่นได้ลงนามในปี 1932”⁴³

นอกจากนี้ยังมีหนังสือเรื่อง *Embodied Reckonings: “Comfort Women,” Performance, and Transpacific Redress* ของ เอลิซาเบธ ดับเบิลยู. ซง (Elizabeth W. Son) ซึ่ง

⁴² Kiyoteru Tsutsui, "Redressing Past Human Rights Violations: Global Dimensions of Contemporary Social Movements," *Social Forces* 85, 1 (September 2006): 342-43.

⁴³ Soh, "The “Comfort Women”: Movement for Redress," pp. 1234-35.

กล่าวถึงการเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นกรณีหญิงบำเรอผ่านการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอ โดยมองว่า รูปปั้นดังกล่าวถูกใช้เป็นตัวแทนหญิงบำเรอเกาหลีใต้และการนำรูปปั้นไปตั้งในต่างประเทศนั้นเปรียบเสมือนการไปเยือนของหญิงบำเรอเพื่อย้ำเตือนให้นานาชาติตระหนักถึงการมีอยู่ของประเด็นปัญหา⁴⁴ ขณะที่งานเขียนของคุมะเกอิ นาโอโกะ (Kumagai Naoko) เรื่อง *The Comfort Women: Historical, Political, and Moral Perspectives* กล่าวถึงการเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ว่าเป็นการขับเคลื่อนโดยใช้กระแสสิทธิมนุษยชนในการนำประเด็นเข้าสู่เวทีนานาชาติ โดยการผูกปัญหาเข้ากับความรุนแรงต่อสิทธิของสตรี โดยเฉพาะการเรียกร้องในการประชุมต่างๆ ขององค์การสหประชาชาติ⁴⁵ เช่นเดียวกับบทความเรื่อง *The Korean Comfort Women Movement and the Formation of a Public Sphere in East Asia* ของ โทมัส เคิร์น และ ซัง-ฮุย นัม (Thomas Kern and Sang-hui Nam) มองการขับเคลื่อนประเด็นปัญหาหญิงบำเรอไปสู่เวทีต่างประเทศว่า กรณีหญิงบำเรอมักจะนำเสนอในรูปแบบของสิทธิของผู้หญิง โดยภาคประชาสังคมเกาหลีใต้อย่าง the Korean Council พยายามนำได้ใช้รูปแบบนี้เพื่อแสวงหาความช่วยเหลือในการกดดันญี่ปุ่นจากองค์กรสตรีในต่างประเทศ⁴⁶

เมื่อพิจารณาวรรณกรรมที่ได้กล่าวมาทั้งหมด ส่วนของวรรณกรรมที่สะท้อนการเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นโดยตรง จะพบว่า วรรณกรรมข้างต้นไม่ได้ปรากฏการขับเคลื่อนประเด็นไปสู่เวทีระหว่างประเทศแต่อย่างใด หากแต่เป็นเพียงการเคลื่อนไหวภายในเกาหลีใต้อย่างเดียวเท่านั้น ขณะที่วรรณกรรมที่สะท้อนการเรียกร้องในระดับระหว่างประเทศ แม้จะสะท้อนให้เห็นถึงการขับเคลื่อนประเด็นไปสู่เวทีนานาชาติ โดยใช้วิธีการต่างๆ ทว่า วรรณกรรมเหล่านั้นยังมิได้อธิบายถึงรายละเอียดของขั้นตอนการผลักดันประเด็นปัญหาในต่างประเทศอย่างเป็นระบบ ว่าในการนำประเด็นภายในประเทศไปสู่ภายนอกประเทศนั้น กลุ่มประชาสังคมเกาหลีใต้ได้รับความร่วมมือจากตัวแสดงหรือองค์กรใดบ้าง และสามารถเข้าถึงตัวแสดงหรือองค์กรเหล่านั้นได้อย่างไร รวมทั้งได้ใช้วิธีการ

⁴⁴ Son, *Embodied Reckonings: "Comfort Women," Performance, and Transpacific Redress*, pp. 147-75.

⁴⁵ Naoko, *The Comfort Women: Historical, Political, and Moral Perspectives*, trans. Noble, pp. 143-48.

⁴⁶ Kern and Nam, "The Korean Comfort Women Movement and the Formation of a Public Sphere in East Asia," p. 231.

ใดเพื่อที่จะชักจูงให้ตัวแสดงเหล่านั้นให้ความช่วยเหลือการเรียกร้องเพื่อกดดันญี่ปุ่น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจะนำช่องว่างนี้มาทำการศึกษา วิเคราะห์ถึงวิธีการผลักดันประเด็นหญิงบำเรอไปสู่เวทีระหว่างประเทศว่าภาคประชาสังคมเกาหลีใต้มียุทธศาสตร์หรือกระบวนการในการขับเคลื่อนปัญหาอย่างไร เพื่อให้นานาชาติสนับสนุนการเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอ

1.9 คำแนะนำเสนอ

ในการนำเสนอเนื้อหา ได้กำหนดคำนำเสนอนี้เนื้อหาไว้ดังนี้

บทที่ 1 บทนำซึ่งจะชี้แจงภาพรวมของข้อมูลในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ว่าด้วยที่มาและความสำคัญของงานวิจัย คำถามของงานวิจัย สมมติฐาน วัตถุประสงค์ แนวคิดและทฤษฎี ขอบเขตในการศึกษา วิธีการวิจัย การทบทวนวรรณกรรม

บทที่ 2 ว่าด้วยเรื่องความเป็นมาของหญิงบำเรอ การเกิดสถานีบำเรอทหารญี่ปุ่น การจัดการสถานีบำเรอและหญิงบำเรอ กระแสการเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1980 ถึงปี 2017 และการตอบสนองของญี่ปุ่นต่อกระแสความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้น

บทที่ 3 ว่าด้วยเรื่องการดำเนินการของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ในการจัดตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอในต่างประเทศ วิเคราะห์ถึงยุทธศาสตร์ที่ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ใช้ในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับกลุ่มผู้สนับสนุนในต่างแดน และการรับมือกับกระแสต่อต้านจากคนญี่ปุ่นในต่างประเทศเพื่อให้การเรียกร้องนั้นบรรลุผลสำเร็จ

บทที่ 4 ว่าด้วยการศึกษาการสร้างเครือข่ายกับองค์กรสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีเพื่อผลักดันประเด็นปัญหาขึ้นเรียกร้องผ่านสถาบันระหว่างประเทศอย่างองค์การสหประชาชาติ (United Nations)

บทที่ 5 บทสรุปงานวิจัย

บทที่ 2

ความเป็นมาของหญิงบำเรอและกระแสการเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่น

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะแบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 ส่วนด้วยกัน โดยในส่วนแรก จะอธิบายถึงความเป็นมาของหญิงบำเรอทหารญี่ปุ่นว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร มาจากไหน ตามด้วยการเกิดขึ้นของสถานีบำเรอทหารญี่ปุ่น (Comfort Station) ซึ่งมีอยู่ในพื้นที่ที่ญี่ปุ่นเข้ายึดครองในช่วงก่อนและระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 จากนั้นจะพูดถึงการจัดการสถานีบำเรอและการจัดหาหญิงบำเรอเพื่อเข้ามาอยู่ในกองทัพ รวมทั้งกระแสการเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอนับตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1980 จนถึงปี 2017 และสุดท้าย จะกล่าวถึงปฏิกิริยาการตอบสนองของญี่ปุ่นต่อกระแสความเคลื่อนไหวดังกล่าว

2.1 กำเนิดหญิงบำเรอช่วงการแผ่จักรวรรดินิยมของญี่ปุ่น

การเผยแผ่จักรวรรดินิยมของญี่ปุ่น เกิดขึ้นหลังจากการฟื้นฟูเมจิ (Meiji Restoration) โดยในช่วงแรกนั้น การแผ่จักรวรรดินิยมของญี่ปุ่น เป็นไปในรูปแบบของการแสวงหาความมั่นคงทางยุทธศาสตร์และการเมืองมากกว่าในเรื่องของเศรษฐกิจ⁴⁷ ซึ่งจุดเริ่มต้นของการแผ่จักรวรรดิ เกิดขึ้นเมื่อญี่ปุ่นประกาศสงครามกับจีนในปี 1984-1985 ด้วยประสงค์ที่จะป้องกันไม่ให้จีนเข้าครอบงำและมีอิทธิพลเหนือคาบสมุทรเกาหลีซึ่งเป็นยุทธศาสตร์สำคัญต่อความมั่นคงญี่ปุ่น ตามที่ไชยวัฒน์ คำชู มองว่า สภาพภูมิศาสตร์ของคาบสมุทรเกาหลีแห่งนี้เปรียบเสมือน “กริชที่จี้ตรงหัวใจของญี่ปุ่น”⁴⁸ ภายหลังจากการทำสงครามที่ยืดเยื้อนานถึง 8 เดือน จีนกับญี่ปุ่นได้มีการเจรจาสงบศึก และตกลงทำสนธิสัญญาชิโมโนเซกิ (Treaty of Shimonoseki) ซึ่งจากสนธิสัญญานี้ ยังผลให้ญี่ปุ่นได้ดินแดนส่วนใต้หวันเข้ามาอยู่ในครอบครองในปี 1985⁴⁹ และถือเป็นพื้นที่แรกที่เป็นอาณานิคมของญี่ปุ่น

⁴⁷ Peter Duss, *The Rise of Modern Japan*, (Houghton Mifflin, 1976), pp. 125-26.

⁴⁸ ไชยวัฒน์ คำชู, *นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น: ความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลง*, (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), หน้า 3.

⁴⁹ สนธิสัญญาชิโมโนเซกิ (Treaty of Shimonoseki) มีสาระสำคัญคือ การยอมรับในเอกราชของเกาหลี เกาหลียุติการส่งบรรณาการให้แก่จีน และให้จีนจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามให้แก่ญี่ปุ่นเป็นเงิน 365 ล้านเยน นอกจากนี้ จีนต้องยกไต้หวัน หมู่เกาะเพสคาโดเรส และคาบสมุทรเหลียวตงให้แก่ญี่ปุ่น อีกทั้งต้องเปิดเมืองท่าที่แม่น้ำแยงซีเพื่อค้าขายให้แก่ญี่ปุ่น และจะต้องให้ญี่ปุ่นมีสิทธิในการดำเนินการวิสาหกิจอุตสาหกรรมในประเทศจีน ซึ่งจะเห็นได้ว่าจากสนธิสัญญาดังกล่าว ทำให้ไต้หวันกลายเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่นไปโดยปริยาย (ดูเพิ่มเติมจาก เรื่องเดียวกัน,

ภายหลังได้ไต้หวันมาอยู่ในอาณานิคม ในปี 1905 ญี่ปุ่นก็ได้เกาหลี ซึ่งขณะนั้นยังไม่มีแบ่งเกาหลีเหนือ-ใต้เข้ามาเป็นรัฐอารักขา จากการได้รับชัยชนะเหนือรัสเซียซึ่งขณะนั้นคือสหภาพโซเวียต ต่อมาญี่ปุ่นได้ผนวกรวมเกาหลีเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของญี่ปุ่นภายใต้สนธิสัญญาผนวกดินแดนญี่ปุ่น-เกาหลี ในปี 1910 ซึ่งยังผลให้เกาหลีตกอยู่ใต้อาณานิคมของญี่ปุ่นโดยสมบูรณ์⁵⁰

ถึงแม้ว่าในช่วงแรก การแผ่จักรวรรดินิยมของญี่ปุ่นจะเป็นไปในรูปแบบของยุทธศาสตร์ความมั่นคง ทว่าในช่วงทศวรรษ 1920 ญี่ปุ่นมีจำเป็นที่จะต้องขยายดินแดนอันเป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรและการเติบโตของภาคอุตสาหกรรม ที่ส่วนใหญ่แล้ว จำเป็นต้องพึ่งเชื้อเพลิงและวัตถุดิบนำเข้า อาทิ ฝ้ายดิบ แผ่นเหล็ก และน้ำมันดิบ รวมทั้งการขาดความสามารถในการพึ่งพาตัวเอง (self-sufficiency) ของญี่ปุ่นทางด้านอาหารหลัก เช่น ถั่วเหลืองและข้าวเป็นต้น⁵¹ พื้นที่ที่เป็นเป้าหมายของการยึดครองเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรข้างต้น คือแมนจูเรีย ซึ่งเป็นดินแดนของจีน และสามารถยึดครองได้สำเร็จในปี 1931⁵² และในปี 1937 เมื่อญี่ปุ่นเปิดสงครามเต็มรูปแบบกับจีน ญี่ปุ่นก็สามารถยึดครองดินแดนของจีนได้อีกคือ เชียงไฮ้และนานกิง

อย่างไรก็ตาม ความขาดแคลนด้านทรัพยากรของญี่ปุ่นยังคงเกิดขึ้น แม้ว่าจะสามารถยึดครองแมนจูเรีย ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรได้แล้ว ทว่า การได้ครอบครองแหล่งวัตถุดิบเหล่านี้ก็ยังไม่เพียงพอ ญี่ปุ่นจึงจำเป็นต้องเข้าควบคุมทรัพยากรของอินโดจีน หมู่เกาะอินเดียนตะวันออกของดัตช์ ซึ่งก็คือประเทศอินโดนีเซียในปัจจุบัน รวมไปถึงประเทศโดยรอบ เช่นนี้แล้ว จึงเป็นเหตุให้ญี่ปุ่นต้องรุกคืบเข้ามาสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศในอาณานิคมของตะวันตกภายใต้นโยบาย ‘ร่วมวงไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา’ (Greater East Asia Co-prosperity Sphere) ซึ่งพัฒนามาจากแนวคิดที่ต้องการจะสร้าง ‘ระเบียบใหม่ในมหาเอเชียบูรพา’ (New Order in Greater East Asia) อันมีอาณาบริเวณที่ประกอบด้วยญี่ปุ่น แมนจูเกี้ยว จีน และประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง

หน้า 5 และ "Treaty of Shimonoseki ", April 1895, [online] Available from:

<https://www.taiwanbasic.com/treaties/Shimonoseki.htm> [5 January 2019]

⁵⁰ Ramon H. Myers and Mark R. Peattie, The Japanese Colonial Empire, 1895-1945, (Princeton University Press, 1984), p. 17.

⁵¹ ไชยวัฒน์ คำชู, นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น: ความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลง, หน้า 15.

⁵² ภายหลังจากยึดครองแมนจูเรียได้ในปี 1931 ญี่ปุ่นได้สถาปนาเป็นรัฐแมนจูเกี้ยวและจัดตั้งรัฐบาลหุ่นเชิด โดยมีจักรพรรดิปูยี ซึ่งเป็นจักรพรรดิองค์สุดท้ายของจีนเป็นหัวหน้ารัฐบาลหุ่นเชิด (ดูเพิ่มเติมจาก เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.)

เฉียงใต้ โดยจะเป็นการบูรณาการเอเชียทางการเมืองและเศรษฐกิจ ภายใต้การนำของญี่ปุ่นเพื่อต่อต้านการครอบงำของชาติตะวันตก⁵³

การดำเนินงานภายใต้นโยบายร่วมวงไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา ญี่ปุ่นได้ทำสงครามขยายดินแดนรุกคืบเข้ามาสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และครอบครองดินแดนส่วนนี้ได้ทั้งหมด ได้แก่ เวียดนาม ลาว กัมพูชา (อินโดจีนของฝรั่งเศส) ในปี 1940 อินโดนีเซีย (อินเดียนตะวันออกของดัตช์) ในปี 1942⁵⁴ และในปีเดียวกันนี้ ญี่ปุ่นก็ได้เข้าครอบครองดินแดนซึ่งอยู่ใต้อาณานิคมของสหราชอาณาจักร อย่างสิงคโปร์ มาเลเซีย บรูไน และเมียนมา (พม่า) และดินแดนภายใต้อาณานิคมของสหรัฐอเมริกา คือ ฟิลิปปินส์

สำหรับไทย ซึ่งเป็นประเทศหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นในการที่จะให้ญี่ปุ่นใช้เป็นทางผ่านไปสู่อินโดจีนในภูมิภาคและอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ แก่ญี่ปุ่น ภายใต้ข้อตกลงร่วมกันว่า ญี่ปุ่นจะรับประกันเอกราช อธิปไตย และเกียรติยศของไทยจะได้รับการเคารพ ซึ่งเกิดขึ้นในเดือนธันวาคม 1941 จากข้อตกลงนี้ อาจถือได้ว่า ไทยมิได้เสียเอกราชและถูกยึดครองโดยญี่ปุ่น หากก็ยังมีบางกลุ่มบางบุคคลที่มองว่า การยอมให้ญี่ปุ่นเข้ามาในประเทศครั้งนี้ ไม่ต่างอะไรกับการเสียอธิปไตยให้แก่ญี่ปุ่นไปโดยปริยาย จากบันทึกของนายทวี บุณยเกตุ ซึ่งปรากฏในหนังสือ “ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒” ได้กล่าวถึงถ้อยแถลงของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงการคลังในขณะนั้นในตอนหนึ่งว่า “...การที่เรายอมให้ทหารญี่ปุ่นเข้ามาอยู่เต็มบ้านเต็มเมืองและทำอะไรได้ต่างๆ น่ะไม่ได้แปลว่า เราได้เสียเอกราชและอธิปไตยไปแล้วดอกหรือ...”⁵⁵

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22-23.

⁵⁴ ญี่ปุ่นได้สิทธิในการครอบครองดินแดนจากการทำสัญญาไตรภาคี (Tripartite Pact) กับเยอรมนีและอิตาลี ในเดือนกันยายน 1940 โดยในสัญญานี้ ญี่ปุ่นได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้นำในการสถาปนาระเบียบใหม่ในมหาเอเชียบูรพาและรับรองว่าอาณาเขตทางทะเลใต้ รวมถึงอินโดจีนของฝรั่งเศสและหมู่เกาะอินเดียนตะวันออกเป็นเขตอิทธิพลของญี่ปุ่น ซึ่งญี่ปุ่นได้ทำสัญญานี้ หลังการพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสต่อเยอรมนีในเดือน มิถุนายน 1940 (ดูเพิ่มเติมจาก ดิเรก ชัยนาม, การทูต, (พระนคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง, 2490), หน้า 163.)

⁵⁵ ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒, (นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2560), หน้า 263-66.

ท่ามกลางความอลหม่านของสงครามเพื่อขยายดินแดนของญี่ปุ่นโดยเฉพาะภายหลังการยึดครองแมนจูเรียในปี 1931 จนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2⁵⁶ จากการโจมตีสหรัฐฯ ที่เพิร์ล ฮาร์เบอร์ ในเดือนธันวาคม 1941 เรื่อยมาจนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่ 2 จบสิ้นลงในปี 1945 ตลอดช่วงเวลาดังกล่าว รัฐบาลญี่ปุ่นได้นำผู้หญิงจำนวนมากเข้ามาอยู่ในสถานีกบฏของกองทัพซึ่งสร้างขึ้นในหลายประเทศแถบเอเชียแปซิฟิกไว้คอยปรนนิบัติทหารญี่ปุ่น⁵⁷ เพื่อให้ทหารและเจ้าหน้าที่ที่ต้องอยู่ในภาวะสงครามได้ผ่อนคลายความตึงเครียดและมีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ ‘ขยายอำนาจทางกองทัพ’ ไปสู่พื้นที่อื่นๆ ในเอเชียได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ โดยหญิงกบฏที่เข้ามาอยู่ในสถานีกบฏนี้ หากไม่นับผู้หญิงชาวญี่ปุ่นแล้ว ผู้หญิงส่วนใหญ่ได้มาจากดินแดนที่ญี่ปุ่นเข้าไปยึดครองตั้งแต่ช่วงต้นของการแผ่จักรวรรดินิยมจนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2⁵⁸

จากการรวบรวมพยานหลักฐานจากอดีตหญิงกบฏผู้รอดชีวิตประมาณ 70 ราย เสนอในการประชุม Women’s International War Crimes Tribunal on Japan’s Military Sexual Slavery ณ กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ ในวันที่ 4-5 ธันวาคม ปี 2001 พบว่าหญิงที่ถูกใช้กบฏทหารญี่ปุ่นมีทั้งชาวจีน อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ไต้หวัน เวียดนาม เนเธอร์แลนด์⁵⁹ เกาหลี รวมทั้งผู้หญิงญี่ปุ่น แต่ร้อยละ 80-90 ของหญิงกบฏเป็นชาวเกาหลี⁶⁰

⁵⁶ สงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เกิดขึ้นในเอเชียแปซิฟิกนั้น สหรัฐฯ เรียกว่า ‘สงครามภาคพื้นแปซิฟิก’ ในขณะที่ญี่ปุ่นเรียกว่า ‘สงครามมหาเอเชียบูรพา’ (ดูเพิ่มเติมจาก ไชยวัฒน์ คำชู, นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น: ความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลง, หน้า 25.)

⁵⁷ George Hicks, *The Comfort Women: Japan’s Brutal Regime of Enforced Prostitution in the Second World War*, (New York: W.W. Norton, 1995), p. 11.

⁵⁸ Mariko Izumi, "Asian-Japanese: State Apology, National Ethos, and the ‘Comfort Women’ Reparations Debate in Japan," *Communication Studies* 62, 5 (Nov-Dec 2011): 473-90. Cite in Nakayama, "Japanese Activists Who Support Redress for ‘Comfort Women’: Why and How Do They Address the ‘Comfort Women’ Issue?," p. 28.

⁵⁹ แต่เดิมเนเธอร์แลนด์หรือฮอลันดา เคยปกครองหมู่เกาะอินเดีตะวันตก (อินเดีตะวันตกของดัตช์ซึ่งปัจจุบันคืออินโดนีเซีย) จึงมีชาวดัตช์อาศัยอยู่ที่เกาะแห่งนี้ เมื่อญี่ปุ่นเข้ายึดครอง จึงทำชาวดัตช์หรือชาวนเนเธอร์แลนด์ถูกใช้กบฏทหารญี่ปุ่นด้วยเช่นกัน (ดูเพิ่มเติมจาก Maya Nadia, "Military Brothels (Ilanjo) in Dutch East Indies (Dei) under Japanese Occupation 1942-1945," (Master’s thesis, Graduate School, Chulalongkorn University, 2014), pp. 18-20.

⁶⁰ โสภิตา วีรกุลเทวัญ, *ตามรอยหญิงกบฏในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง*, (หจก. ธนบรรณการพิมพ์: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544), หน้า 4.

เมื่อพิจารณาจากสัดส่วนหญิงบำเรอซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวเกาหลีแล้วนั้น ปยอง แกป-มิน (Pyong Gap-min) ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คิวีนส์ คอลเลจ แห่งมหาวิทยาลัยนิวยอร์ก (Queens College, University of New York) มองว่า สาเหตุที่ทำให้ผู้หญิงเกาหลีต้องกลายเป็นหญิงบำเรอของกองทัพญี่ปุ่นมากที่สุดนั้นเป็นเพราะการที่เกาหลีตกอยู่ใต้อาณานิคมของญี่ปุ่นตั้งแต่ปี 1910 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ยาวนานกว่าประเทศอื่นที่ถูกยึดครองโดยญี่ปุ่น⁶¹ นอกจากนี้ จอร์จ ฮิกส์ (George Hicks) ได้กล่าวถึงประเด็นการเกณฑ์ผู้หญิงเกาหลีไปเป็นหญิงบำเรอของกองทัพว่า เป็นเพราะหากกองทัพจะเกณฑ์ผู้หญิงญี่ปุ่นที่ไม่ได้ทำอาชีพขายบริการมาก่อนก็จะสะท้อนความรู้สึกของบรรดาทหารไม่น้อยด้วยอาจคิดไปว่าญาติพี่น้องของตนอาจกลายเป็นหญิงบำเรอให้กับกองทัพ และในขณะเดียวกัน หญิงบำเรอชาวญี่ปุ่นที่มีอยู่ในกองทัพมักจะถูกสงวนไว้ให้กับเจ้าหน้าที่ทหารระดับสูง ผู้หญิงกลุ่มนี้จะถูกจัดส่งไปในสถานที่ที่ปลอดภัยจากการสู้รบ ดังนั้น จึงเป็นเหตุให้ผู้หญิงเกาหลีกลายเป็นเป้าหมายกลุ่มใหญ่ เพราะนอกจากจะอยู่ใต้อาณานิคมของญี่ปุ่นแล้ว คนเกาหลียังมีสีผิวที่ใกล้เคียงกับคนญี่ปุ่น อีกทั้งยังเป็นการหลีกเลี่ยงการทำร้ายกลุ่มคนในชาติเดียวกันของญี่ปุ่นด้วย⁶²

ในช่วงปี 1937 หลังจากญี่ปุ่นเปิดสงครามเต็มรูปแบบกับจีนและเข้ายึดครองนานกิง (Nanking) นำมาซึ่งเหตุการณ์ที่เรียกว่า ‘การสังหารหมู่นานกิง’ (Nanking Massacre) ญี่ปุ่นก็ได้เริ่มเกณฑ์ผู้หญิงเกาหลีเข้าสู่การเป็นหญิงบำเรอของกองทัพอย่างเต็มรูปแบบ ด้วยการสร้างสถานียำเรอและเปิดใช้อย่างเป็นทางการในปี 1938 ก่อนจะมีสถานียำเรอกระจายตัวอยู่ทุกพื้นที่ในภูมิภาคเอเชีย⁶³ และในปี 1939 ญี่ปุ่นได้จัดทำระบบการนำผู้หญิงชาวเกาหลีเข้าสู่การเป็นหญิงบำเรอในรูปแบบของการเป็นสมาชิก “แรงงานสตรีอาสาสมัคร” (the Women’s Voluntary Service Corps)⁶⁴ ในภาษาเกาหลีคือ ‘Chongsindae’ ซึ่งจะทำให้ผู้หญิงเข้าไปอยู่ในสถานียำเรอถูกรับรู้ใน

⁶¹ Gap-Min, "Korean "Comfort Women": The Intersection of Colonial Power, Gender, and Class," p. 939.

⁶² Hicks, *The Comfort Women: Sex Slaves of the Japanese Imperial Force*, pp. 8-9.

⁶³ George Hicks, "The Comfort Women" in *The Japanese Wartime Empire, 1931-1945*, eds. Peter Duus, Raman H. Myers, and Mark R. Peattie (New Jersey: Princeton University Press, 1996), p. 313.

⁶⁴ “แรงงานสตรีอาสาสมัคร” (the Women’s Voluntary Service Corps) ได้กลายมาเป็นตัวบทกฎหมายอย่างสมบูรณ์ในปี 1944 ซึ่งแรงงานสตรีอาสาสมัครนี้มีไว้เพื่ออำนวยความสะดวกในการเคลื่อนย้ายแรงงาน

ฐานะแรงงานอาสาสมัคร⁶⁵ และจากระบบนี้ จึงทำให้นักการเมืองของญี่ปุ่นในปัจจุบันอ้างได้ว่า ผู้หญิงที่เข้ามาอยู่ในสถานี่บำเรอทุกคนมาด้วยความสมัครใจ⁶⁶

ในการนำผู้หญิงชาวเกาหลีเข้ามาสู่สถานี่บำเรอในนามของแรงงานสตรีอาสาสมัครนั้น ไม่ได้หมายความว่าผู้หญิงทุกคนจะสมัครใจ เพราะจากคำบอกเล่าของอดีตหญิงบำเรอที่ยังมีชีวิตอยู่หลังสงครามสิ้นสุดลงพบว่า ผู้หญิงส่วนใหญ่เข้ามาอยู่ในสถานี่บำเรอด้วยวิธีการที่หลากหลาย ทั้งถูกหลอกลวง ลักพาตัว รวมไปถึงขูดคร่ำ ซึ่งในส่วนี้ ผู้วิจัยจะอธิบายในหัวข้อถัดไป ว่าด้วยการจัดการสถานี่บำเรอและหญิงบำเรอ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า สำหรับคนเกาหลีแล้ว แรงงานสตรีอาสาสมัคร หรือ *Chongsindae* ก็นับเป็นอีกความหมายหนึ่งของหญิงบำเรอทางกองทัพ เนื่องจากหญิงบำเรอเหล่านี้ถูกเกณฑ์ไปสู่สถานี่บำเรอภายใต้รูปแบบดังกล่าว และในปัจจุบัน คนเกาหลีจะเรียกหญิงบำเรอที่ยังมีชีวิตอยู่ว่า ‘*Chongsindae halmoni*’ โดย *halmoni* ในภาษาเกาหลีแปลว่า ‘คุณย่าหรือคุณยาย’ ดังนั้น *Chongsindae halmoni* จึงมีความหมายว่า ‘คุณย่าหรือคุณยายซึ่งเป็นหญิงบำเรอของกองทัพญี่ปุ่น’ ในขณะที่คำเรียกอย่างเป็นทางการคือ ‘*Ilbonkun wianbu*’ หรือ หญิงบำเรอของกองทัพญี่ปุ่น⁶⁷

หญิงบำเรอเกาหลีที่ถูกเกณฑ์เข้ามาอยู่ในสถานี่บำเรอมีหลายกลุ่ม ทั้งนักเรียน นักศึกษา แต่ส่วนมากจะเป็นผู้หญิงที่มาจากครอบครัวชาวนาซึ่งยากจน เนื่องจากคนกลุ่มนี้มีความจำเป็นทางด้านการเงิน โดยเฉพาะในช่วงสงครามที่นำมาซึ่งสภาวะที่เรียกว่า ‘ข้าวยากหมากแพง’ ความจำเป็นทางด้านการเงิน ทำให้คนกลุ่มนี้ต้องหาเลี้ยงปากท้องตัวเองและครอบครัว ขณะที่ผู้หญิงซึ่งเป็ลูกหลานของเจ้าของที่ดินหรือเจ้าหน้าที่ทางการจะได้รับการยกเว้น เนื่องจาก ญี่ปุ่นจำเป็นต้องพึ่งผู้มี

อาสาที่เป็นผู้หญิงไปทำงานในโรงงานหรือทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสงครามตามที่กองทัพกำหนด ซึ่งทำให้หญิงบำเรอทุกคนที่อยู่ในสถานี่บำเรออยู่ภายใต้กฎหมายนี้เช่นกัน (ดูเพิ่มเติมจาก CEDAW, "Comfort Women for Japanese Army During 1930s through 1945, 63th Session," 15 February – 4 March 2016, [online] Available from:

https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/JPN/INT_CEDAW_NGO_JPN_22783_E.pdf [19 February 2019])

⁶⁵ Hicks, *The Comfort Women: Sex Slaves of the Japanese Imperial Force*, p. 25.

⁶⁶ Lucy Williamson, "Comfort Women: South Korea's Survivors of Japanese Brothels," *BBC News*, 29 May 2013, [online] Available from: <https://www.bbc.com/news/magazine-22680705> [12 February 2019]

⁶⁷ Soh, "The "Comfort Women": Movement for Redress," p. 1229.

อำนาจในท้องถิ่นเหล่านี้ในการควบคุมประชากรที่เป็นชาวไร่ชาวนาในพื้นที่ไม่ให้ต่อต้านเจ้าหน้าที่ของญี่ปุ่น⁶⁸

ดังที่ทราบแล้วว่า หญิงบำเรอของกองทัพญี่ปุ่น ไม่ได้มีเพียงแค่ผู้หญิงชาวเกาหลี ถึงแม้ว่าเกาหลีจะมีจำนวนหญิงบำเรอมากที่สุด ทว่า ไต้หวันยังถือเป็นพื้นที่ที่มีจำนวนหญิงบำเรอมากเป็นอันดับสองรองจากเกาหลี ทั้งนี้ เนื่องจากไต้หวันคือพื้นที่ที่เคยอยู่ใต้อาณานิคมของญี่ปุ่นตั้งแต่ปี 1895 ซึ่งเป็นผลมาจากการตกลงทำสนธิสัญญาชิโมโนเซกิ (Treaty of Shimonoseki) หลังสงครามจีน-ญี่ปุ่นในปี 1894-1895 สิ้นสุดลง⁶⁹ แต่จำนวนหญิงบำเรอไต้หวันนั้นน้อยกว่าเกาหลีอย่างมาก ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะจำนวนประชากรของไต้หวันซึ่งน้อยกว่าเกาหลี⁷⁰

2.2 สถานีบำเรอ (Comfort Stations)

สถานีบำเรอ (comfort stations) ถูกสร้างขึ้นทุกพื้นที่ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกที่ถูกยึดครองโดยกองทัพญี่ปุ่น โดยสถานีบำเรอแห่งแรกสร้างขึ้นที่เซี่ยงไฮ้ เมื่อปี 1932 เพื่อป้องกันไม่ให้ทหารญี่ปุ่นก่อเหตุข่มขืนหญิงท้องถิ่น และป้องกันการแพร่กระจายของโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์⁷¹ เนื่องจากมีประสบการณ์จากการส่งทหารญี่ปุ่นเข้าไปในไซบีเรีย ระหว่างปี 1918-1922⁷² ซึ่ง โยชิมิ โยชิเอกิ (Yoshimi Yoshiaki) ศาสตราจารย์ด้านประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่แห่งมหาวิทยาลัยชูโอ (Chuo University) มองว่า การที่ทหารญี่ปุ่นที่ถูกส่งไปยังไซบีเรียเพื่อร่วมรบนั้นก่อให้เกิดความเครียดและนำมาสู่การขาดระเบียบวินัยและการฉ้อคร่ำข่มขืนผู้หญิงท้องถิ่น ที่สำคัญคือ เกิดการแพร่กระจายของโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์อย่างกามโรค ซึ่งทางกองทัพวิเคราะห์ว่า โรคติดต่อที่เกิดขึ้นมาจากการมีเพศสัมพันธ์กับหญิงขายบริการในสถานเริงรมย์ท้องถิ่น ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้กองทัพจัดตั้งสถานีบำเรอ

⁶⁸ Hicks, *The Comfort Women: Sex Slaves of the Japanese Imperial Force*, pp. 25-26.

⁶⁹ ไชยวัฒน์ คำชู, *นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น: ความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลง*, หน้า 5.

⁷⁰ Soh, "The "Comfort Women": Movement for Redress," p. 1229.

⁷¹ Hicks, *The Comfort Women: Sex Slaves of the Japanese Imperial Force*, p. 19.

⁷² การส่งทหารเข้าไปในไซบีเรียของญี่ปุ่น เกิดขึ้นระหว่างสงครามกลางเมืองในรัสเซีย โดยญี่ปุ่นต้องการที่จะอาศัยโอกาสของสงครามนี้แยกไซบีเรียออกมาเป็นรัฐเอกราชเพื่อลดโอกาสที่จะเกิดภัยคุกคามจากรัสเซียในอนาคต (ดูเพิ่มเติมจาก Leonard A. Humphreys, *The Way of the Heavenly Sword: The Japanese Army in the 1920s*, (California: Stanford University Press, 1995), p. 25.)

ขึ้น และมีมาตรการป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ที่เข้มงวด เช่น การตรวจสุขภาพหญิงขายบริการ ทุกสัปดาห์ การใช้ถุงยางอนามัย และการให้ยาที่ป้องกันการติดเชื้อเป็นต้น⁷³

อย่างไรก็ตาม มาตรการการป้องกันโรคติดต่อข้างต้น กลับไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เพราะการติดเชื้อกามโรคก็ยังคงเป็นปัญหาสำคัญของทหารในกองทัพ ทำให้หลังจากสร้างสถานี่บำเรออย่างเป็นทางการในปี 1937-1938 เมื่อต้องเกณฑ์หญิงชาวเกาหลีเข้ามาสู่สถานี่บำเรอ ทางกองทัพจึงได้เลือกผู้หญิงที่ยังสาวเข้ามาเป็นหญิงบำเรอทางกองทัพ โดยเชื่อว่า ผู้หญิงกลุ่มนี้ยังบริสุทธิ์ ผุดผ่องและปราศจากโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์จะช่วยป้องกันทหารในกองทัพจากโรคติดต่อได้⁷⁴ จึงเป็นเหตุให้ ผู้หญิงเกาหลีที่ยังอยู่ในช่วงวัยรุ่นและไม่ได้ประกอบอาชีพขายบริการถูกนำตัวมาเป็นหญิงบำเรอมากที่สุด⁷⁵ จนกระทั่งในช่วงปี 1943 ความต้องการหญิงบำเรอมีมากขึ้น ทำให้ทางกองทัพไม่ได้จำกัดเฉพาะแค่ผู้หญิงที่ยังสาวอีกต่อไป แม้แต่ผู้หญิงที่ผ่านการแต่งงานแล้วก็ถูกนำตัวเข้ามาอยู่ในสถานี่บำเรอ โดยเฉลี่ยอายุของผู้หญิงเหล่านั้นอยู่ที่ 18-29 ปี ซึ่งทุกคนจะได้รับการตรวจร่างกายให้แน่ใจว่าไม่ได้ตั้งครรภ์หรือเป็นโรคติดต่อ⁷⁶

ทั้งนี้ ไม่เพียงแต่มาตรการการป้องกันโรคติดต่อเท่านั้นที่ไม่สำเร็จผล แม้กระทั่งการป้องกันการข่มขืนหญิงท้องถิ่นก็ยังถือว่าไม่ประสบความสำเร็จอย่างที่ควรจะเป็น เหตุการณ์สังหารหมู่ที่นานกิง ในปี 1937 คือตัวชี้วัดถึงผลลัพธ์ที่ไม่มีประสิทธิภาพของมาตรการป้องกันการข่มขืนผู้หญิงท้องถิ่น การเกิดขึ้นของโศกนาฏกรรมครั้งนี้ทำให้ญี่ปุ่นได้รับกระแสวิพากษ์วิจารณ์จากนานาชาติอย่างหนักจนญี่ปุ่นต้องวางแผนดำเนินการก่อตั้งสถานี่บำเรออย่างจริงจังเพื่อป้องกันไม่ให้เหตุการณ์เช่นที่นานกิงอีก⁷⁷ ทว่า โยชิมิ โยชิเอกิ ได้โต้แย้งเหตุผลดังกล่าวและมองว่า การตั้งสถานี่บำเรอขึ้นของกองทัพนั้น แท้ที่จริงแล้วไม่ต่างจากการส่งเสริมการข่มขืน และเป็นการข่มขืนผู้หญิงอย่างเป็นระบบ

⁷³ Yoshimi Yoshiaki, *Comfort Women: Sexual Slavery in the Japanese Military During World War II*, trans. Suzanne O'Brien (New York: Columbia University, 2000), pp. 60-61.

⁷⁴ Soh, "The "Comfort Women": Movement for Redress," p. 1228.

⁷⁵ Naoko, *The Comfort Women: Historical, Political, and Moral Perspectives*, trans. Noble, p. 21.

⁷⁶ Hicks, "The Comfort Women" " p. 314.

⁷⁷ Nadia, "Military Brothels (Ianjung) in Dutch East Indies (Dei) under Japanese Occupation 1942-1945," p. 74.

มากกว่า⁷⁸ เนื่องจากหญิงบำเรอก็มักจะถูกบังคับให้มีเพศสัมพันธ์กับทหารในสถานี่บำเรอและเผชิญกับความรุนแรงที่เหล่าทหารกระทำ บางคนถูกทำร้ายร่างกาย และต้องคอยรองรับอารมณ์ทหารในกองทัพตลอด 24 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยแล้ว ผู้หญิงหนึ่งคนต้องคอยปรนนิบัติทหารญี่ปุ่นในกองทัพประมาณห้าสิบคน ซึ่งไม่ต่างอะไรกับการถูกข่มขืนซ้ำแล้วซ้ำเล่า⁷⁹

นอกจากการสร้างสถานี่บำเรอเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดต่อและการข่มขืนผู้หญิงท้องถิ่นแล้ว สถานี่บำเรอนี้ยังก่อตั้งขึ้นเพื่อสร้าง ‘ความผ่อนคลาย’ (comfort) ให้แก่ทหารในกองทัพเนื่องจากทหารญี่ปุ่นต้องมาอยู่ห่างไกลบ้านเกิดเมืองนอนเป็นเวลานาน ซ้ำพื้นที่ที่ต้องอาศัยอยู่นั้นก็ยิ่งเต็มไปด้วยความตึงเครียดจากสงคราม จากเอกสารทางกองทัพในปี 1939 ระบุว่า “เป้าหมายของการสร้างสถานี่บำเรอนั้น เพื่อให้อารมณ์อันโหดร้ายของทหารในกองทัพเบาบางลงและเพื่อเป็นการรักษาวินัยของกองทัพ”⁸⁰ ทว่า คุมะกะอิ นาโอโกะ (Kumagai Naoko) มองว่าเป็นกุศโลบายหนึ่งของทางกองทัพญี่ปุ่นเพื่อให้ทหารในกองทัพรู้สึกผ่อนคลายมากที่สุด เป็นมาตรการหนึ่งที่จะป้องกันไม่ให้ความลับของกองทัพรั่วไหลไปยังศัตรู เพราะทหารญี่ปุ่นจะไม่ออกไปใช้บริการสถานี่บำเรอของท้องถิ่นและอยู่แต่ในฐานทัพเท่านั้น⁸¹

นอกจากเหตุผลในเรื่องการสร้างความผ่อนคลายให้แก่ทหารแล้ว จอร์จ ฮิกส์ ได้อธิบายว่ากองทัพญี่ปุ่นยังมีความเชื่อในเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ก่อนเข้าสู่สมรภูมิเปรียบเสมือนเครื่องรางป้องกันอันตราย ดังนั้นการมีสถานี่บำเรอไว้ในฐานทัพ จึงเป็นวิธีการเรียกขวัญบรรดาทหารที่เหมาะสมที่สุด⁸²

2.3 การจัดการสถานี่บำเรอและหญิงบำเรอในช่วงสงคราม

ในการตัดสินใจที่จะสร้างสถานี่บำเรอขึ้นอยู่กับการพิจารณาของผู้บังคับบัญชาการของแต่ละหน่วยว่าทหารและเจ้าหน้าที่ภายในหน่วยมีความต้องการสถานี่แห่งนี้มากน้อยเพียงใด ซึ่งส่วนใหญ่แล้ว สถานี่บำเรอมักจะเป็นที่ต้องการอันดับต้นๆ และเป็นสิ่งแรกที่จะถูกสร้างขึ้น และจะขอรับการ

⁷⁸ Yoshiaki, *Comfort Women: Sexual Slavery in the Japanese Military During World War II*, trans. O'Brien, p. 73.

⁷⁹ Ibid., pp. 139-51.

⁸⁰ Ibid., p. 73.

⁸¹ Naoko, *The Comfort Women: Historical, Political, and Moral Perspectives*, trans. Noble, p. 20.

⁸² Hicks, *The Comfort Women: Sex Slaves of the Japanese Imperial Force*, pp. 6-7.

อนุมัติเพื่อสร้างสถานีบำเรอจากผู้บัญชาการกองทัพญี่ปุ่น ทั้งนี้ เมื่อได้รับการอนุมัติแล้ว หากในพื้นที่ ซึ่งเป็นที่ตั้งของฐานทัพมีสิ่งก่อสร้างที่เป็นห้องพัก อาತಿ โรงแรม อาคารที่พัก ร้านอาหาร โรงเรียนก็ มักจะถูกนำมาดัดแปลงเป็นสถานีบำเรอ โดยการเข้าใช้บริการสถานีบำเรอ ทางกองทัพจะเป็นผู้ กำหนดกฎระเบียบต่างๆ ตัวอย่างกฎการเข้าใช้บริการสถานีบำเรอที่เชียงใหม่ ซึ่งถือเป็นสถานีบำเรอ แห่งแรก ปรากฏในงานเขียนของเคอิจิ อิโต (Keiichi Ito) เรื่อง *Soldiers' History of the Army* ซึ่ง ตีพิมพ์ในปี 1969 ดังนี้

- การเข้าใช้บริการสถานีบำเรออนุญาตเฉพาะทหารของกองทัพญี่ปุ่นและกองกำลังเสริม เท่านั้น
- ผู้เข้าใช้บริการต้องชำระค่าบริการที่พนักงานต้อนรับ พร้อมรับตัวผ่านประตูและถุงยางอนามัย
- ค่าใช้บริการ 2 เยน
- ตัวใช้ได้วันต่อวัน หากไม่ได้เข้าใช้บริการสามารถติดต่อรับเงินคืนได้ ในกรณีที่ยื่นตัวให้ผู้ดูแล ประจำห้องแล้ว จะไม่สามารถขอเงินคืนได้
- เมื่อได้รับตัวให้เข้าไปยังห้องที่ระบุหมายเลขไว้ ยื่นตัวให้ผู้ดูแลประจำห้อง เวลาในการใช้ บริการ 30 นาที
- ไม่อนุญาตให้ดื่มแอลกอฮอล์ภายในห้อง
- ผู้ไม่ทำตามกฎจะไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าใช้บริการ
- เวลาในการใช้บริการสำหรับเจ้าหน้าที่ทั่วไป 10.00 นาฬิกา ถึง 17.00 นาฬิกา นายสิบทหาร และนายทหารชั้นสัญญาบัตร 13.00 นาฬิกา ถึง 21.00 นาฬิกา⁸³

อย่างไรก็ตาม กฎระเบียบข้างต้นไม่ได้ใช้กับสถานีบำเรอทุกแห่งที่กองทัพสร้างขึ้น เนื่องจากการพิจารณาตั้งกฎเป็นอำนาจสิทธิ์ขาดของผู้บังคับบัญชากองทัพแต่ละหน่วย โดยส่วนมาก กฎที่แตกต่างกันจะเป็นในเรื่องของเวลาในการเข้าใช้บริการและค่าใช้บริการ ดังเช่นกฎระเบียบสถานี บำเรอในโอกินาวา ซึ่งจะมีความแตกต่างจากสถานีบำเรอในเชียงใหม่เล็กน้อย เช่น ออกกฎหมายห้ามไม่ให้ เจ้าหน้าที่และทหารของกองทัพออกไปใช้สถานีบำเรอที่ไม่ใช่ของกองทัพ แต่อนุญาตให้

⁸³ Keiichi Ito, *Soldiers' history of the army*, (Tokyo: Bancho Shobo, 1969) cite in Hicks, *The Comfort Women: Sex Slaves of the Japanese Imperial Force*, pp. 55-56.

บุคคลภายนอกเข้ามาใช้บริการได้ ค่าใช้จ่ายในการใช้บริการ หากเป็นเจ้าหน้าที่ของกองทัพค่าบริการ 3 เยน นายทหารของกองทัพ มีค่าบริการ 2.50 เยน และบุคคลภายนอก ค่าใช้บริการ 2 เยน ทั้งนี้ ค่าบริการให้ชำระเป็นเงินสดและให้เวลาใช้บริการคนละ 40 นาที ทั้งนี้ ช่วงระยะเวลาที่จะเข้าใช้บริการสถานีบำเรอได้ ทางกองทัพได้แบ่งเวลาสำหรับบุคคลทั่วไป นายทหาร และเจ้าหน้าที่ของกองทัพ โดยบุคคลภายนอก สามารถเข้าใช้บริการได้ในเวลา 12.00 นาฬิกา ถึง 17.00 นาฬิกา นายทหารสามารถเข้าใช้บริการได้ในเวลา 17.00 นาฬิกา ถึง 20.00 นาฬิกา ขณะที่เจ้าหน้าที่ของกองทัพ สามารถใช้บริการได้ในเวลา 20.00 นาฬิกาจนถึงเที่ยงคืน โดยเอกสารที่ระบุกฎระเบียบดังกล่าวถูกค้นพบที่ the Okinawa Peace Memorial Library⁸⁴

กฎสถานีบำเรอที่ฉางโจว (Changzhou) ทางใต้ของจีน เป็นอีกที่หนึ่งที่แตกต่างไปจากสถานีบำเรอของกองทัพที่อื่น เอกสารของกองทัพถูกค้นพบที่ Defence Studies Library โดยศาสตราจารย์ โยชิมิ โยชิเอกิ โดยกฎระเบียบการใช้บริการระบุว่า สถานีบำเรอจะปิดทุกวันที่ 15 ของเดือน ทั้งนี้ นายทหารและเจ้าหน้าที่จะเข้าใช้บริการได้ในเวลา 9.00 นาฬิกา ถึง 18.00 นาฬิกา ให้เวลาให้บริการคนละ 1 ชั่วโมง ซึ่งค่าใช้บริการนั้นจะมีความแตกต่างจากเซี่ยงไฮ้และโอกินาวาอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ ค่าใช้บริการจะขึ้นอยู่กับสัญชาติของหญิงบำเรอที่ผู้เข้าใช้บริการเลือก ซึ่งผู้หญิงญี่ปุ่นจะมีค่าบริการสูงที่สุดคือ 2 เยน รองลงมาคือผู้หญิงเกาหลี 1.50 เยน และสุดท้ายคือผู้หญิงจีน 1 เยน⁸⁵

ถึงแม้ว่า กฎระเบียบการใช้บริการสถานีบำเรอจะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ทว่า สิ่งที่ทางกองทัพยังคงให้ความสำคัญและถือเป็นข้อสำคัญที่ผู้ใช้บริการจะต้องปฏิบัติตามก็คือ การใช้ถุงยางอนามัย ซึ่งเป็นหนึ่งในมาตรการการป้องกันโรคติดต่อ

ในส่วนของการจัดหาผู้หญิงเข้ามาอยู่ในกองทัพเพื่อคอยปรนนิบัติทหารญี่ปุ่นนั้น ส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่ของกองทัพจะเป็นผู้จัดหา เช่น ตำรวจของกองทัพญี่ปุ่น (Japanese military police: the Kenpeitai) นอกจากนี้ ตามที่ ศาสตราจารย์อากิโกะ คุระซาวา (Aiko Kurasawa) แห่งมหาวิทยาลัยเคโอ (Keio University) ได้ทำการวิจัยพบว่า ในการจัดการหาผู้หญิงมาเป็นหญิงบำเรอ นอกจากทาง

⁸⁴ Ibid., pp. 58-59.

⁸⁵ Yoshiaki, *Comfort Women: Sexual Slavery in the Japanese Military During World War II*, trans. O'Brien, pp. 132-38.

กองทัพจะเป็นผู้จัดการเองแล้ว ยังได้รับความร่วมมือจากผู้นำท้องถิ่นและเอกชน⁸⁶ โดยทางหัวหน้าท้องถิ่นและองค์กรเอกชนจะทำการติดต่อกับผู้บัญชาการกองทัพ (Army headquarters) เพื่อส่งผู้หญิงที่หามาได้ไปยังฐานทัพญี่ปุ่นในพื้นที่ต่างๆ⁸⁷ ทั้งนี้ ขั้นตอนการส่งตัวหญิงบำเรอไปยังพื้นที่ซึ่งญี่ปุ่นเข้ายึดครองนั้น ทางกองทัพจะมีสิทธิ์ขาดในการดำเนินการ คุมะเกอิ นาโอโกะ แห่ง International University of Japan ได้ยกตัวอย่างการขนส่งหญิงบำเรอไปสู่พื้นที่สมรภูมิ เช่น จีนตอนใต้ อินโดนีเซีย และพม่า ว่าในการเคลื่อนย้ายหญิงบำเรอ ทางกองทัพญี่ปุ่นเป็นผู้ควบคุมและจัดการทั้งหมด โดยไม่จำเป็นต้องรอเอกสารอนุมัติจากกระทรวงต่างประเทศ ในกรณีที่เกิดกิจกรรมดังกล่าวเกี่ยวข้องกับการขยายดินแดนจักรวรรดิญี่ปุ่น⁸⁸

ดังที่ผู้วิจัยได้มีการเกริ่นถึงวิธีการได้ผู้หญิงเข้ามาสู่สถานี่บำเรอนั้น มีทั้งแบบสมัครใจและการหลอกลวง หรือลักพาตัว โดยตัวอย่างของผู้หญิงที่สมัครใจเข้ามาทำงานในสถานี่บำเรอนั้น เห็นได้จากกรณีของ ฮวาง กิม-จู (Hwang Keum-ju) ซึ่งอาสาไปทำงานในสถานี่บำเรอแทนน้อง ตามคำบอกเล่าว่า “...ฉันบอกพวกเขาไปว่า ฉันจะไปกับพวกเขาแทนน้อง...ฉันไม่ได้ถูกลักพาตัว...”⁸⁹ ซึ่งถึงแม้ว่า เมื่อเข้าไปอยู่สถานี่บำเรอ ฮวาง กิม-จู จะต้องคอยปรนนิบัติทหารญี่ปุ่นที่บางครั้งก็ใช้ความรุนแรง แต่ ฮวาง กิม-จู ก็ถือเป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่ายังมีผู้หญิงส่วนหนึ่งที่เต็มใจเข้ามาอยู่ในสถานี่บำเรอของกองทัพญี่ปุ่น

ทั้งนี้ ในส่วนของการหลอกลวงนั้น ญี่ปุ่นอาศัยช่วงเวลาที่เศรษฐกิจตกต่ำจากสงครามชักจูงให้มาทำงานกับกองทัพโดยสัญญาว่าจะให้ทำงานในโรงงาน โรงพยาบาลหรือร้านอาหารซึ่งมีรายได้ดี แต่สุดท้ายก็จะถูกส่งมายังสถานี่บำเรอ⁹⁰ ดังตัวอย่างคำบอกเล่าของ จิล วอน-อ็อก (Gil Won-ok) อดีต

⁸⁶ Aiko Kurasawa, “Indonesia ni okeru lanfu chousa houkoku (A Report on “Comfort Women” in Indonesia,” in “lanfu” mondai chosa hokoku 1999 (Report on the inquiry into the “comfort women” issue, 1999), ed. Asian Women's Fund (1999): 97, Cited in Ibid., p. 21.

⁸⁷ Hicks, *The Comfort Women: Sex Slaves of the Japanese Imperial Force*, p. 98.

⁸⁸ Naoko, *The Comfort Women: Historical, Political, and Moral Perspectives*, trans. Noble, p. 20.

⁸⁹ Sangmie Choi Schellstede and Soon Mi-yu, *Comfort Women Speak: Testimony by Sex Slaves of the Japanese Military*, (New York: Holmes and Meier, 2000), pp. 3-9.

⁹⁰ Izumi, "Asian-Japanese: State Apology, National Ethos, and the ‘Comfort Women’ Reparations Debate in Japan." Cite in Nakayama, "Japanese Activists Who Support Redress for “Comfort Women”: Why and How Do They Address the “Comfort Women” Issue?," pp. 28-30.

หญิงบำเรอทหารญี่ปุ่นซึ่งให้สัมภาษณ์แก่เอลิซาเบธ ดับเบิลยู. ซง (Elizabeth W. Son) นักวิชาการของ Northwestern University ที่ศึกษาด้านผลกระทบระหว่างประวัติศาสตร์ความรุนแรงทางเพศและการแสดงออกว่า ตัวเองถูกเจ้าหน้าที่ทหารของญี่ปุ่นหลอกว่าจะพาไปทำงานในโรงงานและจะฝึกสอนทักษะต่างๆ เพื่อเป็นตัวช่วยในการหาเงินได้มากๆ แต่สุดท้ายกลับถูกส่งตัวมายังสถานีบำเรอที่จีน⁹¹

ในกรณีของการถูกลักพาตัวเข้ามาอยู่ในสถานีบำเรอ เห็นได้จากกรณีของ ชอง อ๊ก-ซุน (Chong Ok-sun) ซึ่งถูกทหารญี่ปุ่นลักพาตัวไปขณะไปตักน้ำในหมู่บ้านว่า “...ขณะที่ฉันกำลังเดินไปตักน้ำเพื่อมาเตรียมทำอาหารให้พ่อกับแม่ ได้มีทหารญี่ปุ่นมาพาตัวฉันไปข่มขืน...หลังจากนั้นฉันก็ถูกพาตัวไปยังค่ายทหารซึ่งมีหญิงชาวเกาหลีอีกประมาณ 400 กว่าชีวิต และพวกเราต้องคอยปรนนิบัติทหารญี่ปุ่นในฐานะทาสทางเพศ (sex slaves) ทุกวัน...”⁹² หรือในกรณีของ ยู บ๊ก-ซิล (Yo Bok-sil) ที่ถูกเจ้าหน้าที่ญี่ปุ่นจับตัวจากในบ้าน และทำร้ายพ่อที่พยายามขัดขวางไม่ให้เจ้าหน้าที่พาตัวเธอไป⁹³

2.4 กระแสการเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอทศวรรษที่ 1980 ถึงปี 2017

กระแสการเรียกร้องประเด็นหญิงบำเรอได้รับความสนใจจากสาธารณชนเป็นอย่างมาก หลังจากที่ในปี 1991 คิม ฮัก-ซุน (Kim Hak-sun) อดีตหญิงบำเรอได้ออกมาเปิดเผยเรื่องราวที่เกิดขึ้นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งที่ตลอดระยะเวลา นับตั้งแต่สงครามโลกสิ้นสุดลง ประเด็นหญิงบำเรอแทบไม่ได้รับการพูดถึงและดูเหมือนจะเงียบหายไปเป็นเวลานานหลายสิบปี ทั้งนี้ การออกมาสู่สายตาของสาธารณชนของคิม ฮัก-ซุน ได้รับการสนับสนุนจากสมาคมชาวเกาหลีใต้เพื่อผู้หญิงที่ถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่น (the Korean Council for the Women Drafted for Military Sexual Slavery by Japan) หรือที่รู้จักกันในนาม the Korean Council ซึ่งถือกำเนิดขึ้นในเดือนพฤศจิกายนปี 1990 จากความร่วมมือขององค์กรและนักวิชาการสตรีนิยม โดย the Korean Council ถือเป็นตัวแทนของ

⁹¹ Son, *Embodied Reckonings: “Comfort Women,” Performance, and Transpacific Redress*, pp. 4-5.

⁹² Testimony of Chong Ok-sun, "Commission on Human Rights Fifty-Second Session," 4 January 1996, para. 54, [online] Available from: <https://undocs.org/E/CN.4/1996/53/Add.1> [7 February 2019]

⁹³ *Ibid.*, para. 16.

อดีตหญิงบำเรอชาวเกาหลีในการเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่น⁹⁴ เมื่อแรกก่อตั้งองค์กร วัตถุประสงค์สำคัญคือการรวบรวมหลักฐานต่างๆ เกี่ยวกับหญิงบำเรอของกองทัพญี่ปุ่น และตามหา อดีตหญิงบำเรอที่ยังคงมีชีวิตอยู่เพื่อยืนยันสิ่งที่เกิดขึ้นในช่วงสงคราม อีกทั้งยังถือได้ว่าเป็นแกนนำ สำคัญในการเรียกร้องความยุติธรรมให้แก่อดีตหญิงบำเรอมาจนถึงปัจจุบัน โดยรายละเอียดเกี่ยวกับ องค์กรและกิจกรรมการเคลื่อนไหวต่างๆ ผู้วิจัยจะอธิบายในหัวข้อว่าด้วยการเรียกร้องกรณีหญิง บำเรอช่วงปี 1990-2017

สาเหตุที่ทำให้ประเด็นหญิงบำเรอเลื่อนรางหายไปจนแทบไม่มีใครพูดถึงเป็นระยะเวลาหลายสิบปีนั้น โทมัส เคิร์น และ ชัง-ฮุย นัม (Thomas Kern and Sang-hui Nam) เสนอว่า หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จบสิ้นลง และกองทัพสหรัฐฯ ได้ปลดปล่อยเกาหลีได้จากการเป็นอาณานิคมของ ญี่ปุ่น ทว่า สหรัฐฯ กลับเพิกเฉยต่อประเด็นหญิงบำเรอ รัฐบาลสหรัฐฯ หรือแม้กระทั่งรัฐบาลของ เกาหลีใต้เองก็ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อประเด็นดังกล่าว เนื่องจากหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น รัฐบาล เกาหลีใต้มุ่งเน้นกับการต่อสู้ลัทธิคอมมิวนิสต์จากเกาหลีเหนือและพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ เหล่า นักการเมืองต่างพากันเมินเฉยต่อเรื่องราวที่เคยตกเป็นอาณานิคมในอดีต⁹⁵ อนึ่ง ในช่วงเวลานั้น ระบอบการปกครองในเกาหลีใต้เป็นรูปแบบเผด็จการ และปาร์ค ชัง-ฮี (Park Chung-hee) ประธานาธิบดีเกาหลีใต้ในสมัยนั้นประกาศห้ามจัดกิจกรรมทางการเมืองในทุกรูปแบบ⁹⁶ ด้วยเหตุนี้จึง อาจเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ประเด็นหญิงบำเรอไม่ได้รับการพูดถึง

สาเหตุอีกประการหนึ่งเป็นเพราะในปี 1965 เกาหลีใต้กับญี่ปุ่นได้เปิดความสัมพันธ์ทางการ ทูตระหว่างกัน และได้มีการลงนามในสนธิสัญญาความสัมพันธ์พื้นฐาน (the Treaty on Basic Relations) ที่กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 1965⁹⁷ โดยสนธิสัญญาดังกล่าว มี เนื้อหาว่า ทั้งสองรัฐบาลเห็นชอบที่จะก่อตั้งกองทุนเพื่อชดเชยให้แก่ผู้เคราะห์ร้ายชาวเกาหลีใต้ในช่วง ที่ตกเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่น ทำให้ทั้งรัฐบาลเกาหลีใต้และญี่ปุ่นเข้าใจไปว่าประเด็นหญิงบำเรอได้รับ

⁹⁴ Kern and Nam, "The Korean Comfort Women Movement and the Formation of a Public Sphere in East Asia," p. 233.

⁹⁵ Ibid., pp. 233-34.

⁹⁶ Michael Keon, Korean Phoenix: A Nation from the Ashes, (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall International, 1977). p. 45.

⁹⁷ Hicks, The Comfort Women: Sex Slaves of the Japanese Imperial Force, p. 130.

การแก้ไขเป็นที่เรียบร้อยแล้วจากสนธิสัญญาข้างต้น จึงไม่มีใครหยิกยกเอาประเด็นนี้ขึ้นมาพูดถึงอีก จากข้อตกลงนี้ ทำให้อดีตหญิงบำเรอถูกโดดเดี่ยวและไม่ได้รับการเยียวยาจากสังคม⁹⁸ นอกจากนี้แล้ว อีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประเด็นหญิงบำเรอไม่ถูกพูดถึงและไม่ได้รับความสนใจ มาจากการที่ตัวของหญิงบำเรอเองเลือกที่จะเก็บงำสิ่งที่เกิดขึ้นไว้กับตัวด้วยความรู้สึกอับอาย และเกรงว่าจะไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมและครอบครัว แม้ว่าหญิงบำเรอบางคนจะมีครอบครัวแล้ว แต่ก็มักล้าบอกลำบับและลูกๆ ของตนถึงอดีตที่เกิดขึ้น คัง มี-คยุง (Kang Mi-kyung) เจ้าหน้าที่ของ the Korean Council ให้สัมภาษณ์กับปยอง แกป-มิน (Pyong Gap-min) ผู้เขียนบทความ “Korean “Comfort Women: The Intersection of Colonial Power, Gender, and Class” ว่า “หญิงบำเรอบางรายเชื่อว่าพวกเขาประสบความสำเร็จในการปิดบังอดีตไม่ให้ลูกหลานรับรู้...ในพิธีศพของอดีตหญิงบำเรอบางราย ลูกๆ ของพวกเขาบอกว่า เพิ่งจะรับรู้ถึงอดีตของผู้เป็นแม่...”⁹⁹

อย่างไรก็ตาม แม้ประเด็นหญิงบำเรอจะถูกสถานการณ์ทางการเมืองทั้งระดับภายในประเทศและระหว่างประเทศหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ดึงความสนใจและความสำคัญจนแทบจะเลือนหายไปเป็นระยะเวลาหลายปี ก่อนจะได้รับ ความสนใจเป็นอย่างมากในช่วงทศวรรษ 1990 นำมาซึ่งกระแสการเรียกร้องที่ยังคงมีอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน แต่สำหรับผู้วิจัยแล้ว มีความเห็นว่า ช่วงระยะเวลาหลังจากที่สงครามโลกครั้งที่ 2 จบลงประเด็นหญิงบำเรอไม่ได้เงียบหายไปเสียทีเดียว ทว่า ท่ามกลางความเงียบนั้นก็ยังคงมีการพูดถึงประเด็นดังกล่าวอยู่เป็นระยะๆ จากทั้งทางฝ่ายของเกาหลีใต้และญี่ปุ่น ดังเช่นในช่วงทศวรรษ 1970 โดยในปี 1973 ปรากฏงานเขียนเรื่อง *Jugun Ianfu (Military Comfort Women)* ของคะโคะ เซนดะ (Kako Senda) อดีตนักหนังสือพิมพ์ซึ่งรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหญิงบำเรอมาตั้งแต่ปี 1962¹⁰⁰ เซนดะพยายามแกะรอยจากหลักฐานที่น่าเชื่อถือจนมาถึงเมืองฟุกุโอกะ (Fukuoka) บนเกาะคิวชู (Kyushu) และได้พบกับอดีตผู้คุมสถานีบำเรอของกองทัพและนายแพทย์ เทตสึโอะ อะโซ (Tetsuo Aso) แพทย์ประจำกองทัพผู้ซึ่งวินิจฉัยที่มาของโรคติดต่อ

⁹⁸ Kern and Nam, "The Korean Comfort Women Movement and the Formation of a Public Sphere in East Asia," pp. 234-36.

⁹⁹ Gap-Min, "Korean “Comfort Women”: The Intersection of Colonial Power, Gender, and Class," pp. 947-50.

¹⁰⁰ Yoshiko Nozaki, "The Comfort Women Controversy: History and Testimony," *The Asia-Pacific Journal* 3, 7 (July 2005): 2.

ทางเพศสัมพันธ์และเป็นผู้ที่วิเคราะห์ว่า ผู้หญิงที่อายุน้อยและไม่เคยผ่านการมีเพศสัมพันธ์ จะมีความปลอดภัยมากกว่าผู้หญิงที่ประกอบอาชีพขายบริการ นำมาซึ่งการเพิกเฉยผู้หญิงเข้ามาสู่สถานีนี้อำนาจของกองทัพ¹⁰¹

นอกจากนี้ ในปี 1979 ได้ปรากฏเรื่องราวของ เบ บง-กิ (Bae Bong-gi) ในภาพยนตร์เรื่อง “An Old Lady in Okinawa: Testimony of Military Comfort Woman” ของ ยามาทานิ เทตสึโอะ (Yamatani Tetsuo) นักสร้างภาพยนตร์อิสระ ซึ่งภาพยนตร์เรื่องนี้ ได้ถ่ายทอดเรื่องราวของ เบ บง-กิ เป็นเวลา 86 นาที โดยเธอได้แสดงตนว่าเป็นหญิงบำเรอชาวเกาหลีใต้ที่ถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่นในโอกินาวา (Okinawa) เมื่อปี 1944¹⁰² อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากที่เรื่องราวของเบ บง-กิ เผยแพร่ออกไป ทางรัฐบาลเกาหลีใต้ก็ไม่ได้ให้ความสนใจและไม่ได้รับอนุญาตให้เปิดเผยเรื่องราวนี้ต่อประชาชนในเกาหลีใต้ จากความเป็นปรปักษ์ระหว่างเกาหลีใต้กับเกาหลีเหนือ ซึ่งกลุ่มผู้ที่สนับสนุนเบ บง-กินั้น เป็นกลุ่มผู้สนับสนุนเกาหลีเหนือ¹⁰³ และนอกจากงานเขียนของเซนดะและภาพยนตร์ของยามาทานิแล้ว ในปี 1981 ยังมีบทความเกี่ยวกับหญิงบำเรอตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์รายวันอย่าง ฮันกุก อิลโบ (Hunkook Ilbo) โดยผู้เขียนคือ ยุน ชัง-อึค (Yun Chung-ok) นักสตรีนิยมแห่ง Ewha Womans University และหนึ่งในผู้ก่อตั้ง the Korean Council ที่พยายามแกะรอยเสาะหาหญิงบำเรอที่ยังมีชีวิตอยู่ในขณะนั้น โดยยุน ชัง-อึค ได้แรงจูงใจมาจากประสบการณ์ส่วนตัว จากการที่เธอจำเป็นต้องออกจากการศึกษาเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกจับตัวไปยังกองทัพญี่ปุ่นเมื่อปี 1943¹⁰⁴ ขณะที่ในปี 1984 มัทสึอิ ยาโยริ (Matsui Yayori) นักหนังสือพิมพ์และนักสตรีนิยมชาวญี่ปุ่น ได้เขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์อะซะฮิ (Asahi Shinbun) โดยบทความของมัทสึอิเป็นเรื่องราวของ โน ซู-บ็อก (Noh Su-bok) อดีตหญิงบำเรอชาวเกาหลีซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จบลง โดยโน ซู-บ็อก ได้เปิดเผยถึงช่วงชีวิตเมื่อต้องอาศัยอยู่ในสถานีนี้อำนาจของญี่ปุ่นว่า “...ฉันต้องปรนนิบัติทหาร

¹⁰¹ Hicks, *The Comfort Women: Sex Slaves of the Japanese Imperial Force*, pp. XV-XVI.

¹⁰² Soh, *The Comfort Women: Sexual Violence and Postcolonial Memory in Korea and Japan*, p. 156.

¹⁰³ Kern and Nam, "The Korean Comfort Women Movement and the Formation of a Public Sphere in East Asia," p. 235.

¹⁰⁴ Soh, "The “Comfort Women”: Movement for Redress," p. 1233.

และถ้าชัดขึ้นแม้เพียงเล็กน้อย ฉันจะถูกทำร้าย ถูกกระชากผม ถูกบีบคอ...มันเป็นชีวิตที่เหมือนไม่ใช่คน...”¹⁰⁵

จากงานเขียนที่ปรากฏในช่วงทศวรรษ 1970 และช่วงต้นทศวรรษ 1980 ชี้ให้เห็นว่า ประเด็นหญิงบำเรอได้รับการพูดถึงหรือมีความพยายามที่จะพูดถึงจากงานเขียนของทั้งทางฝั่งเกาหลีใต้และญี่ปุ่นอยู่เป็นระยะๆ แต่ก็ไม่ได้ได้รับความสนใจอันเนื่องมาจากสาเหตุที่ได้กล่าวไปแล้วในตอนต้น จนกระทั่งในช่วงปลายทศวรรษ 1980 หลังจากการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเมื่อเกาหลีใต้เปลี่ยนผ่านไปสู่การเป็นประชาธิปไตยในปี 1987 ซึ่งทำให้สื่อต่างๆ ทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ได้รับเสรีภาพในการนำเสนอประเด็นต่างๆ มากขึ้น นอกจากนี้ การเป็นประชาธิปไตยของเกาหลีใต้ ยังเอื้อต่อการเกิดกลุ่มนักเคลื่อนไหวและองค์กรต่างๆ รวมไปถึงองค์กรที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงและเป็นจุดเริ่มต้นของการเคลื่อนไหวเรียกร้องในประเด็นหญิงบำเรอ

2.4.1 การเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอช่วงทศวรรษ 1980

ถึงแม้ว่า ประเด็นหญิงบำเรอจะได้รับการพูดถึงมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1970 แต่ประเด็นดังกล่าวก็ยังไม่ได้รับการพูดถึงเป็นวงกว้าง จนถึงช่วงปลายทศวรรษ 1980 จากการจัดการประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยเรื่องผู้หญิงและการท่องเที่ยวในเกาหลีใต้ (the International Conference on Women and Tourism in South Korea)¹⁰⁶ ในเดือนเมษายน 1988 โดยองค์กรสตรีอย่าง the Korean Church Women United (KCWU) เป็นผู้ดำเนินการ ภายในการประชุมนี้ Yun Chng-ohk ที่เคยพยายามเผยแพร่เรื่องราวของหญิงบำเรอมาแล้วในช่วงปี 1981 ได้เข้าร่วมการประชุมในฐานะผู้บรรยาย โดย Yun Chng-ohk ได้นำเสนอให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกันระหว่างการท่องเที่ยวในเชิงบริการทางเพศในเกาหลีกับประเด็นหญิงบำเรอในช่วงยุคอาณานิคม และประเด็นดังกล่าวของ Yun Chng-ohk ในครั้งนี้ถือเป็นการปลุกกระแสการเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอ ยังผลให้ภาคประชาสังคมในเกาหลีใต้ที่

¹⁰⁵ Nozaki, "The Comfort Women Controversy: History and Testimony," p. 2.

¹⁰⁶ การประชุมนี้ จัดขึ้นในโอกาสที่เกาหลีใต้เป็นเจ้าภาพในการจัดการแข่งขันโอลิมปิกเกมส์ในปี 1988 เพื่อต่อต้านการท่องเที่ยวในลักษณะการค้าบริการทางเพศ (sex tourism) โดยเฉพาะในปี 1972 ประธานาธิบดีปาร์ค ชง-ฮี (Park Chung-hee) ยอมรับนโยบายการค้าท่องเที่ยวประเภทนี้โดยมุ่งเน้นไปที่ชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวญี่ปุ่น เพื่อปรับปรุงสภาพเศรษฐกิจของประเทศ และเป้าหมายนี้สำเร็จได้ด้วยสิ่งที่ จอร์จ ฮิกส์ เรียกว่า “sale of men's blood was succeeded by that of women's flesh” (ดูเพิ่มเติมจาก Hicks, The Comfort Women: Sex Slaves of the Japanese Imperial Force, pp. 133-36.

ทำงานเกี่ยวกับสิทธิสตรีที่ต้นตอและเริ่มเคลื่อนไหวต่อประเด็นหญิงบำเรอมากขึ้น โดยเฉพาะ 3 องค์กรหลักๆ คือ the Korean Church Women United (KCWU) ผู้เป็นแกนนำจัดการประชุมดังกล่าวขึ้น the Korea Women's Associations United (KWAU) ก่อตั้งขึ้นในปี 1987 โดยองค์กรทำงานเกี่ยวกับประเด็นการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง และ the Korean Council of University Women (KCUW) ซึ่งก่อตั้งในปี 1988 โดยมีจุดประสงค์เพื่อต่อต้านการทอนเที่ยวเชิงบริการทางเพศของผู้หญิงในเอเชีย

ทั้งนี้ การที่ประเด็นหญิงบำเรอเพียงจะมีความเคลื่อนไหวที่เด่นชัดมากขึ้นในช่วงปลายทศวรรษ 1980 ทั้งที่มีการพูดถึงและมีความพยายามเผยแพร่เรื่องราวมาอยู่เรื่อยๆ อาจเป็นไปได้ว่ารัฐบาลช่วงสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองต้องการปรับปรุงเศรษฐกิจของประเทศโดยการสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงบริการทางเพศ และกลุ่มเป้าหมายก็คือคนญี่ปุ่น ดังนั้น การนำประเด็นหญิงบำเรอซึ่งมีคู่อริคือญี่ปุ่นขึ้นมาพิจารณาจึงมีความเสี่ยงสูงที่จะสูญเสียกลุ่มเป้าหมายหลักไป จนเมื่อประเทศเปลี่ยนระบอบการปกครองในปี 1987 ประเด็นหญิงบำเรอที่เหมือนจะถูกแช่แข็งจึงได้ถูกนำเสนอและพูดถึงมากขึ้น

2.4.2 การเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอช่วง 1990-2017

เมื่อกระแสการเรียกร้องเริ่มเปิดฉากขึ้นในปลายทศวรรษ 1980 จากการนำเสนอประเด็นหญิงบำเรอในเวทีการประชุมนานาชาติของยูเอ็น ชัง-อึค และหลังจากนั้น กระแสความเคลื่อนไหวต่อประเด็นปัญหาก็เริ่มชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ จากภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ โดยเฉพาะองค์กรสตรี เช่นในเดือนพฤษภาคม 1990 ก่อนการเดินทางไปเยือนญี่ปุ่นของ โร แท-วู (Roh Tae-wu) ประธานาธิบดีเกาหลีใต้ กลุ่มองค์กรสตรีได้ยืนยันความต้องการที่จะให้รัฐบาลญี่ปุ่นตรวจสอบและเปิดเผยเรื่องราวของหญิงชาวเกาหลีใต้ที่ถูกเกณฑ์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และตลอดงานเลี้ยงต้อนรับโร แท-วู จักรพรรดิอะกิฮิโตะ (Akihito) ได้แสดงความเสียใจต่อสิ่งที่ญี่ปุ่นได้กระทำกับคนเกาหลีในช่วงที่ตกอยู่ใต้อำนาณิคัม¹⁰⁷ ทว่า ในเดือนมิถุนายน 1990 โมโทโอะกะ โชจิ (Motooka Shoji) ได้กล่าวถึงข้อ

¹⁰⁷ Soh, "The "Comfort Women": Movement for Redress," p. 1232.

เรียกร้องข้างต้นในการประชุมรัฐสภาของญี่ปุ่นว่า “หญิงบำเรอเหล่านั้นถูกพาตัวเข้ามาในฐานะท้าว
ญี่ปุ่นโดยกลุ่มผู้ประกอบการเอกชน และเป็นไปไม่ได้ที่จะเข้าไปตรวจสอบภาคเอกชนเหล่านั้น”¹⁰⁸

คำกล่าวของโมโทโอะกะ โซจิเป็นเสมือนการปฏิเสธข้อเรียกร้องของภาคประชาสังคมเกาหลี
ใต้ ดังนั้น ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้จึงได้ร่างจดหมายถึงนายกรัฐมนตรี โทชิกิ ไคฟู (Toshiki Kaifu)
ของญี่ปุ่น ในการมาเยือนเกาหลีใต้ในเดือนตุลาคม 1990 โดยเนื้อหาในจดหมายมีส่วนที่เน้นเป็นสำคัญ
คือ ญี่ปุ่นจะต้องขอโทษและชดเชยให้แก่หญิงบำเรอรวมทั้งบรรจุเรื่องราวที่เกิดขึ้นนี้ลงในแบบเรียน
ของญี่ปุ่น¹⁰⁹ และในเดือนพฤศจิกายน 1990 กลุ่มประชาสังคมซึ่งเป็นองค์กรด้านสิทธิสตรี นำโดย
KCWU ได้ร่วมมือกับยุน ชัง-อึค และลี ฮโย-เซ (Lee Hyo-chaе) ศาสตราจารย์แห่งมหาวิทยาลัยสตรี
อีวาและเป็นผู้ที่เก็บข้อมูลวิจัยเกี่ยวกับหญิงบำเรอมาตลอดมาตั้งแต่ทศวรรษ 1980 ก่อตั้ง
Chongdaehyop หรือสมาคมชาวเกาหลีเพื่อผู้หญิงที่ถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่น (the Korean Council
for the Women Drafted for Military Sexual Slavery by Japan) หรือ the Korean Council
ขึ้นเพื่อเป็นองค์กรที่เรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นในประเด็นหญิงบำเรอโดยเฉพาะ โดยมีภารกิจ
คือสืบเสาะแสวงหาอดีตหญิงบำเรอที่ยังคงมีชีวิต และดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อเรียกร้องความเป็น
ธรรมให้แก่อดีตหญิงบำเรอเหล่านั้น¹¹⁰

หลังการก่อตั้ง the Korean Council ได้มีการริเริ่มกิจกรรม ‘Wednesday
demonstrations’ ขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนมกราคม 1992 เป็นการยื่นขุมนุมกันหน้าสถานทูตญี่ปุ่น
ในกรุงโซล ประเทศเกาหลีใต้ ในโอกาสที่นาย มิยาซาวา คิอิจิ (Miyazawa Kiichi) นายกรัฐมนตรีของ
ญี่ปุ่นในขณะนั้นมาเยือนเกาหลีใต้ และครั้งที่ 2 ในเดือนสิงหาคมปีเดียวกัน ในการประชุม Asian
Solidarity Conference ซึ่งจัดขึ้น ณ กรุงโซล¹¹¹ และหลังจากนั้น กิจกรรม Wednesday
demonstrations ก็เกิดขึ้นในทุกๆ วันพุธเวลาเที่ยงวัน ในการจัดกิจกรรมดังกล่าว the Korean

¹⁰⁸ Suzuki Yuko, *Jugun ianfu, Naisen kekkon (Military comfort women, Japanese-Korean marriages)*, (Tokyo: Miraisha, 1992), p. 135. Cited in Hicks, “The Comfort Women” p. 307.

¹⁰⁹ C. Sarah Soh, "Japan's National/Asian Women's Fund for 'Comfort Women'," *Pacific Affairs* 76, 2 (Summer 2003): 209.

¹¹⁰ The Korean Council, "Vision and Mission," *The Korean Council*, [online] Available from: <http://womenandwar.net/kr/visionmission/> [4 November 2018]

¹¹¹ Kern and Nam, "The Korean Comfort Women Movement and the Formation of a Public Sphere in East Asia," p. 239.

Council จะเป็นเจ้าภาพร่วมกับองค์กรเพื่อผู้หญิง กลุ่มศาสนา และปัจเจกชน โดยในการชุมนุมทุกๆ สัปดาห์ บรรดาอดีตหญิงบำเรอทางกองทัพญี่ปุ่นจะอยู่แถวหน้าของกลุ่มผู้ชุมนุม โดยจุดประสงค์ของการชุมนุมมี 7 ประการด้วยกัน คือ

1. ญี่ปุ่นจะต้องตระหนักถึงอาชญากรรมสงคราม
2. ญี่ปุ่นจะต้องเปิดเผยความจริงเกี่ยวกับทาสทางเพศของกองทัพ
3. ญี่ปุ่นจะต้องขอโทษอย่างเป็นทางการ
4. ญี่ปุ่นจะต้องชดใช้ในทางกฎหมาย
5. ญี่ปุ่นจะต้องลงโทษผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในอาชญากรรมสงคราม
6. ญี่ปุ่นจะต้องบันทึกสิ่งที่เกิดขึ้นลงในแบบเรียนประวัติศาสตร์
7. ญี่ปุ่นจะต้องจัดตั้งอนุสาวรีย์สำหรับเหยื่อทางเพศของกองทัพและสร้างพิพิธภัณฑ์ทางประวัติศาสตร์¹¹²

กิจกรรม Wednesday demonstrations ดำเนินเรื่อยมาและได้รับการบันทึกสถิติโลกว่าเป็นการชุมนุมที่ยาวนานที่สุดในเดือนมีนาคม 2002¹¹³ และการชุมนุมก็ได้จำกัดอยู่แต่ภายในเกาหลีใต้เท่านั้น หากยังกระจายไปยังประเทศต่างๆ อาทิ สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย เยอรมนี เป็นต้น ในการชุมนุมครั้งที่ 1,000 เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2011 the Korean Council ได้ตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอ (comfort women statue หรือ statue of peace) ไว้หน้าสถานทูตญี่ปุ่น ในกรุงโซล โดยรูปปั้นเป็นเสมือนตัวแทนของหญิงบำเรอของกองทัพญี่ปุ่นนั่งบนเก้าอี้หันหน้าเข้าหาสถานทูต มีนกตัวเล็กเกาะ

¹¹² The Korean Council, "Letter to Korea Verband for Global Action Day_Justice for 'Comfort Women!' Join the 1000th Wednesday Demonstration!," The Korean Council, 5 November 2011, [online] Available from: https://www.koreaverband.de/wp-content/uploads/2011/07/ComfortWomen_1000Dem_PR-from-Korea_Dec2011 [15 December 2017]

¹¹³ Jo Hyeong-guk, "22nd Anniversary of Wednesday Demonstration: We've Waited 22 Years Not a Word of Apology from Japan," the Kyunghyang Shinmun, 1 October 2014, [online] Available from: http://english.khan.co.kr/khan_art_view.html?code=710100&artid=201401101520437 [3 January 2018]

อยู่ที่ไหล่หมายถึงอิสรภาพและสันติสุข หลังจากนั้น รูปปั้นดังกล่าวก็ถูกปั้นและตั้งไว้ตามสถานที่ต่างๆ ในเกาหลีใต้ โดยภาคประชาสังคม กลุ่มปัจเจกชนในแต่ละพื้นที่ของเกาหลีใต้¹¹⁴

นอกจากการเคลื่อนไหวจาก the Korean Council แล้ว ในปี 1992 สมาคมพุทธศาสนาเพื่อสิทธิมนุษยชน (the Buddhist Committee for Human Rights) ได้ทำการก่อตั้งบ้านพักสำหรับหญิงบำเรอ (House of Sharing) เพื่อเป็นสถานที่พักพิงแก่อดีตหญิงบำเรอ อีกทั้งสมาคมพุทธศาสนาเพื่อสิทธิมนุษยชนยังมีความใกล้ชิดกับกลุ่มสิทธิมนุษยชนอื่นๆ ในเกาหลีใต้ ซึ่งทางสมาคมก็ได้ใช้โอกาสนี้ในการที่จะกระจายประเด็นหญิงบำเรอไปสู่สำนักสิทธิมนุษยชนกลุ่มอื่น¹¹⁵ นอกจากนี้แล้ว สมาคมยังได้ให้ความร่วมมือกับ the Korean Council ในการเข้าร่วมกิจกรรม Wednesday demonstrations โดยการพาอดีตหญิงบำเรอที่พักอาศัยอยู่ในโครงการเข้าร่วมการชุมนุม รวมไปถึงการสร้างพิพิธภัณฑ์หญิงบำเรอของกองทัพญี่ปุ่น (Museum of Sexual Slavery by Japanese Military) ซึ่งอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกับ House of Sharing โดยพิพิธภัณฑ์นี้ได้เปิดตัวในปี 1998 มีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตของหญิงบำเรอที่ถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่นและให้ความรู้แก่คนรุ่นหลังเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ช่วงสงครามโดยเฉพาะในเรื่องของหญิงบำเรอ¹¹⁶

ทั้งนี้ พิพิธภัณฑ์หญิงบำเรอของกองทัพญี่ปุ่นซึ่งก่อตั้งโดยสมาคมพุทธศาสนาเพื่อสิทธิมนุษยชน ไม่ได้เป็นพิพิธภัณฑ์เดียวที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเคลื่อนไหวกรณีหญิงบำเรอ ในปี 2012 the Korean Council ได้ทำพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์สงครามและสิทธิมนุษยชนของผู้หญิง (the War and Women's Humans Rights Museum: WWHRM) ที่กรุงโซลโดยพิพิธภัณฑ์นี้จะจัดแสดงตั้งแต่ผลงานศิลปะของอดีตหญิงบำเรอ การฉายภาพยนตร์เกี่ยวกับหญิงบำเรอซึ่งถ่ายไว้ตลอดช่วง

¹¹⁴ The Korean Council, "What Is Statue of Peace?," [The Korean Council](#), [online] Available from: http://www.womenandwar.net/contents/general/general.asp?page_str_menu=174 [30 December 2017]

¹¹⁵ House of Sharing, "History of House of Sharing," [House of Sharing](#), [online] Available from: <http://www.nanum.org/eng/sub1/sub1.php#tab1> [15 December 2018]

¹¹⁶ "Memory of Reconciliation in the Asia-Pacific, Museums and Memorials: The History Museum of Japanese Military Comfort Women," [online] Available from: <https://www2.gwu.edu/~memory/issues/museums/HistoryMuseumJapaneseMilitaryComfortWomen.html> [21 February 2019]

สงคราม การจัดแสดงของใช้ต่างๆ ในชีวิตประจำวันของหญิงบำเรอ รวมไปถึงเอกสารต่างๆ ในช่วงสงคราม อาทิ แผนที่ตั้งสถานีบำเรอ ฤกษ์ยามที่ใช้แล้ว และตราประทับในการเข้าใช้บริการสถานีบำเรอ¹¹⁷

อย่างไรก็ตาม ตลอดช่วงระยะเวลานับตั้งแต่ปี 1990 ที่กระแสการเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นกรณีหญิงบำเรอเริ่มขยายตัวและโดดเด่นมากขึ้นในสังคมเกาหลีใต้ ทางญี่ปุ่นเองก็รับรู้ได้ถึง ความตึงเครียดต่อแรงกดดันจากทางเกาหลีใต้เช่นกัน เช่น นายกรัฐมนตรีมิยาซาวา คิอิชิ ได้สั่งให้มีการตรวจสอบประเด็นหญิงบำเรออย่างละเอียดและในปี 1993 โยเฮอิ โคโนะ (Yohei Kono) เลขาธิการคณะมนตรีได้มีแถลงการณ์ 'Kono Statement' ออกมา รวมไปถึงการตั้งกองทุนเพื่อผู้หญิงเอเชีย (Asian Women's Fund: AWF) ในปี 1995 ซึ่งดำเนินการโดยเลขาธิการรัฐสภา โคโซ อิการาชิ (Kozo Igarashi) กระนั้น การตอบสนองของญี่ปุ่นต่อกระแสการเรียกร้องดูจะไม่เป็นที่น่าพอใจสำหรับภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ เมื่อท้ายที่สุดแล้ว Kono Statement ก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ ขณะที่ AWF ก็ได้ปิดตัวลงในปี 2007 ซึ่งในส่วนของ การตอบสนองต่อกระแสการเรียกร้องนี้ ผู้วิจัยจะอธิบายในหัวข้อต่อไป

ไม่เพียงแต่การเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอจะเกิดขึ้นเพียงในเกาหลีใต้เท่านั้น หากความเคลื่อนไหวยังปรากฏในระดับระหว่างประเทศเช่นกัน โดยเฉพาะในช่วงปี 2010-2014 ที่มีการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอในรัฐต่างๆ ของสหรัฐฯ ซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจถึง 7 แห่งด้วยกัน โดยในปี 2010 มีการตั้งอนุสาวรีย์หญิงบำเรอมีลักษณะแทนหินจารึกข้อความเกี่ยวกับอดีตหญิงบำเรอที่สวนสาธารณะพาลีเสด นิวเจอร์ซีย์ ซึ่งถือเป็นอนุสาวรีย์หญิงบำเรอแห่งแรกที่ตั้งในสหรัฐฯ ในปี 2012 มีการตั้งอนุสาวรีย์หญิงบำเรอที่สวนสาธารณะไอเซนฮาวร์ นิวยอร์ก ขณะที่ปี 2013 มีการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอถึง 2 แห่งด้วยกัน คือที่แฮกเคนแซค นิวเจอร์ซีย์ และเกล็นเดล แคลิฟอร์เนีย ในปี 2014 มีอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอเกิดขึ้น 3 แห่งด้วยกัน คือที่แฟร์แฟ็ทซ์ เวอร์จิเนีย และที่ยูเนียนซิตี นิวเจอร์ซีย์ รวมทั้งที่ชาร์ฟีลด์ มิชิแกน ทั้งนี้ ผู้ที่ดำเนินการผลักดันการเรียกร้องจะเป็นกลุ่มคนเกาหลีใต้ที่อาศัยอยู่ในสหรัฐฯ เสียเป็นส่วนใหญ่ และการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอนี้ก็ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่ในสหรัฐฯ เท่านั้น หากยังได้กระจายไปยังประเทศอื่นๆ ทั้ง

¹¹⁷ Hee-Jung Serenity Joo, "Comfort Women in Human Rights Discourse: Fetishized Testimonies, Small Museums, and the Politics of Thin Description," Review of education, pedagogy, and cultural studies 37, 2-3 (June 2015): 172.

ยุโรปและเอเชีย โดยเฉพาะหลังการลงนามในข้อตกลงปี 2015 ระหว่างรัฐบาลเกาหลีใต้กับญี่ปุ่น ซึ่งในส่วนนี้ ผู้วิจัยจะอธิบายโดยละเอียดในบทต่อไป

ในเดือนธันวาคม 2015 เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ เมื่อปาร์ค กีน-ฮเย (Park Guen-hye) ประธานาธิบดีเกาหลีใต้และชินโซ อาเบะ (Shinzo Abe) นายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่น ได้ลงนามในข้อตกลงยุติความขัดแย้งกรณีหญิงบำเรอ (Comfort Women Agreement) โดยญี่ปุ่นจะทำการขอโทษต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและชดเชยเป็นเงินจำนวน 1,000 ล้านเยนให้แก่อดีตหญิงบำเรอที่ยังมีชีวิต และฝั่งเกาหลีใต้จะทำการรื้อถอนรูปปั้นหญิงบำเรอออกจากหน้าสถานทูตญี่ปุ่น ประจำกรุงโซล สร้างความไม่พอใจให้แก่ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ ปักเจกชน และเหล่าอดีตหญิงบำเรอจนเกิดการชุมนุมประท้วงและตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอหน้าสถานกงสุลญี่ปุ่นในปูซาน ด้วยมองว่า การลงนามที่เกิดขึ้นขาดความชอบธรรม เนื่องจากอดีตหญิงบำเรอไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการพิจารณาข้อตกลงดังกล่าว และญี่ปุ่นก็ไม่ได้ตระหนักถึงความรับผิดชอบในแง่ของกฎหมาย¹¹⁸ อห์น จอม-ซุน (Ahn Jeom-sun) อดีตหญิงบำเรอในวัย 89 กล่าวว่า เธอไม่ได้ต้องการเงินชดเชยจากญี่ปุ่น “เราไม่ได้สนใจในเรื่องของเงิน เราไม่ได้สนใจเกี่ยวกับการเมือง เราแค่ต้องการการขอโทษจากใจจริงที่ส่งตรงมาสู่พวกเรา ต้องการให้พวกเขานึกถึงเราซึ่งเป็นผู้หญิงที่เกี่ยวข้องกับประเด็นดังกล่าวโดยตรง”¹¹⁹

การตั้งรูปปั้นหน้าสถานกงสุล สร้างความไม่พอใจให้แก่ญี่ปุ่นเป็นอย่างมากจนถึงขั้นเรียกตัวอุปทูตกลับญี่ปุ่น¹²⁰ อีกทั้งในเดือนสิงหาคม 2017 ภาคประชาสังคมในเกาหลีใต้ก็ได้มีการปั้นรูปปั้นหญิงบำเรอขึ้นอีกครั้ง โดยนำไปตั้งไว้บนรถโดยสารประจำทางในกรุงโซล สาย 151 ซึ่งจะจอดที่ป้าย

¹¹⁸ Kingston, "Japan's Prime Minister Could Solve the 'Comfort Women' Issue Once and for All. So Why Won't He?".

¹¹⁹ Elise Hu, "Comfort Woman Memorial Statues a Thorn in Japans Side Now Sit on Korean Buses," National Public Radio, 13 November 2017, [online] Available from: <https://www.npr.org/sections/pararells/2017/11/13/563838610/comfort-woman-memorial-statues-athorn-in-japans-side-now-sit-on-korean-buses> [29 November 2017]

¹²⁰ Merrit Kennedy, "Comfort Woman Statue Sparks Diplomatic Row between Japan and South Korea," National Public Radio, 6 January 2017, [online] Available from: <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2017/01/06/508538196/comfort-woman-statue-sparks-diplomatic-row-between-japan-and-south-korea> [29 November 2017]

หน้าสถานทูตญี่ปุ่น¹²¹ อย่างไรก็ตาม การลงนามที่เกิดขึ้นดูเหมือนจะไม่ยั่งยืน หลังจากที่รัฐบาลปาร์ค กึน-ฮเย หมตอำนาจลง และมุน แจ-อิน (Moon Jae-in) ประธานาธิบดีคนใหม่ได้นำเอาข้อตกลงดังกล่าวกลับมาพิจารณาอีกครั้ง และเห็นว่า ข้อตกลงที่เกิดขึ้นขาดซึ่งพื้นฐานของความจริงจังและความเป็นธรรม¹²² ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ประเด็นหญิงบำเรอที่เหมือนจะจบลงด้วยดีจากการลงนามดังกล่าว กลับไม่จบลงอย่างที่คิดและยังคงยืดเยื้อต่อไปเมื่อผู้นำเกาหลีใต้คนใหม่เห็นว่าข้อตกลงที่เกิดขึ้นควรนำกลับมาพิจารณาอีกครั้ง ในขณะที่ทางญี่ปุ่นมองว่า ปัญหาความขัดแย้งได้จบสิ้นลงพร้อมกับการลงนามในข้อตกลงข้างต้นแล้ว

2.5 การตอบสนองของญี่ปุ่นต่อกรณีหญิงบำเรอทศวรรษ 1990 ถึงปี 2017

ดังที่ได้เกริ่นไปแล้วในหัวข้อก่อนหน้านี้ถึงการตอบสนองต่อกระแสการเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอ ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงรายละเอียดปฏิกิริยาของญี่ปุ่นต่อประเด็นดังกล่าว นับตั้งแต่การเรียกร้องเริ่มเป็นที่ตื่นตัวทางสังคมในช่วงต้นทศวรรษที่ 1990 ไม่เพียงแค่ว่าเฉพาะในเกาหลีใต้ หากรวมไปถึงทางฝั่งญี่ปุ่นเอง ประเด็นหญิงบำเรอได้ขยายตัวเป็นวงกว้างจากการตีพิมพ์ในหนังสือประวัติศาสตร์สงคราม หนังสือพิมพ์ เอกสารซึ่งได้มาจากการค้นคว้าของนักวิชาการ¹²³ ในการตอบสนองต่อแรงกดดันที่ส่งตรงมาจากเกาหลีใต้ต่อประเด็นที่เกิดขึ้น โมโทโอะกะ โซจิ สมาชิกพรรค Social Democratic Party (SDP) ได้กล่าวในการประชุมรัฐสภาของญี่ปุ่นในเดือนมิถุนายน 1990 ถึงกรณีหญิงบำเรอว่า ทางญี่ปุ่นไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการนำผู้หญิงเข้ามาสู่สถานี่บำเรอทางกองทัพและอ้างว่ากระบวนการนำผู้หญิงเข้ามาเพื่อปรนนิบัติทหารญี่ปุ่นนั้น ดำเนินการโดยเอกชน ซึ่งรัฐบาลไม่สามารถที่จะเข้าไปตรวจสอบได้

การปฏิเสธข้างต้น นำมาซึ่งความไม่พอใจต่อกลุ่มผู้เรียกร้องในเกาหลีใต้และอดีตหญิงบำเรอ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คิม ฮัก-ซุน ที่ออกมาเปิดเผยเหตุการณ์ในอดีต รวมไปถึงนักวิชาการอย่าง

¹²¹ Hu, "Comfort Woman Memorial Statues a Thorn in Japan's Side Now Sit on Korean Buses".

¹²² Jun Ji-hye, "Moon Calls Sex Slavery Deal 'Wrong'," *The Korea Times*, 5 January 2018, [online] Available from: https://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2018/01/120_241961.html [3 February 2018]

¹²³ Naoko, *The Comfort Women: Historical, Political, and Moral Perspectives*, trans. Noble, p. 97.

ศาสตราจารย์โยชิมิ โยชิเอกิ ซึ่งได้ค้นพบและรวบรวมเอกสารหลักฐานที่บ่งชี้ว่ากองทัพญี่ปุ่นมีส่วนเกี่ยวข้องในการลักพาตัวผู้หญิงและการสร้างสถานีบำเรอ โยชิมิ โยชิเอกิ ได้ตีพิมพ์ข้อค้นพบของเขาในหนังสือพิมพ์ *Asahi Shimbun* ในปี 1992 ก่อนการไปเยือนเกาหลีใต้ของนายกรัฐมนตรีมิยาซาวา ในเดือนมกราคม 1992¹²⁴

จากงานวิจัยดังกล่าว นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นมีคำสั่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริงต่อประเด็นนี้ โดยให้นำเอกสารทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับหญิงบำเรอมาศึกษา และในวันที่ 4 สิงหาคม 1993 เลขาธิการคณะรัฐมนตรี โยเฮอิ โคโนะ (Yohei Kono) ก็ได้มีประกาศที่รู้จักกันในนาม ‘Kono Statement’ ซึ่งมีใจความหลักๆ ว่า

“...สถานีบำเรอถูกสร้างขึ้นจากความต้องการของกองทัพ ดังนั้น กองทัพญี่ปุ่นจึงมีความเกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมในการสร้างและจัดการสถานีบำเรอและเคลื่อนย้ายหญิงบำเรอเข้ามาอยู่ในสถานที่แห่งนี้ ในส่วนของการจัดหาหญิงบำเรอนั้น ภาคเอกชนเป็นผู้จัดหาตามความต้องการของกองทัพ ซึ่งในหลายกรณีได้มาด้วยการหลอกลวง (coaxing) การบีบบังคับ (coercion) และในบางครั้งเจ้าหน้าที่ของกองทัพก็เป็นผู้จัดหาเอง หญิงบำเรอเหล่านั้นต้องอยู่อย่างทุกข์ทรมานภายในสถานีบำเรอภายใต้การบังคับขู่เข็ญ...

...ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า สิ่งที่กองทัพได้กระทำในวันนั้น เป็นการกระทำที่โหดร้ายอย่างรุนแรงต่อเกียรติของผู้หญิงจำนวนมาก รัฐบาลญี่ปุ่นมี

¹²⁴ Ibid., p. 98. อย่างไรก็ตาม เอกสารซึ่งศาสตราจารย์โยชิมิ โยชิเอกิใช้เป็นหลักฐานว่าทางกองทัพมีความเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดหาหญิงบำเรอนั้น ได้ถูกโจมตีจากรัฐบาลชินโซ อาเบะ (Shinzo Abe) ในปี 2007 ว่าไม่เป็นความจริงและไม่มีหลักฐานใดที่จะยืนยันความเกี่ยวข้องของกองทัพในกระบวนการจัดหาหญิงบำเรอ แต่หลังจากนั้น บรรดานักวิชาการของ the Center for Research and Documentation on Japan's War Responsibility (JWRC) ได้นำเอกสารซึ่งเป็นหลักฐานว่ากองทัพญี่ปุ่นมีส่วนเกี่ยวข้องในระบบการจัดหาหญิงบำเรอ นอกจากนี้ ในเดือนกรกฎาคม 2007 รัฐสภาของสหรัฐฯ ยังได้มีมติเห็นชอบให้ญี่ปุ่นจัดการแก้ปัญหาประเด็นหญิงบำเรออย่าง The U.S. House of Representatives' resolution (H. Res. 121) ซึ่งทำให้การปฏิเสธของอาเบะไม่เป็นผล เพราะมติของทางรัฐสภาของสหรัฐฯ กลายเป็นเครื่องยืนยันถึงความเกี่ยวข้องของกองทัพญี่ปุ่นต่อระบบหญิงบำเรอในช่วงสงคราม (ดูเพิ่มเติมจาก Hayashi Hirofumi, "Disputes in Japan over the Japanese Military "Comfort Women" System and Its Perception in History," *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 617, 1 (May 2008): 124-26.)

ความประสงค์จะใช้โอกาสนี้ขอโทษและสำนึกผิดจากใจจริงต่อผู้หญิงเหล่านั้นที่ต้องอยู่กับบาดแผลแห่งความทุกข์ทั้งทางร่างกายและจิตใจในฐานะหญิงบำเรอ...

...เราจะเผชิญหน้ากับความจริงทางประวัติศาสตร์แทนที่จะทำลายความจริงนั้น และนำมาเป็นบทเรียน เราขออภัยว่าจะไม่มีเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ซ้ำรอยเดิมและเหตุการณ์นี้จะอยู่ในความทรงจำของเราตลอดจนการศึกษาและการสอนประวัติศาสตร์...”¹²⁵

จากแถลงการณ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า ทางรัฐบาลญี่ปุ่นได้ตระหนักถึงความเกี่ยวข้องของกองทัพญี่ปุ่นในการก่อตั้งสถานบำเรอทั้งทางตรงและทางอ้อม และมีส่วนร่วมในการจัดหาผู้หญิงเข้ามาอยู่ในสถานบำเรอ ทั้งนี้ทางรัฐบาลญี่ปุ่นได้กล่าวขอโทษและสำนึกผิดจากใจจริงต่อความทุกข์ทรมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงบำเรอ

อย่างไรก็ตาม แถลงการณ์ดังกล่าวได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากทางฝั่งเกาหลีใต้ตามมาว่าไม่ครอบคลุมถึงการชดเชยให้แก่หญิงบำเรอ หรือแม้แต่ความคิดเห็นสาธารณะชนในญี่ปุ่นเองก็แบ่งออกเป็นสองฝ่าย บางกลุ่มมองว่า ญี่ปุ่นควรที่จะแสดงความรับผิดชอบมากกว่านี้ ในขณะที่บางกลุ่มยังคงปฏิเสธการมีอยู่ของหญิงบำเรอ¹²⁶ ทว่า ท่ามกลางกระแสความคิดเห็นที่แบ่งออกเป็นสองฝักสองฝ่าย แม้รัฐบาลญี่ปุ่นจะยอมรับและขอโทษต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น กระนั้น ทางรัฐบาลก็ยังยืนยันว่าปัญหาหญิงบำเรอได้รับการแก้ไขไปแล้วจากสนธิสัญญาสันติภาพที่ซานฟรานซิสโก (the San Francisco Peace Treaty) ในปี 1951 และการลงนามความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ในปี 1965 ซึ่งญี่ปุ่นได้จ่ายเงินชดเชยไปมากกว่า 500 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ให้แก่เกาหลีใต้ และญี่ปุ่นยืนยันว่าปัญหาหญิงบำเรอได้รับการแก้ไขไปพร้อมกับการลงนามในข้อตกลงปี 1965 แล้ว¹²⁷

¹²⁵ Yohei Kono, "Statement by the Chief Cabinet Secretary Yohei Kono on the Result of the Study on the Issue of 'Comfort Women'," 4 August 1993, [online] Available from: <http://www.mofa.go.jp/policy/women/fund/state9308.html> [10 February 2018]

¹²⁶ Nakayama, "Japanese Activists Who Support Redress for "Comfort Women": Why and How Do They Address the "Comfort Women" Issue?," p. 32.

¹²⁷ Soh, "Japan's National/Asian Women's Fund for 'Comfort Women'," p. 216.

เมื่อญี่ปุ่นประกาศจุดยืนข้างต้น นำมาซึ่งกระแสการวิพากษ์วิจารณ์มากมายทั้งจากภายในญี่ปุ่นเองและในต่างประเทศ ว่าปัญหาหญิงบำเรอยังไม่ได้รับการแก้ไขเนื่องจากไม่มีการกล่าวถึงหญิงบำเรอในการลงนามปี 1965 ท้ายที่สุดแล้ว รัฐบาลโทมิอิชิ มูรายามา (Tomiiichi Murayama) พยายามที่จะรับมือกับกระแสที่เกิดขึ้นด้วยการก่อตั้งกองทุนเพื่อผู้หญิงแห่งเอเชีย (Asian Women's Fund: AWF) ขึ้นในปี 1995 โดยมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

- เพื่อเรียกรายเงินบริจาคในญี่ปุ่นเพื่อแสดงถึงการไถ่โทษจากคนญี่ปุ่นไปสู่อดีตหญิงบำเรอ
- เพื่อจัดเตรียมการสนับสนุนทางการเงินของรัฐบาล ตลอดจนเงินทุนสำหรับการรักษาพยาบาลและสวัสดิการให้แก่อดีตหญิงบำเรอ

นอกจากนี้แล้ว รัฐบาลญี่ปุ่นจะแสดงถึงความรู้สึกผิดและขอโทษอย่างจริงจังไปสู่อดีตหญิงบำเรอ และจะคัดเลือกเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับหญิงบำเรอเพื่อใช้เป็นบทเรียนทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งกองทุนนี้จะสนับสนุนโครงการซึ่งมีวัตถุประสงค์แก้ไขปัญหาต่างๆ อาทิ ความรุนแรงต่อผู้หญิง เป็นต้น¹²⁸

กระนั้น ภายหลังจากก่อตั้ง AWF ก็ยังคงมีกระแสต่อต้านตามมาจากบรรดานักวิชาการทั้งในญี่ปุ่นและในต่างประเทศ โดยเฉพาะ the Korean Council ว่า ถึงแม้รัฐบาลจะเป็นผู้ให้เงินอุดหนุนในการก่อตั้ง AWF แต่ก็ไม่ได้เป็นองค์กรของรัฐ ด้วยเหตุผลที่ว่า เงินเพื่อการไถ่โทษเป็นเงินที่ได้มาจากการบริจาคของประชาชนญี่ปุ่น และสองคือ เจ้าหน้าที่ของ AWF เป็นคนทั่วไปไม่ใช่เจ้าหน้าที่ของรัฐ อีกทั้งบรรดาอดีตหญิงบำเรอก็ไม่ยอมรับเงินทุนดังกล่าวรวมทั้งคำขอโทษ¹²⁹ อดีตหญิงบำเรอรวมไปถึงภาคประชาสังคมเกาหลีได้อย่าง the Korean Council ตอบโต้ว่า ญี่ปุ่นพยายามที่จะปฏิเสธความรับผิดชอบทางกฎหมายจากการก่อตั้งกองทุนนี้ขึ้นมา และยืนยันว่า พวกเขาต้องการคำขอโทษที่มาพร้อมกับการตระหนักถึงความรับผิดชอบของรัฐบาลต่ออาชญากรรม และการชดเชยที่มาจากรัฐบาลญี่ปุ่นเอง¹³⁰

¹²⁸ Asian Women's Fund, "An Appeal for Donations for the Asian Women's Fund," 18 July 1995, [online] Available from: <http://www.awf.or.jp/e2/foundation-01.html> [10 February 2018]

¹²⁹ Herr, "Can Transnational Feminist Solidarity Accommodate Nationalism? Reflections from the Case Study of Korean "Comfort Women," p. 46.

¹³⁰ Nakayama, "Japanese Activists Who Support Redress for "Comfort Women": Why and How Do They Address the "Comfort Women" Issue?," pp. 33-35.

ในปี 2007 กองทุน AWF ได้ยุติบทบาทลง และหลังจากนั้น รัฐบาลญี่ปุ่นก็ยังไม่มีการใดที่จะแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งประเด็นหญิงบำเรอ ทั้งนี้ทางรัฐบาลก็ยังยืนยันอย่างหนักแน่นว่าสนธิสัญญาสันติภาพที่ซานฟรานซิสโก (the San Francisco Peace Treaty) ในปี 1951 และการลงนามความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ในปี 1965 ได้แก้ปัญหาเรื่องของหญิงบำเรอไปในตัวแล้ว ดังนั้น รัฐบาลจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องแบกรับความรับผิดชอบในทางกฎหมายใดๆ¹³¹

จนกระทั่ง ในปี 2015 รัฐบาลญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ได้ลงนามในข้อตกลงยุติความขัดแย้งกรณีหญิงบำเรอ โดยข้อตกลงดังกล่าว มีความหลักๆ อยู่ 5 ประการ คือ

1. รัฐบาลญี่ปุ่นจะจัดสรรงบประมาณ 1,000 ล้านเยนในการจัดตั้งกองทุนเพื่ออดีตหญิงบำเรอ โดยเงินทุนดังกล่าวจะส่งให้รัฐบาลเกาหลีเป็นผู้จัดการ
2. รัฐบาลญี่ปุ่นจะประกาศคำขอโทษจากใจจริง
3. ข้อตกลงดังกล่าวจะเป็นข้อตกลงเพื่อแก้ไขประเด็นปัญหาหญิงบำเรอเป็นครั้งสุดท้ายและไม่มี การรื้อฟื้นขึ้นมาอีก (final and irreversible)
4. รัฐบาลเกาหลีใต้จะทำการย้ายรูปปั้นหญิงบำเรอซึ่งทางภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ก่อตั้งไว้หน้าสถานทูตญี่ปุ่นในกรุงโซลเมื่อปี 2011
5. รัฐบาลญี่ปุ่นและเกาหลีใต้จะไม่ใช้ประเด็นหญิงบำเรอวิพากษ์วิจารณ์กันในเวทีระหว่างประเทศ¹³²

การลงนามดังกล่าวได้รับการพูดถึงในหมู่นักวิชาการและนักเคลื่อนไหวเป็นจำนวนมาก เนื่องจากนายกรัฐมนตรีชินโซ อาเบะ (Shinzo Abe) นั้นเคยปฏิเสธการรับผิดชอบต่อกรณีหญิงบำเรอมาก่อน และการลงนามในครั้งนี้มีหลายเสียงที่มองว่า การลงนามในปี 2015 เกิดขึ้นได้เพราะมีสหรัฐฯ เป็นตัวกลาง¹³³

¹³¹ Ibid., p. 35.

¹³² "Japan and South Korea Agree Ww2 'Comfort Women' Deal". [BBC NEWS](#), [11 February 2018]

¹³³ Chien Peng and Jeongwon Bourdais Park, "Sub- and Trans- National Actors in South Korea's Island Dispute: The Cases of Dokdo and Iodo," [Asian Affairs: An American Review](#) 44, 1 (March 2017): 18-19.

ความสำเร็จของสหรัฐฯ จากการลงนามในข้อตกลงหญิงบำเรอระหว่างญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ในครั้งนี้ นำทางไปสู่ความร่วมมือระหว่างสหรัฐฯ ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ ในลักษณะที่เรียกว่า “พันธมิตรไตรภาคี” (Trilateral Alliance) เพื่อรับมือกับภัยคุกคามจากเกาหลีเหนือซึ่งยังคงแสดงท่าทีแข็งกร้าวในการพัฒนาขีปนาวุธนิวเคลียร์ รวมไปถึงการพัฒนาแสนยานุภาพทางกองทัพของจีนในทะเลจีนใต้ (South China Sea)¹³⁴ โดยทั้งญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ ถือเป็นประเทศยุทธศาสตร์สำคัญสำหรับสหรัฐฯ ในเอเชียด้วยภูมิศาสตร์ที่ติดกับเกาหลีเหนือและจีน

ในการผสมรอยรั่วระหว่างเกาหลีใต้และญี่ปุ่นนั้น รัฐบาลโอบามาของสหรัฐฯ พยายามที่จะโน้มน้าวให้ทั้งสองประเทศคำนึงถึงความมั่นคงและผลประโยชน์ของชาติเป็นที่ตั้ง ความพยายามนี้เห็นชัดมาตั้งแต่ช่วงปี 2013 เมื่อรองประธานาธิบดีสหรัฐฯ โจ ไบเดน (Joe Biden) พยายามเกลี้ยกล่อมให้ปาร์ค กึน-ฮเย และอาเบะ เจรจากัน หลังจากจีนได้ประกาศเขตป้องกันทางอากาศ (air defense identification zone) ในทะเลจีนตะวันออกซึ่งคาบเกี่ยวกับเขตแดนของญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้ ทว่าก็ไม่ใช่ผลสำคัญเมื่ออาเบะได้เดินทางไปยังศาลเจ้ายาสุคุนิ (Yasukuni Shrine) ขณะที่ปาร์ค กึน-ฮเย ก็ปฏิเสธที่จะเจรจากับทางญี่ปุ่นไม่รับผิดชอบและขอโทษต่อกรณีหญิงบำเรอชาวเกาหลีใต้¹³⁵

ความล้มเหลวที่จะทำให้ญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้ยอมหันหน้าเจรจากัน ทำให้สหรัฐฯ เพิ่มความกดดันไปยังประเทศทั้งสองมากขึ้น โดยในปี 2014 ประธานาธิบดีบารัค โอบามา (Barack Obama) จัดการประชุมไตรภาคี (Tri-lateral meeting) ระหว่างสหรัฐฯ ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ ในประเด็นอาวุธนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือโดยมองว่าท่าทีของเกาหลีเหนือขณะนั้นเป็นภัยคุกคามต่อเกาหลีใต้ ญี่ปุ่น รวมถึงสหรัฐฯ การประชุมครั้งนี้ถือเป็นครั้งแรกที่รัฐบาลญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ได้พบปะกัน ในกรณีนี้จอห์น สเวนสัน-ไวท์ (John Swenson-Wright) นักวิจัยประจำสำนักกิจการต่างประเทศ Chatham House แห่งสหราชอาณาจักร มองว่า การพบกันระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้ดำเนินไปภายใต้กลไกที่

¹³⁴ Daniel Sneider, "Advancing U.S.-Japan-Rok Trilateral Cooperation," the National Bureau of Asian Research, 30 March 2016, [online] Available from: <https://www.nbr.org/publication/advancing-u-s-japan-rok-trilateral-cooperation-a-u-s-perspective-brief/> [25 May 2016]

¹³⁵ Ibid.

สหรัฐฯ สร้างขึ้น¹³⁶ อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่การประชุมไตรภาคีที่เกิดขึ้นในปี 2014 จนกระทั่งมีการลงนามยุติความขัดแย้งกรณีหญิงบำเรอปี 2015 ทั้งญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ต้องพบปะเจรจากันถึง 12 ครั้งในเวลาปีครึ่งกว่าจะได้ข้อยุติดังกล่าว

ไม่เพียงแต่สหรัฐฯ จะพยายามชี้ให้ญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้เล็งเห็นถึงภัยคุกคามซึ่งเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของทั้งสองประเทศร่วมกัน เกาหลีใต้กับญี่ปุ่นเองก็เล็งเห็นถึงความสำคัญนี้เช่นกัน สำหรับนายกฯ อาเบะ การได้เห็นพัฒนาการทางกองทัพของจีนในทะเลจีนใต้สร้างความวิตกไม่น้อย ทำให้ญี่ปุ่นจำต้องหาพันธมิตรเพื่อคานอำนาจกับจีน และในภูมิภาคเอเชีย เกาหลีใต้คือประเทศที่แข็งแกร่งเท่าที่ญี่ปุ่นจะหาได้ ขณะเดียวกัน ทางฝั่งเกาหลีใต้ ก็มีความกังวลในส่วนของเกาหลีเหนือที่ยังคงทดลองอาวุธนิวเคลียร์อย่างไม่หยุดหย่อน¹³⁷

อย่างไรก็ตาม ข้อตกลงที่เกิดขึ้นไม่ได้ประสบความสำเร็จอย่างที่ควรจะเป็น เมื่อมีกระแสต่อต้านจากภาคประชาสังคมทั้งในเกาหลีใต้และต่างประเทศ กลุ่มนักสตรีนิยม และอดีตหญิงบำเรอเป็นจำนวนมาก อีกทั้งแทนที่จะมีการรื้อถอนรูปปั้นหญิงบำเรอหน้าสถานทูตญี่ปุ่นในกรุงโซลตามข้อตกลง ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้กลับนำรูปปั้นอีกตัวหนึ่งไปตั้งหน้าสถานกงสุลญี่ปุ่นในปูซาน ส่งผลให้รัฐบาลญี่ปุ่นเรียกตัวอุปทูตกลับญี่ปุ่น นอกจากนี้ ทางรัฐบาลญี่ปุ่นยังกระตุ้นให้รัฐบาลเกาหลีใต้เร่งรื้อถอนรูปปั้นหน้าสถานทูตตามที่ได้ระบุไว้ในข้อตกลง หากเจ้าหน้าที่รัฐบาลเกาหลีใต้ ก็อ้างเหตุผลว่า รูปปั้นดังกล่าวไม่ได้เป็นของรัฐบาล แต่ตั้งขึ้นโดยภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ซึ่งเป็นองค์กรที่ไม่ได้อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ จึงทำให้ไม่สามารถดำเนินการรื้อถอนได้¹³⁸ และความขัดแย้งในประเด็นหญิงบำเรอยิ่งทวีความเข้มข้นมากขึ้น เมื่อมีการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอที่จัตุรัสเซนต์ แมรี ในซานฟรานซิสโก รัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐฯ ในเดือนกันยายน 2017 โดยองค์กรความร่วมมือเพื่อความยุติธรรมแก่หญิงบำเรอ (Comfort Women Justice Coalition: CWJC) ซึ่งตั้งอยู่ในสหรัฐฯ เป็น

¹³⁶ "Obama Brings U.S. Allies South Korea and Japan Together for Talks," *Reuters*, 26 March 2014, [online] Available from: <https://www.reuters.com/article/us-japan-korea-trilateral/obama-brings-u-s-allies-south-korea-and-japan-together-for-talks-idUSBREA2O1OT20140325> [20 December 2018]

¹³⁷ Alexandra Sakaki and Junya Nishino, "Japan's South Korea Predicament," *International Affairs* 94, 4 (July 2018): 744.

¹³⁸ "'Comfort Woman' Statue Casts Shadow Over Japan-Korea Deal On Comfort Women," *Forbes*, [29 April 2019]

ผู้ดำเนินการ และการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอในครั้งนี้ ได้สร้างความไม่พอใจให้แก่ญี่ปุ่นจนถึงขั้นตัดสัมพันธ์ฉันบ้านพี่เมืองน้องกับซานฟรานซิสโกซึ่งยาวนานกว่า 60 ปี

สรุป

จากที่กล่าวมาทั้งหมด เป็นการอธิบายเพื่อให้เห็นถึงความเป็นมาของความขัดแย้งกรณีหญิงบำเรอระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่น รวมถึงกระแสการเรียกร้องภายในเกาหลีใต้ต่อญี่ปุ่นและการตอบสนองจากญี่ปุ่นต่อการเรียกร้องในประเทศดังกล่าว ทั้งนี้ทั้งนั้น กระแสความเคลื่อนไหว การเรียกร้องจากเกาหลีใต้เพื่อให้ญี่ปุ่นรับผิดชอบต่อเหตุการณ์ในช่วงสงครามไม่ได้จำกัดเพียงแต่ภายในประเทศเท่านั้น ทว่า เกาหลีใต้ยังได้ผลักดันประเด็นหญิงบำเรอในเวทีต่างประเทศโดยภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ ซึ่งถือว่ามิมีบทบาทเป็นอย่างมากในการขับเคลื่อนประเด็นปัญหาไปสู่นานาชาติ และเวทีต่างประเทศนี้ก็ได้กลายเป็นเป้าหมายหลักที่ภาคประชาสังคมใช้เป็นเครื่องมือในการกดดันญี่ปุ่นอีกทางหนึ่ง นอกเหนือจากการกดดันญี่ปุ่นโดยตรง โดยในส่วนของ การเรียกร้องในเวทีต่างประเทศ ผู้วิจัยจะอธิบายในบทต่อไป

บทที่ 3

การเรียกร้องของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ในต่างประเทศ

บทนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงบทบาทของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ในการเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นในต่างประเทศ เช่น ในสหรัฐอเมริกา เยอรมนี จีน เป็นต้น ซึ่งการเรียกร้องในต่างประเทศเหล่านี้ ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ได้ดำเนินการโดยการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอ (comfort women monuments and comfort women statues) ในที่สาธารณะ ซึ่งผู้วิจัยจะศึกษาวิธีดำเนินการเพื่อนำอนุสาวรีย์และรูปปั้นดังกล่าวไปตั้งในสถานที่ต่างๆ ในต่างประเทศของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ 3 กลุ่ม คือ สมาคมชาวเกาหลีใต้เพื่อผู้หญิงที่ถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่น (the Korean Council for Women Drafted for Military Sexual Slavery by Japan: the Korean Council) ซึ่งต่อไปนี้ ผู้วิจัยจะเรียกสั้นๆ ว่า the Korean Council, ภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็อง (Hwaseong city civic group) และภาคประชาสังคมเมืองซูวอน (Suwon city civic group) โดยจะศึกษาว่า ในการนำอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอไปตั้งในประเทศต่างๆ นั้น ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ทั้ง 3 กลุ่ม ได้รับความร่วมมือหรือการสนับสนุนจากตัวแสดงหรือองค์กรใด และใช้ยุทธศาสตร์หรือวิธีการใดจึงสามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือและได้รับการสนับสนุนจากองค์กรนั้น โดยกำหนดช่วงเวลาที่จะศึกษาคือช่วงปี 2010-2017 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอในหลายประเทศ

ในบรรดาภาคประชาสังคมที่มีบทบาทในการเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอในต่างประเทศ ภาคประชาสังคมจากเกาหลีใต้ ถือเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญมากที่สุด ทั้งนี้ เป็นเพราะในจำนวนผู้หญิงที่ถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่นส่วนใหญ่เป็นชาวเกาหลี และภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ที่ถือว่าเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนปัญหาคือ the Korean Council ซึ่งก่อตั้งขึ้นเพื่อให้ความช่วยเหลืออดีตหญิงบำเรอทหารญี่ปุ่น และนับตั้งแต่องค์กรถือกำเนิดขึ้นในปี 1990 ผู้ก่อตั้งและสมาชิกขององค์กรก็ได้ดำเนินการเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่อดีตหญิงบำเรอ ทั้งในประเทศและในต่างประเทศมาโดยตลอด อีกทั้ง the Korean Council ยังเป็นภาคประชาสังคมกลุ่มแรกที่น่าเอาประเด็นหญิงบำเรอขึ้นเสนอต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (the UN Commission on Human

Rights: UNCHR) ในปี 1992¹³⁹ และยังเป็นภาคประชาสังคมเกาหลีใต้เพียงกลุ่มเดียวที่ดำเนินการเรียกร้องในต่างประเทศในขณะนั้น และยังคงดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน

ถึงแม้ว่า the Korean Council จะเป็นองค์กรแรกและองค์กรเดียวที่เคลื่อนไหวต่อประเด็นดังกล่าวมาโดยตลอด ทว่าหลังจากปี 2010 เกาหลีใต้อีกก็เริ่มมีภาคประชาสังคมกลุ่มอื่นๆ ออกมาเคลื่อนไหว อย่างเช่น ภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็อง ภาคประชาสังคมกลุ่มเล็กๆ แต่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอที่แคนาดา ในปี 2015¹⁴⁰ และที่เซี่ยงไฮ้ ประเทศจีนในปี 2016¹⁴¹ โดยภาคประชาสังคมกลุ่มนี้เกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มคนในฮวาซ็องโดยมีแช อิน-ซก (Chae In-seok) นายกเทศมนตรีของฮวาซ็องเป็นผู้นำ และภาคประชาสังคมเมืองชวอน ซึ่งเกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มคนในชวอนโดยมีนายกเทศมนตรีอย่าง ยอม แท-ยง (Yeom Tae-young) เป็นผู้นำ และคอยสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเรียกร้องประเด็นหญิงบำเรอ และภาคประชาสังคมเมืองชวอนเองก็ได้สร้างเครือข่ายความร่วมมือจนสามารถตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอที่เยอรมนี ในปี 2017 ซึ่งถือเป็นรูปปั้นตัวแรกที่ตั้งขึ้นในทวีปยุโรป¹⁴²

ทั้งนี้ ในการศึกษาการสร้างเครือข่ายของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้เพื่อนำอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอไปตั้งในต่างประเทศนั้น ผู้วิจัยพบว่า ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ทั้ง 3 กลุ่มได้ดำเนินการสร้างเครือข่ายผ่านยุทธศาสตร์ 3 รูปแบบ คือการใช้กรอบประสบการณ์ร่วมกัน (sisterhood), การใช้อุดมการณ์สากลอย่างสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรี (human rights and women's rights), และการผลักดันหญิงบำเรอออกมาสู่สาธารณะ (survivor's testimony) ซึ่งยุทธศาสตร์ทั้ง 3 รูปแบบนี้

¹³⁹ Soh, "The "Comfort Women": Movement for Redress," p. 1234.

¹⁴⁰ "Toronto Gets Comfort Women Statues," The Korea Times, 16 November 2015, [online] Available from: <http://www.koreatimesus.com/toronto-gets-comfort-woman-statue> [20 January 2016]

¹⁴¹ "Comfort Women' Statues Erected in China," Yonhap News Agency, 22 October 2016, [online] Available from: <http://english.yonhapnews.co.kr/news/2016/10/22/34/0200000000AEN20161022001851315F.html> [3 February 2017]

¹⁴² "First 'Comfort Women' Statue in Europe Is Unveiled in Germany," South China Morning Post, 9 March 2017, [online] Available from: <http://www.scmp.com/news/world/europe/article/2077424/first-comfort-women-statue-europe-unveiled-germany> [15 April 2017]

สามารถจัดอยู่ในวิธีการสร้างเครือข่ายประชาสังคมข้ามชาติ ซึ่งมาจาเร็ด อี. เค็ก และ แครธรีน สิคคิง ระบุไว้ 4 วิธี คือ การเมืองเชิงข้อมูล (Information politics) การเมืองเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic politics) การเมืองเชิงอิทธิพล (Leverage politics) และการเมืองเชิงภาระรับผิดชอบ (Accountability politics) ซึ่งผู้วิจัยได้อธิบายไปแล้วในบทที่ 1 โดย รูปแบบการใช้กรอบ ประสพการณ์ร่วมกันและการผลักดันหญิงบำเรอออกมาสู่สาธารณะ สามารถจัดอยู่ในวิธีการที่เรียกว่า การเมืองเชิงข้อมูล ขณะที่การใช้อุดมการณ์สากลนั้น จัดอยู่ในวิธีการใช้การเมืองเชิงอิทธิพลและการเมืองเชิงภาระรับผิดชอบ ขณะที่การใช้การเมืองเชิงสัญลักษณ์ จะมาในรูปแบบของการตั้ง อนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอ

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะเข้าสู่การศึกษาวิธีการสร้างความร่วมมือในต่างแดนเพื่อเรียกร้อง ความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ในปี 2010-2017 ผู้วิจัยจะเริ่มจากการศึกษา ที่มาและลักษณะเด่นของอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอ รวมถึงการกระจายตัวของอนุสาวรีย์และรูป ปั้นในต่างประเทศว่ามีที่ใดบ้าง และกลุ่มใดเป็นผู้ดำเนินการ ก่อนจะเข้าสู่การวิเคราะห์ยุทธศาสตร์การ เรียกร้องของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ตามลำดับ

3.1 อนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอ

อนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอ ถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองเพื่อเรียกร้องความ รับผิดชอบจากญี่ปุ่น ซึ่งเป็นในรูปแบบที่ มากาเร็ด อี. เค็ก และ แครธรีน สิคคิง (Margaret E. Keck และ Kathryn Sikkink) จัดอยู่ในประเภท ‘การเมืองเชิงสัญลักษณ์’ (symbolic politics) ซึ่งก็คือ การ ที่ภาคประชาสังคมเลือกใช้สัญลักษณ์ การกระทำ หรือเรื่องราวบางช่วงบางตอนของเหตุการณ์ที่ส่งผล ให้ผู้คนสนใจ¹⁴³ ขณะที่ อัจฉริ ฮวาง (Eunji Hwang) นักวิจัยแห่งมหาวิทยาลัยยอนเซ (Yonsei University) มองว่า อนุสาวรีย์และรูปปั้น เป็นสัญลักษณ์ที่มีอำนาจในตัวเองโดยผู้ที่สร้างขึ้นมา อีก ทั้งยังเป็นเสมือนการนำความทรงจำในอดีตมาผนึกไว้ และสามารถทำหน้าที่เป็นสื่อเชื่อมโยงอดีต กับปัจจุบัน¹⁴⁴

¹⁴³ Keck and Sikkink, *Activist Beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*, p. 22.

¹⁴⁴ Hwang, "Politics of Statue: Peace Monument and the Personification of Memory," pp. 4-5.

3.1.1 ลักษณะของอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอ

อนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอซึ่งถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อกระตุ้นญี่ปุ่นให้รับผิดชอบต่ออดีตหญิงบำเรอในช่วงสงครามนั้น แม้ว่าจะมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเหมือนกัน แต่มีลักษณะที่แตกต่างกันไป อนุสาวรีย์หญิงบำเรอบางแห่งจะมีลักษณะเป็นแท่นหินขนาดใหญ่ และมีแผ่นหินสลักข้อความเกี่ยวกับหญิงบำเรอติดไว้อีกชั้นหนึ่ง โดยส่วนมาก แผ่นหินซึ่งสลักข้อความจะมีสีดำและสีเทา รูปลักษณะของแท่นหินนั้นจะมีความแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับการออกแบบ

ภาพที่ 1: อนุสาวรีย์ที่สวนสาธารณะพาลิเสด นิวเจอร์ซีย์ ปี 2010



แหล่งที่มา: New Jersey.com

ในส่วนของรูปปั้นหญิงบำเรอจะมีลักษณะที่ตายตัว ตามที่ the Korean Council ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรออธิบายไว้ในเว็บไซต์ขององค์กรว่า เป็นรูปปั้นหญิงชาวเกาหลีนั่งอยู่บนเก้าอี้ บนไหล่ขวาของรูปปั้นจะมีนกตัวเล็กเกาะอยู่ สื่อถึงอดีตหญิงบำเรอที่เสียชีวิตก่อนที่จะได้รับการขอโทษจากญี่ปุ่น เส้นผมที่ปิดไปทางขวาเป็นสัญลักษณ์ของความเจ็บปวดที่ต้องแยกจากครอบครัว สองมือที่กำเข้าหากัน หมายถึงความโกรธเคืองต่อญี่ปุ่นที่ปฏิเสธความรับผิดชอบต่อเหตุการณ์ในอดีต ทำเปล่าสื่อถึงความหดหู่ของหญิงบำเรอที่ถูกขโมยจากสังคม นอกจากนี้ ยังมีเก้าอี้ที่วางเปล่าตั้งอยู่ข้างๆ รูปปั้น ต้องการสื่อถึงการให้ประชาชนทั่วไปเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียกร้องความยุติธรรมให้หญิงบำเรอ¹⁴⁵

¹⁴⁵ The Korean Council, "Activities," the Korean Council, [online] Available from: <http://womenandwar.net/kr/activities/#commemoration> [15 November 2017]

ภาพที่ 2: รูปปั้นหญิงบำเรอหน้าสถานทูตญี่ปุ่นในกรุงโซล ปี 2011



แหล่งที่มา: National Public Radio

3.1.2 จุดเริ่มต้นของอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอ

การตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอ กลายเป็นปรากฏการณ์ที่ได้รับการพูดถึงเป็นวงกว้าง โดยเฉพาะ ในช่วงปี 2010 หลังจากมีการตั้งอนุสาวรีย์หญิงบำเรอขึ้นที่สวนสาธารณะพาลิเสด (Palisades Park) รัฐนิวเจอร์ซีย์ (New Jersey) สหรัฐฯ และในปีต่อมา ก็มีการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอที่หน้าสถานทูตญี่ปุ่นในกรุงโซล เกาหลีใต้ และหลังจากนั้นก็เกิดปรากฏการณ์การตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอขึ้นในประเทศต่างๆ ทั้งที่ในความเป็นจริง อนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอเคยมีการตั้งควบคู่กับการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์หญิงบำเรอของกองทัพญี่ปุ่น (Museum of Sexual Slavery by Japanese Military) ในปี 1998 โดยการดำเนินงานของสมาคมพุทธศาสนาเพื่อสิทธิมนุษยชน (the Buddhist Committee for Human Rights) ผู้ก่อตั้งบ้านพักสำหรับหญิงบำเรอหรือ House of Sharing ในเกาหลีใต้ แต่ก็ถูกจัดให้เป็นเพียงแค่ส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑ์ ไม่ได้ใช้เป็นสัญลักษณ์ในแง่การเรียกร้องแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม จุดเริ่มต้นที่แท้จริงของการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองไม่ใช่ปี 2010 แต่คือปี 2008 ที่มียาโกะจิม่า ในโอกินาวา ประเทศญี่ปุ่น มีการตั้งอนุสาวรีย์หญิงบำเรอ ซึ่งจัดทำโดยซูซุโยะ ทะกะซาโตะ (Suzuyo Takazato) ตัวแทนกลุ่มสตรีนิยมอย่างกลุ่มผู้หญิงในโอกินาวาซึ่งต่อต้านความรุนแรงที่กระทำโดยกองทัพ (Okinawa Women Act Against Military Violence: OWAAMV) และคนในท้องถิ่น รวมถึงฮิโรโทชิ โยนะฮะ (Hirotohi Yonaha) คนในพื้นที่ซึ่งสละที่ดินเพื่อจัดตั้งอนุสาวรีย์ซึ่งมีลักษณะเป็นแท่นหินขนาดใหญ่และมีแผ่นหินสีดำฝังอีกชั้นหนึ่ง บนแผ่นหินสลักข้อความระลึกถึงอดีตหญิงบำเรอในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โดย

ให้ชื่ออนุสาวรีย์นี้ว่า ‘Monument of Arirang’ นอกจากนี้ ยังมีแท่นหินขนาดเล็ก 2 แห่งขนานข้างบนแท่นหินนั้นฝังแผ่นหินสลักข้อความถึงอดีตหญิงบำเรอ ไว้ 12 ภาษา คือ ภาษาอังกฤษ จีน เวียดนาม ซามอโรโร (กวม) กาดาล็อก (ฟิลิปปินส์) มาลายู พม่า ดัชต์ (เนเธอร์แลนด์) ไทย ญี่ปุ่น เกาหลี และเตตุม (ติมอร์-เลสเต)¹⁴⁶

ภาพที่ 3: อนุสาวรีย์หญิงบำเรอที่ มียาโกะจิม่า ในโอกินาวา



แหล่งที่มา: Asia Policy Point's Blog

แม้ในปี 2008 จะมีการตั้งอนุสาวรีย์ซึ่งเป็นแท่นหญิงบำเรอในต่างประเทศ แต่กระแสความเคลื่อนไหวนี้ก็ยังไม่เป็นที่พูดถึงมากนัก จนกระทั่งมีการตั้งอนุสาวรีย์แท่นหินขึ้นที่สวนสาธารณะพาลิเสด รัฐนิวเจอร์ซีย์ สหรัฐฯ ในปี 2010 ซึ่งถือว่าเป็นอนุสาวรีย์หญิงบำเรอแห่งแรกที่ตั้งขึ้นในสหรัฐฯ ที่ได้ชื่อว่าเป็นประเทศมหาอำนาจ โดยสมาคมชาวเกาหลีใต้ในสหรัฐอเมริกาอย่าง the Korean American Voters' Council (KAVC)¹⁴⁷ เป็นผู้ดำเนินการ มีจุดเริ่มต้นมาจากการที่ เซจิน ปาร์ค

¹⁴⁶ "Cenotaph Unveiled for Wartime Sex Slaves on Miyako Island," *The Japan Times*, 8 September 2008, [online] Available from: <https://www.japantimes.co.jp/news/2008/09/08/national/cenotaph-unveiled-for-wartime-sex-slaves-on-miyako-island/#.XIENqigzbIV> [7 March 2019]

¹⁴⁷ the Korean American Voters' Council (KAVC) อีกชื่อหนึ่งคือ the Korean American Civic Empowerment (KACE) ก่อตั้งจากการรวมตัวของคนเกาหลีในสหรัฐฯ เพื่อคอยดูแลสิทธิของคนเกาหลีในพื้นที่ และสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของคนเกาหลีในสหรัฐฯ รวมทั้งเป็นตัวกลางเชื่อมปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนเกาหลีในสหรัฐฯ กับในเกาหลีใต้ องค์กรนี้ก่อตั้งขึ้นครั้งแรกในปี 1996 ที่นิวยอร์ก ก่อนจะขยายสำนักงานมาตั้งที่นิวเจอร์ซีย์ อีกแห่งหนึ่งในปี 2000 (ข้อมูลจาก The Korean American Voters' Council (KAVC), [online] Available from: <http://us.kace.org/about-us/mission-goals/> [18 November 2017])

(Chaejin Park) ที่ปรึกษาด้านกฎหมายของ KAVC ได้สังเกตว่า กลุ่มชาวต่างชาติที่อพยพเข้ามาอยู่ในสหรัฐฯ มักจะมีการสร้างอนุสาวรีย์เพื่อแสดงถึงประวัติศาสตร์ของตนเอง เช่น ชาวแอฟริกันในสหรัฐฯ ตั้งอนุสาวรีย์ที่บ่งชี้ถึงประวัติศาสตร์การเป็นทาส หรืออนุสาวรีย์เกี่ยวกับวิกฤตการณ์ในไอริช การสังหารหมู่ รวมทั้งการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวอาร์มีเนียร์ ดังนั้น ปาร์คจึงคิดว่าควรจะมีอนุสาวรีย์หญิงบำเรอซึ่งเป็นตัวอย่างของการละเมิดสิทธิมนุษยชนในเอเชียเข้าไป เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับการถูกละเมิดสิทธิของหญิงบำเรอ อีกทั้งเพื่อชี้ให้เห็นว่าการละเมิดสิทธิมนุษยชนไม่ได้มีเพียงแค่การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์หรือการสังหารหมู่เท่านั้น หากรวมถึงการถูกละเมิดสิทธิตลอดช่วงสงคราม และเพื่อเป็นการตอบรับมติ United States House of Representatives House Resolution 121 ของรัฐสภาสหรัฐฯ ในปี 2007 ว่าด้วยการเรียกร้องให้ญี่ปุ่นเร่งแก้ปัญหาประเด็นหญิงบำเรอ¹⁴⁸

หลังการตั้งอนุสาวรีย์แท่นหิน ในปี 2010 มาสู่การตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอหน้าสถานทูตญี่ปุ่นในกรุงโซล ปี 2011 ของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้อย่าง the Korean Council ในโอกาสที่ได้จัดกิจกรรมการชุมนุม Wednesday Demonstrations ครบ 1,000 ครั้ง รูปปั้นหญิงบำเรอนี้ เกิดขึ้นจากการออกแบบของ คิม อึน-ซุง (Kim Eun-sung) และ คิม ซี-คยอง (Kim Seo-kyung) ที่เห็นว่า การทำรูปปั้นที่มีลักษณะทางกายภาพเหมือนผู้หญิงชาวเกาหลีเพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนอดีตหญิงบำเรอจะช่วยให้ประเด็นหญิงบำเรอโดดเด่นมากขึ้นและจะดึงดูดความสนใจจากผู้คนมากกว่าการทำอนุสาวรีย์แท่นหินเหมือนที่สหรัฐฯ¹⁴⁹ ซึ่งการออกแบบรูปปั้นหญิงบำเรอของ คิม อึน-ซุง และ คิม ซี-คยอง จะแฝงความหมายที่ต้องการจะสื่อเกี่ยวกับหญิงบำเรอตั้งที่กล่าวไปแล้วในตอนต้น และรูปปั้นนี้ ก็กลายเป็นต้นแบบของรูปปั้นหญิงบำเรอตัวอื่นๆ ที่กระจายตัวไปในหลายประเทศ เช่น สหรัฐฯ เยอรมนี ออสเตรเลีย และจีน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารูปปั้นหญิงบำเรอในต่างประเทศจะเป็นลักษณะเดียวกันกับรูปปั้นในเกาหลีใต้ ทว่า ก็ยังมีบางแห่งที่รูปปั้นมีลักษณะที่แตกต่างออกไป เช่น รูปปั้นหญิงบำเรอที่จัตุรัสเซนต์แมรี (St. Mary's Square) ใน ซานฟรานซิสโก (San Francisco) แคลิฟอร์เนียร์ (California) ซึ่งตั้งขึ้นในเดือนกันยายน ปี 2017 โดยองค์กรความร่วมมือเพื่อความยุติธรรมแก่หญิงบำเรอ (Comfort Women Justice Coalition: CWJC) ลักษณะของรูปปั้นหญิงบำเรอจะแตกต่างจากรูปปั้นในเกาหลี

¹⁴⁸ Son, *Embodied Reckonings: "Comfort Women," Performance, and Transpacific Redress*, p. 162.

¹⁴⁹ Ibid., p. 150.

ใต้ กล่าวคือ รูปปั้นที่ CWJC จัดทำขึ้น เป็นรูปปั้นหญิงบำเรอ 3 คนยืนหันหลังล้อมวงและจับมือกันอยู่ บนแท่น ซึ่งทั้ง 3 คน เป็นตัวแทนของหญิงบำเรอจากจีน เกาหลี และฟิลิปปินส์ และห่างออกไป เล็กน้อยจะมีรูปปั้นหญิงบำเรอยืนมองรูปปั้นทั้ง 3 คนอยู่ ซึ่งรูปปั้นหญิงบำเรอคนที่ยืนมองอยู่นั้น คือ ตัวแทนของ คิม ฮัก-ซุน (Kim Hak-sun) อดีตหญิงบำเรอชาวเกาหลีที่ออกมาเปิดเผยเรื่องราวในอดีต ต่อสาธารณชนในปี 1991¹⁵⁰

3.2 อนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอนอกประเทศเกาหลีใต้

แม้ว่า จุดเริ่มต้นการเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นต่อกรณีหญิงบำเรอผ่านการตั้งอนุสาวรีย์แทนหินจะเกิดขึ้นในปี 2008 ที่มียาโกะจิม่า ในโอกินาวา ทว่า นับตั้งแต่ปี 2010 เป็นต้นมา กระแสการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอกลับได้รับความสนใจและพูดถึงเป็นวงกว้างมากกว่า โดยเฉพาะในปีถัดมา เมื่อ the Korean Council ได้นำรูปปั้นมาตั้งหน้าสถานทูตญี่ปุ่นในกรุงโซล ก็ยิ่งเพิ่มระดับความเข้มข้นของประเด็นหญิงบำเรอให้มากขึ้น เพราะในปีต่อๆ มา ก็เกิดการตั้งอนุสาวรีย์ และรูปปั้นหญิงบำเรอซึ่งกระจายตัวไปทั่วทุกทวีป และประเด็นปัญหาก็ยิ่งระอุมากขึ้นหลังจากมีการลงนามในข้อตกลงยุติความขัดแย้งกรณีหญิงบำเรอระหว่างรัฐบาลเกาหลีใต้และรัฐบาลญี่ปุ่นในปี 2015

ในที่นี้ ผู้วิจัยจะชี้ให้เห็นถึงกระแสการเรียกร้องผ่านการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอที่ขยายวงกว้างไปในต่างประเทศตั้งแต่ปี 2010 โดยได้รวบรวมเป็นตารางดังนี้

¹⁵⁰ ข้อมูลจาก Comfort Women Justice Coalition, [online] Available from:

<https://remembercomfortwomen.org/sf-memorial/> [18 November 2017]

ตารางที่ 1: สถานที่ตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอตั้งแต่ปี 2010

ลำดับ	สถานที่ตั้ง	ประเทศ	ผู้จัดตั้ง	วัน/เดือน/ปี
1	Palisade Park, New Jersey	USA	Korean American Voters' Council (KAVC)	23 October 2010
2	Eisenhower Park, New York	USA	Korean American Public Affairs Committee on Long Island	20 June 2012
3	Hackensack's Bergen County Justice Center, New Jersey	USA	Comfort Women Memorial Committee	8 March 2013
4	Central Park of Glendale, California	USA	Korean American Forum of California	30 July 2013
5	Behind the Fairfax County's Government Center, Virginia	USA	Korean American in Northern Virginia and Washington Coalition for Comfort Women (WCCW)	30 May 2014
6	Liberty Plaza in Union City, New Jersey	USA	Korean American Voters' Council (KAVC)	4 August 2014
7	Korean American Cultural Center in Southfield, Michigan	USA	Michigan Korean American Women's Association (MKAWA)	18 August 2014
8	Korean Canadian Cultural Association, Toronto	Canada	Hwasoeng City's Civic Group	18 November 2015
9	Liji Alley Comfort Women Museum, Nanjing	China	Civic group and former comfort women families in Nanjing	1 December 2015
10	Croydon Park, Sydney	Australia	Peace Statue Establishing Committee	6 August 2016
11	Shanghai Normal University, Shanghai	China	Hwasoeng City's Civic Group and Su Zhiliang	22 October 2016
12	The National Sylvan Theater, National Mall, Washington DC.	USA	the Korean Council and the Washington Peace Statue Raising Committee	10 December 2016

ลำดับ	สถานที่ตั้ง	ประเทศ	ผู้จัดตั้ง	วัน/เดือน/ปี
13	Nepal-Himalaya Pavilion Park, Bavaria	Germany	Suwon City's Civic Group	8 March 2017
14	Blackborn Park, Brookhaven, Gorgia	USA	the Atlanta Comfort Women Memorial Task Force	30 June 2017
15	Trinity Episcopal Church near Cliffside Park, New Jersey	USA	Local Korean Community	19 July 2017
16	St. Mary's Square, San Francisco, California	USA	Comfort Women Justice Coalition (CWJC)	22 September 2017
17	The Museum of Korean American Heritage, Manhattan, New York	USA	Korean American Association of Center New York (KAAGNY)	13 October 2017
18	Baywork Roxas Boulevard, Manila	the Philippines	National Historical Commission of Philippines	8 December 2017
19	The City's Commercial District, Tainan	Taiwan	the Tainan Association for Comfort Women's Right	14 August 2018

แหล่งที่มา: ตารางแสดงสถานที่ตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอ รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

จากตารางข้างต้น การตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอในช่วงปี 2010 เป็นต้นมา มีความถี่ของระยะเวลาในการจัดตั้ง โดยเฉพาะในสหรัฐฯ ที่มีมากถึง 12 แห่ง ทั้งนี้ อนุสาวรีย์และรูปปั้นส่วนใหญ่จะเป็นอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอชาวเกาหลี ซึ่งเกิดขึ้นจากการดำเนินการของชาวเกาหลีในประเทศนั้นๆ และองค์กรซึ่งทำหน้าที่พิทักษ์สิทธิสตรีและหญิงบำเรอ แต่เมื่อพิจารณาจากตาราง จะเห็นว่า กระแสการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้น ไม่ได้จำกัดอยู่แค่เพียงในหมู่ชาวเกาหลีเท่านั้น หากยังขยายวงกว้างไปสู่กลุ่มคนหรือภาคประชาสังคมในประเทศอื่นๆ เช่น จีนและฟิลิปปินส์ ที่ได้ตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอขึ้นเพื่อเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นให้แก่หญิงบำเรอของประเทศตัวเองเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยจะศึกษาแต่เฉพาะการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอที่ภาคประชาสังคมเกาหลีได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการเท่านั้น โดยจะวิเคราะห์ว่า ภาคประชาสังคมเกาหลีได้ใช้ยุทธศาสตร์ใดสร้างความร่วมมือในต่างประเทศเพื่อจัดตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นดังกล่าวขึ้น ซึ่งในส่วนนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเป็นลำดับต่อไป ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะเริ่มศึกษาวิธีการดำเนินการของภาคประชาสังคมเกาหลีได้ตั้งแต่วันที่ 2010 ซึ่งเป็นปีที่เกิดอนุสาวรีย์หญิงบำเรอแห่งแรกขึ้นในสหรัฐฯ จนถึงปี 2017 ที่มีการตั้ง

รูปปั้นหญิงบำเรอในซานฟรานซิสโก และเป็นชนวนเหตุให้เมืองโอซากะ (Osaka) ของญี่ปุ่นตัดสินใจ ตัดความสัมพันธ์ฉันบ้านพี่เมืองน้องกับซานฟรานซิสโก

3.3 การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในต่างประเทศของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้

ในบทนี้ ผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษาวิธีการของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับกลุ่มคน องค์กร หรือหน่วยงานอื่นๆ ในต่างประเทศเพื่อที่จะนำอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอไปตั้งในที่ต่างๆ โดยจะเน้นศึกษาการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นที่ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้มีส่วนในการดำเนินการ ทั้งนี้ ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ที่ผู้วิจัยเลือกศึกษายุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในต่างแดนคือ the Korean Council, ภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็อง และภาคประชาสังคมเมืองซูวอน

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยพบว่า ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ทั้ง 3 กลุ่มสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบ คือ การใช้กรอบประสบการณ์ร่วมกัน (sisterhood), การใช้อุดมการณ์สากลอย่างสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรี (human rights and women's rights), และการผลักดันหญิงบำเรอออกมาสู่สาธารณะ (survivor's testimony) ดังต่อไปนี้

3.3.1 การใช้กรอบประสบการณ์ร่วมกัน (sisterhood)

กรอบการมีประสบการณ์ร่วมกัน (sisterhood) ตามที่เบลล์ ฮุกส์ (Bell Hooks) ได้ให้คำจำกัดความว่าเป็นลักษณะของความเป็นพี่เป็นน้องที่แบ่งปันประสบการณ์ร่วมกัน และเพื่อที่จะสนับสนุนซึ่งกันและกัน¹⁵¹ ยุทธศาสตร์นี้จัดอยู่ในรูปแบบการสร้างเครือข่ายโดยใช้การเมืองเชิงข้อมูล (information politic) ว่าด้วยการส่งสารหรือข้อมูลทางการเมืองไปสู่ที่ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะบังเกิดผล¹⁵² ซึ่งภาคประชาสังคมเกาหลีใต้อย่างภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็อง ได้กำหนดกรอบการมีประสบการณ์ร่วมกันเป็นยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อแบ่งปันประสบการณ์ในอดีต

¹⁵¹ Bell hooks, *Feminist Theory: From Margin to Center*, (New York: Routledge, 2015), pp. 43-44.

¹⁵² Keck and Sikkink, *Activist Beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*, p. 16.

กับกลุ่มประเทศที่เคยตกอยู่ใต้อำนาจของญี่ปุ่น ทั้งนี้ กรอบดังกล่าวมีจุดเริ่มต้นมาจากในปี 2015 ภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็องได้บริจาคเงินช่วยเหลือการปั้นรูปปั้นหญิงบำเรอชาวเกาหลีใต้ให้แก่ คิม โซ-คยุง และคิม อึน-ซุง (Kim Seo-kyung and Kim Eun-sung) สองสามีภรรยาที่เคยปั้นรูปปั้นหญิงบำเรอซึ่ง the Korean Council ได้นำไปตั้งหน้าสถานทูตญี่ปุ่นในกรุงโซลเมื่อปี 2011 ซึ่งการให้ความช่วยเหลือครั้งนี้ มาจากการรับรู้ที่ คิม โซ-คยุง และคิม อึน-ซุง ได้ร่วมมือกับนักสร้างภาพยนตร์ชาวจีนอย่างฉีย้ง (Shi Young) ที่จะตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอทั้งของเกาหลีใต้และจีนเคียงคู่กัน ซึ่งเมื่อรูปปั้นทั้ง 2 ตัวเสร็จสมบูรณ์ก็ได้มีการนำไปตั้งที่สวนสาธารณะแถบชานกรุงโซล ใกล้กับมหาวิทยาลัยแห่งชาติโซล (Seoul National University) เดือนตุลาคม ปี 2015¹⁵³

การตั้งรูปปั้นดังกล่าว เกิดขึ้นจากความพยายามของฉีย้ง ที่ได้แรงบันดาลใจจากการเยี่ยมชมรูปปั้นหน้าสถานทูตญี่ปุ่นในกรุงโซล ซึ่งรูปปั้นนั้นทำให้เขาตระหนักถึงประวัติศาสตร์อันโหดร้าย¹⁵⁴ หลังกลับจากเกาหลีใต้ ฉีย้งได้บอกเล่าถึงความคิดที่จะสร้างรูปปั้นหญิงบำเรอซึ่งเป็นภาพแทนของผู้หญิงจีนให้แก่ปันยี่ควัน (Pun Yiqun) อาจารย์ด้านศิลปะซึ่งเป็นเพื่อนกับเขาและทำการติดต่อช่างปั้นชาวเกาหลีใต้อย่างคิม โซ-คยุง และคิม อึน-ซุง เพื่อเสนอโครงการตั้งรูปปั้นคู่กัน โดยฉีย้งได้กล่าวว่า “ความร่วมมือที่เกิดขึ้นเป็นไปในรูปแบบความรู้สึกของพี่น้องที่เคยอยู่ใต้การปกครองของญี่ปุ่น”¹⁵⁵ ขณะที่เวรา แมคกี (Vera Mackie) มองว่าการตั้งรูปปั้นร่วมกันของเกาหลีใต้กับจีนนี้ เป็นลักษณะของการ ‘หลอมรวมความรู้สึก’ ให้เป็นหนึ่งเดียว โดยความร่วมมือที่จะเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นกรณีหญิงบำเรอเกิดขึ้นในโอกาสที่นายกรัฐมนตรีชินโซ อาเบะ (Shinzo Abe) มาเยือนเกาหลีใต้ใน

¹⁵³ Huang Jin, "Statues of Chinese, Korean Girls to Be Erected in Seoul to Mark Comfort Women in Wwii," People's Daily Online, 28 October 2015, [online] Available from: <http://en.people.cn/n/2015/1028/c98649-8967715.html> [10 March 2017]

¹⁵⁴ Katie Nelson, "Bronze Statues Remembering Chinese and Korean 'Comfort Women' Erected in Seoul," Shanghaiist, 5 May 2018, [online] Available from: https://shanghaiist.com/2015/10/28/comfort_women_statues_in_seoul/ [13 November 2018]

¹⁵⁵ Choe Sang-hun, "Statues Placed in South Korea Honor 'Comfort Women' Enslaved for Japan's Troops," The New York Times, 28 October 2015, [online] Available from: <https://www.nytimes.com/2015/10/29/world/asia/south-korea-statues-honor-wartime-comfort-women-japan.html> [10 March 2017]

เดือนตุลาคม ปี 2015 และรูปปั้นดังกล่าวก็ถูกนำมาตั้งก่อนที่อาเบะจะเดินทางมาถึงเกาหลีใต้เพียงวันเดียว¹⁵⁶

ยุทธศาสตร์ที่ดียังใช้เพื่อสร้างความร่วมมือกับช่างปั้นของเกาหลีใต้เพื่อการดำเนินการตั้งรูปปั้นคู่ในเกาหลีใต้นั้น ส่งผ่านมาถึงภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็อง ซึ่งมีส่วนร่วมในการจัดตั้งรูปปั้นครั้งนี้ โดยการบริจาคเงินเป็นทุนในการปั้นรูปปั้นให้แก่ คิม โซ-คยุง และคิม อิน-ซุง ทั้งนี้ การใช้กรอบการมีประสบการณ์ร่วมกันเพื่อสร้างความร่วมมือนั้น สะท้อนผ่านการให้สัมภาษณ์แก่ผู้สื่อข่าวในพีซีเปิดรูปปั้นคู่ ในปี 2015 ว่ามีแผนการที่จะตั้งรูปปั้นคู่กับทางจีนอีกครั้ง ซึ่งจะเป็นการตั้งรูปปั้นเกาหลีใต้ในจีนเป็นครั้งแรก โดยมีเป้าหมายคือเชียงใหม่ นอกจากนี้ ยังมีโครงการที่จะตั้งรูปปั้นร่วมกับประเทศในภูมิภาคเอเชียที่เคยประสบชะตากรรมเดียวกันเช่นฟิลิปปินส์ เป็นต้น¹⁵⁷ เป้าหมายดังกล่าวของภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็อง เห็นชัดว่า ภาคประชาสังคมจะกำหนดยุทธศาสตร์เช่นเดียวกับที่นักภาพยนตร์ชาวจีนอย่างฉียังใช้ นั่นคือการใช้กรอบประสบการณ์ร่วมกันในการสร้างความร่วมมือในระดับภูมิภาค

จากเป้าหมายข้างต้น นำมาซึ่งการตั้งรูปปั้นที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในวันที่ 22 ตุลาคม 2016 อันเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่มีการเปิดพิพิธภัณฑ์หญิงบำเรอในมหาวิทยาลัยซึ่งก่อตั้งโดยศาสตราจารย์ชูจื่อเหลียง ทั้งนี้พิธีตั้งรูปปั้นและเปิดพิพิธภัณฑ์ได้จัดขึ้นพร้อมกับการประชุม “Memory of War and Peace of Mankind” ซึ่งจัดขึ้นโดย “Global Alliance for Preserving the History of WWII in Asia (GA)”¹⁵⁸ องค์กรในสหรัฐฯ มีวัตถุประสงค์ที่จะสนับสนุนการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นจากเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 และแสวงหาความเป็นธรรมให้แก่ผู้เคราะห์ร้ายในช่วงสงคราม เช่น ผู้หญิงที่ถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่น รวมทั้งแสวงหาการประนีประนอม

¹⁵⁶ Vera Mackie, "One Thousand Wednesdays: Transnational Activism from Seoul to Glendale," in *Women's Activism and 'Second Wave' Feminism: Transnational Histories*, eds. Barbara Molony and Jennifer Nelson (London: Bloomsbury, 2017), p. 263.

¹⁵⁷ Choe Sang-hun, "Statues Placed in South Korea Honor 'Comfort Women' Enslaved for Japan's Troops," *The New York Times*, 28 October 2015, [10 March 2017]

¹⁵⁸ "Learn from the Past to Build a Better World, 'Comfort Women' Historian Urges Young Chinese," *South China Morning Post*, 26 October 2016, [online] Available from: <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2039979/look-past-build-better-world-comfort-women-historian> [12 January 2017]

เพื่อสันติภาพในโลก¹⁵⁹ ทั้งนี้ GA ถือเป็นองค์กรที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวที่เกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ของภาคประชาสังคมจีนทั้งในและนอกประเทศเป็นหลัก ซึ่งการประชุมจะจัดขึ้นในทุกๆ 2 ปี และครั้งนี้ มีศาสตราจารย์ซู จื่อเหลียงเป็นเจ้าภาพ

อย่างไรก็ตาม วิธีการสร้างความร่วมมือเพื่อตั้งรูปปั้นคูภายในมหาวิทยาลัยเซี่ยงไฮ้ของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ ได้สะท้อนผ่านการอธิบายถึงที่มาของรูปปั้นดังกล่าวในที่ประชุมว่า เกิดขึ้นหลังจากที่มีการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอชาวเกาหลีและจีนที่เกาหลีใต้ ทำให้ทางภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็องมีความประสงค์ที่จะสานต่อความร่วมมือดังกล่าว โดยมีเป้าหมายคือที่เซี่ยงไฮ้ ประเทศจีน ซึ่งเป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากญี่ปุ่นในช่วงสงคราม ฉีฮังและปันยี้ควันจึงได้เป็นตัวแทนทำการติดต่อกับทางศูนย์วิจัยหญิงบำเรอจีนในมหาวิทยาลัยเซี่ยงไฮ้ ซึ่งมีศาสตราจารย์ซู จื่อเหลียง นักวิชาการที่ศึกษาประเด็นหญิงบำเรอเป็นผู้อำนวยการ¹⁶⁰

การกำหนดเป้าหมายเป็นเซี่ยงไฮ้ ซึ่งเคยได้รับผลกระทบจากญี่ปุ่นเช่นเดียวกับเกาหลีใต้ เป็นอีกจุดหนึ่งที่เน้นย้ำว่า ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ใช้ยุทธศาสตร์ของการมีประสบการณ์ร่วมกันเช่นที่ฉีฮังเคยใช้ในปี 2015 และภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็อง ก็ได้ดำเนินยุทธศาสตร์นี้ โดยการขอความช่วยเหลือจากฉีฮังและปันยี้ควันซึ่งเคยร่วมกันตั้งรูปปั้นมาแล้วให้ช่วยติดต่อหาสถานที่ตั้งรูปปั้นในเซี่ยงไฮ้ นอกจากนี้ การที่ศาสตราจารย์ซู จื่อเหลียงที่ได้รับการติดต่อกจากฉีฮังและปันยี้ควัน และได้รับฟังโครงการดังกล่าว ตัดสินใจให้ความร่วมมือเนื่องจากตนกำลังก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ซึ่งรวบรวมหลักฐานต่างๆ ของหญิงบำเรอทั้งชาวจีน เกาหลีใต้ และอื่นๆ อีกทั้งยังเห็นว่า รูปปั้นทั้ง 2 ตัว จะเป็นสัญลักษณ์ในแง่ความร่วมมือเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรม เกียรติ และศักดิ์ศรีของหญิงบำเรอทั้งของเกาหลีใต้และจีนที่ถูกทำลายลงจากกองทัพญี่ปุ่น¹⁶¹

¹⁵⁹ Global Alliance for Preserving the History of WWII in Asia (GA), "Our Missions," [online] Available from: <http://www.global-alliance.net/mission.html> [12 March 2019]

¹⁶⁰ "Highlights and Photos from the Global Alliance Biennial Conference in Shanghai-October 21-23, 2016," 21-23 October 2016, [online] Available from: <http://www.dontow.com/2017/06/highlights-and-photos-from-the-global-alliance-biennial-conference-in-shanghai-october-21-23-2016/> [12 March 2019]

¹⁶¹ "Remembering Sexual Slavery," *Global Times*, 24 October 2016, [online] Available from: <http://www.globaltimes.cn/content/1013375.shtml> [12 January 2017]

ภาพที่ 4: รูปปั้นหญิงคู่หญิงบำเรอที่เซี่ยงไฮ้ ปี 2016



แหล่งที่มา: *the Global Alliance Biennial Conference in Shanghai*

อีกสิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการสร้างความร่วมมือจากกรอบประสบการณ์ร่วมกัน คือคำกล่าวของ ลี ยูน-ซู (Lee Yoon-soo) อดีตหญิงบำเรอชาวเกาหลีใต้ที่กล่าวในพิธีเปิดรูปปั้นทั้งสองว่า ต่อจากรูปปั้นหญิงบำเรอเกาหลีใต้จะไม่โดดเด่นอีกต่อไป¹⁶² เพราะรูปปั้นหญิงบำเรอซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนอดีตหญิงบำเรอที่กำลังเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับตัวเอง เหมือนกับรูปปั้นหญิงบำเรอซึ่งตั้งหน้าสถานทูตญี่ปุ่นในกรุงโซลและหน้าสถานกงสุลญี่ปุ่นในปูซานนั้นจะมีเพื่อนที่ร่วมมือกันเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมในฐานะที่เป็น ‘เพื่อนร่วมชะตากรรม’¹⁶³ ซึ่งหมายถึง รูปปั้นหญิงบำเรอชาวจีนที่ตั้งข้างกัน หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ หญิงบำเรอชาวเกาหลีใต้จะมีหญิงบำเรอชาวจีนเป็นเพื่อนซึ่งประสบชะตากรรมเดียวกันร่วมเคลื่อนไหวเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่น

3.3.2 การใช้อุดมการณ์สากล

สิทธิมนุษยชน (human rights) และสิทธิสตรี (women’s right) เป็นอุดมการณ์สำคัญซึ่งเป็นที่ยอมรับในระบบระหว่างประเทศปัจจุบัน ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้จึงมักจะใช้อุดมการณ์นี้เป็นตัวขับเคลื่อนประเด็นปัญหาไปสู่ระดับนานาชาติ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า การนำประเด็นหญิงบำเรอเข้ามาผูก

¹⁶² "Comfort Women Statues Set up for the First Time in China," *The Dong-A Ilbo*, 24 October 2016, [online] Available from: Available from: <http://english.donga.com/3/all/26/766669/1> [12 January 2017]

¹⁶³ Son, *Embodied Reckonings: "Comfort Women," Performance, and Transpacific Redress*, p. 165.

โยงกับสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการขับเคลื่อนประเด็นปัญหาไปสู่ นานาชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นตัวช่วยในการเพิ่มกลุ่มผู้สนับสนุนการเรียกร้องซึ่งยึดถือ อุดมการณ์อันเป็นสากลนี้ อีกนัยหนึ่ง การดำเนินการภายใต้กรอบนี้ จะทำให้ประเด็นหญิงบำเรอ กลายเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ในแง่ของ ‘อาชญากรรมต่อมนุษยชาติ’ ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 แทนการถูกมองว่าเป็นเพียงประเด็นความขัดแย้งที่ทางเกาหลีใต้ใช้โจมตีญี่ปุ่นในเวทีระหว่าง ประเทศเพียงอย่างเดียว

การนำประเด็นปัญหาไปสู่ระดับระหว่างประเทศภายใต้อุดมการณ์สากลนี้ เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ปี 1992 จากการผลักดันของ the Korean Council ที่นำเอาปัญหาขึ้นสู่เวทีการประชุมขององค์การ สหประชาชาติอย่าง คณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (the UN Commission on Human Rights: UNCHR) หรือเวทีการประชุมคณะกรรมการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี (the UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women: CEDAW) ซึ่งผู้วิจัยจะ กล่าวถึงในบทต่อไป ทว่า ไม่เพียงแต่การเรียกร้องในการประชุมนานาชาติเท่านั้นที่ the Korean Council ใช้อุดมการณ์สากล หากแต่การขยายความเคลื่อนไหวมาสู่พื้นที่สาธารณะในต่างประเทศ ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ก็ยังคงใช้กรอบสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีในการสร้างเครือข่ายความ ร่วมมือ

การตั้งรูปปั้นเพื่อจัดแสดงที่หน้าโรงละครแห่งชาติซิลวาน (The National Sylvan Theater) เนชั่นนอล มอลล์ (National Mall) กรุงวอชิงตัน ดีซี (Washington DC.) สหรัฐฯ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2016 เป็นตัวอย่างหนึ่งของการใช้อุดมการณ์สากลเพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือของ the Korean Council ซึ่งการจัดแสดงรูปปั้นในครั้งนี้ ได้รับความช่วยเหลือจากเดวิด โด (David Do) ผู้อำนวยการ the DC Mayor’s Office on Asian and Pacific Islander Affairs (MOAPIA) ผู้เป็น นักกิจกรรมเกี่ยวกับการเรียกร้องในประเด็นต่างๆ องค์กรนี้ ก่อตั้งขึ้นเพื่อคนเอเชียและประเทศใน แปซิฟิกในแง่ของการเรียกร้องเรื่องของสิทธิและพันธะสัญญาต่างๆ¹⁶⁴

ความสำเร็จในการจัดแสดงรูปปั้นครั้งนี้ the Korean Council ได้รับความสนับสนุนจาก สมาคมเพื่อการจัดตั้งรูปปั้นแห่งสันติภาพในวอชิงตัน (The Washington Peace Statue Raising

¹⁶⁴ MOAPIA, "Government Resources," 2007, [online] Available from: <https://apia.dc.gov/page/government-resources> [19 January 2018]

Committee: WPSRC) ในการติดต่อจัดหาสถานที่จัดแสดงรูปปั้น ซึ่ง WPSRC เป็นกลุ่มคนเกาหลีในวอชิงตันที่รวมตัวกันเพื่อสนับสนุนการตั้งรูปปั้นโดยเฉพาะ เอลลี พาร์ค (Elly Park) ชาวเกาหลีที่อาศัยอยู่ในสหรัฐฯ หนึ่งในแนวร่วมของ WPSRC ได้ให้เหตุผลของความร่วมมือในครั้งนี้ว่าทาง WPSRC มีเป้าหมายในการหาผู้ทางเพื่อจัดตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอในวอชิงตันอยู่แล้ว เมื่อรู้ว่า the Korean Council กำลังหาสถานที่จัดแสดงรูปปั้น จึงได้อาสาเข้าช่วยเหลือ และได้ติดต่อกับทาง MOAPIA เพื่อขอความร่วมมือในการจัดแสดงรูปปั้น¹⁶⁵ โดยความพยายามขอความช่วยเหลือจาก MOAPIA เป็นไปในรูปแบบของการใช้วาทกรรมอุดมการณ์สากลจากการที่พาร์คย้ำว่า การจัดแสดงรูปปั้นของ the Korean Council และ WPSRC ในครั้งนี้เป็นไปเพื่อย้ำเตือนถึงความโหดร้ายของสงครามที่ได้ละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้หญิงที่ไม่ควรเกิดขึ้นอีก¹⁶⁶ ขณะที่ยุน มี-ฮยง (Yoon Mee-hyang) ตัวแทนของ the Korean Council คาดหวังว่า วอชิงตันจะกลายเป็นแหล่งของการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ และ “เป็นกระบอกเสียงเพื่อสันติภาพและสิทธิมนุษยชน”¹⁶⁷

จากคำกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ในความพยายามที่จะสร้างความร่วมมือกับ MOAPIA นั้น the Korean Council และ WPSRC ใช้วาทกรรมสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีมาเป็นยุทธศาสตร์สำคัญ เพื่อเพิ่มโอกาสในการได้รับความช่วยเหลือ ขณะที่เดวิด โด แห่ง MOAPIA ได้ตอบรับที่จะช่วยเตรียมสถานที่จัดแสดงรูปปั้นซึ่งกำหนดที่หน้าโรงละครซีลวานแห่งชาติ ซึ่งเป็นโรงละครกลางแจ้งที่อยู่ใกล้กับอนุสาวรีย์วอชิงตัน จากการสัมภาษณ์ โอ ซัง-ฮี (Oh Sung-hee) เลขาธิการองค์กร the Korean Council ผู้วิจัยพบว่า สาเหตุที่ทางองค์กรกำหนดให้สถานที่จัดแสดงรูปปั้นเป็นหน้าโรงละคร

¹⁶⁵ Yi Yong-in, "Comfort Woman Statue in Washington Dc Seeking a Permanent Home," *Hankyoreh*, 11 December 2016, [online] Available from: http://www.hani.co.kr/arti/english_edition/e_international/774140.html [2 May 2018]

¹⁶⁶ "Statue on National Mall Honors Korean World War II Comfort Women," *WAMU 88.5 American University Radio*, 8 December 2016, [online] Available from: https://wamu.org/story/16/12/08/statue-national-mall-remembers-korean-world-war-ii-comfort-women/?fbclid=IwAR08Q2HiwLmguy21cwEJWjAnRm_xqAManlvFEy1y0iKSQ5JoZ36hLfzAyo#.Xlt9ASgzblU [14 March 2019]

¹⁶⁷ Yong-in, "Comfort Woman Statue in Washington Dc Seeking a Permanent Home," *Hankyoreh*, 11 December 2016, [2 May 2018]

ซีลวาน เนื่องจากทางองค์กรต้องการสถานที่ซึ่งมีคนพลุกพล่านและสามารถเห็นรูปปั้นได้ง่าย โรงละครแห่งนี้จึงเป็นตัวเลือกอันดับแรก¹⁶⁸

การดำเนินงานของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ ภายใต้อุดมการณ์สากลเด่นชัดมากขึ้นจากการที่เอสเธอร์ คัง (Esther Kang) ตัวแทนของเดวิด โด ได้ให้สัมภาษณ์กับผู้สื่อข่าวเรื่องการร่วมมือกับภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ในการจัดแสดงรูปปั้นครั้งนี้ว่า เดวิด โด ยินดีที่จะให้ความร่วมมือในการจัดแสดงรูปปั้นด้วยมองว่า วอชิงตันเป็นเมืองที่ให้ความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ และเดวิด โด เห็นว่า เรื่องราวของหญิงบำเรอเป็นประเด็นทางประวัติศาสตร์ที่เราควรตระหนักถึงถึงโศกนาฏกรรมและการละเมิดสิทธิมนุษยชนในอดีต¹⁶⁹

จากข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ความพยายามที่จะสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อจัดแสดงรูปปั้นหญิงบำเรอนั้น the Korean Council ดำเนินการโดยใช้อุดมการณ์สิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีและอุดมการณ์ดังกล่าวก็ได้สะท้อนออกมาผ่านปาฐกถาในพิธีเปิดรูปปั้นซึ่ง เอสเธอร์ คัง รัับหน้าที่เป็นคนกล่าวว่า “รูปปั้นหญิงบำเรอมาอยู่ที่นี้เพื่อที่จะเตือนความจำเราถึงความผิดพลาดในอดีต และจะทำให้เราได้เข้าใจถึงประวัติศาสตร์รวมทั้งสิ่งที่อดีตหญิงบำเรอต้องเผชิญ รูปปั้นหญิงบำเรอนี้ จะเป็นทั้งสัญลักษณ์ในแง่สิทธิมนุษยชนและเป็นสิ่งที่รับประกันว่าประวัติศาสตร์จะไม่เกิดขึ้นซ้ำรอยเดิม”¹⁷⁰

อนึ่ง ความน่าสนใจของการจัดแสดงรูปปั้นในครั้งนี้คือ the Korean Council ได้พุ่งเป้ามาที่วอชิงตัน ซึ่งในส่วนนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า การที่ the Korean Council พยายามที่จะจัดแสดงรูปปั้นที่วอชิงตัน อาจมีสาเหตุหลักๆ คือ วอชิงตันเป็นเมืองหลวงของสหรัฐอเมริกาและยังเป็นที่ตั้งของรัฐสภา ดังนั้น หากสามารถนำรูปปั้นมาปรากฏที่วอชิงตันได้ ย่อมแสดงให้เห็นถึงแรงสนับสนุนจากประเทศมหาอำนาจซึ่งจะส่งผลต่อการกดดันญี่ปุ่นอีกทางหนึ่ง

นอกจาก the Korean Council ที่ใช้อุดมการณ์สากลเพื่อสร้างความร่วมมือในการจัดตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอเกาหลีใต้แล้ว การตั้งรูปปั้นในชุมชนชาวเกาหลีใต้ในโตรอนโต ที่หน้าสมาคมวัฒนธรรม

¹⁶⁸ Interview with Oh Sung-hee, 15 March 2019.

¹⁶⁹ "Symbol of "Historical Understanding," Comfort Woman Statue Comes to Washington Dc," [Hankyoreh](http://english.hani.co.kr/arti/english_edition/e_national/774306.html?fbclid=IwAR0rS4Fr2XfoVc8wzHpqPc9OI57L5EpCZWwd9L6tq71vM-Cb8ZTrRZRtE), 12 December 2016, [online] Available from: http://english.hani.co.kr/arti/english_edition/e_national/774306.html?fbclid=IwAR0rS4Fr2XfoVc8wzHpqPc9OI57L5EpCZWwd9L6tq71vM-Cb8ZTrRZRtE [15 November 2018]

¹⁷⁰ Yong-in, "Comfort Woman Statue in Washington Dc Seeking a Permanent Home," [Hankyoreh](http://english.hani.co.kr/arti/english_edition/e_national/774306.html?fbclid=IwAR0rS4Fr2XfoVc8wzHpqPc9OI57L5EpCZWwd9L6tq71vM-Cb8ZTrRZRtE), 11 December 2016, [2 May 2018]

ชาวเกาหลีใต้ในแคนาดา (the Korean Canadian Cultural Association: KCCA) ในวันที่ 18 พฤศจิกายน 2015 โดยการสร้างเครือข่ายของภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็อง เป็นอีกแห่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการใช้อุดมการณ์สากลอย่างสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีจากคำกล่าวถึงจุดประสงค์ในการตั้งรูปปั้นนี้ว่า รูปปั้นดังกล่าวเป็นสัญลักษณ์ของความพยายามที่จะเรียกร่องศักดิ์ศรีและความเป็นมนุษย์ของผู้หญิงกลับคืนมารวมทั้งเป็นบทเรียนให้คนรุ่นหลังเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและความโหดร้ายของสงคราม¹⁷¹ รูปปั้นหญิงบำเรอตัวนี้ ถือเป็นรูปปั้นตัวแรกที่ได้นำไปตั้งในแคนาดา และถือเป็นความสำเร็จแรกของภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็องก่อนจะมีการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอในมหาวิทยาลัยเซียงไฮ้ ที่จีนในปี 2016

เดิมทีนั้น ภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็องวางแผนจะตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอที่เซ็นทรัล พาร์ค (Central Park) ในเบอร์นาบี (Burnaby) ซึ่งเป็นเมืองที่ติดกับแวนคูเวอร์ (Vancouver) และถือว่าเป็นบ้านพี่เมืองน้อง (sister-city) กับฮวาซ็องมาตั้งแต่ปี 2010¹⁷² ในกรณีนี้ ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ได้พยายามขอความร่วมมือกับดีริค คอริแกน (Derek Corrigan) นายกเทศมนตรีของเบอร์นาบี จากข้อมูลของกอร์ดอน กาโดตะ (Gordon Kadota) อดีตผู้อำนวยการสมาคมชาวญี่ปุ่นในแคนาดาซึ่งว่าข้อเสนอดังกล่าวมาพร้อมกับเงินจำนวน C\$50,000 ให้แก่นายกเทศมนตรีของเบอร์นาบีเพื่อการอนุมัติจัดตั้งรูปปั้น ขณะที่ทางภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็องให้เหตุผลของการตั้งรูปปั้นนี้ว่า “...เป็นไปเพื่อที่จะระลึกถึงอดีตหญิงบำเรอของกองทัพญี่ปุ่นและกอบกู้เกียรติและศักดิ์ศรีของผู้หญิงกลับคืนมา รวมทั้งยังหวังว่า การกระทำซึ่งเป็นอาชญากรรมในแง่ความรุนแรงต่อสิทธิมนุษยชนอันเกิดจากสงครามหรือความรุนแรงในรูปแบบอื่นๆ จะไม่เกิดขึ้นอีก”¹⁷³

¹⁷¹ "Peace Monument Comes to Toronto: Teenage Girl Represent 'Comfort Women'," *The Korea Times*, 18 November 2015, [online] Available from: https://www.koreatimes.net/index.php?mid=english_article&category=312673&mid=english_article&category=312673 [6 January 2017]

¹⁷² "Sister & Friendship Cities," *City of Burnaby*, [online] Available from: <https://www.burnaby.ca/About-Burnaby/Sister---Friendship-Cities.html?PageMode=Print> [15 May 2018]

¹⁷³ Toyohiro Horikoshi, "Some Japanese in North America Puzzled by 'Comfort Women' Statue Plan," *Nichi Bei*, 5 November 2015, [online] Available from: <https://www.nichibeio.org/2015/11/some-japanese-in-north-america-puzzled-by-comfort-women-statue-plan> [15 May 2018]

จากข้างต้น เห็นชัดว่า ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ใช้วาทกรรมสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีเพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอในเบอร์นาบี ทั้งนี้ การที่ภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็องเลือกที่จะนำรูปปั้นหญิงบำเรอมาที่เซ็นทรัล พาร์คในเบอร์นาบีนั้น อาจเป็นเพราะสวนสาธารณะแห่งนี้เป็นสวนสาธารณะขนาดใหญ่ที่เชื่อมต่อเขตแดนระหว่างเบอร์นาบีและแวนคูเวอร์ จึงทำให้มีผู้คนจากทั้งเบอร์นาบีและแวนคูเวอร์มาใช้บริการที่สวนสาธารณะเป็นจำนวนมาก อีกทั้งเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวจากที่อื่นๆ จึงทำให้สวนสาธารณะแห่งนี้มีคนพลุกพล่าน ซึ่งหากสามารถนำรูปปั้นไปตั้งได้สำเร็จ รูปปั้นดังกล่าวก็จะกลายเป็นจุดสนใจต่อผู้คนที่พบเห็น และจะช่วยเพิ่มการรับรู้การมีอยู่ของหญิงบำเรอให้กว้างขึ้น

อย่างไรก็ตาม ความพยายามที่จะสร้างความร่วมมือเพื่อตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอที่เซ็นทรัล พาร์คก็ได้รับกระแสต่อต้านจากกลุ่มคนญี่ปุ่นในเบอร์นาบี แอลงการณของปีเตอร์ โคโนะ (Peter Kohno) ชาวญี่ปุ่นซึ่งอาศัยอยู่ในเบอร์นาบีมากกว่า 30 ปี และเป็นหนึ่งในกลุ่มคนญี่ปุ่นที่ออกมาต่อต้านการตั้งรูปปั้นว่า “รูปปั้นดังกล่าวนี้ จะสร้างความขุ่นเคืองใจให้แก่คนเกาหลีและคนญี่ปุ่นที่อาศัยอยู่ในแคนาดาเนื่องจากการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอ จะยิ่งเพิ่มรอยร้าวและสร้างความแตกแยกในหมู่คนเกาหลีและญี่ปุ่น และเบอร์นาบีก็ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่จะเกิดขึ้นจากสิ่งที่เรียกว่า ‘ระเบิดเวลาทางการเมือง’” และหากเบอร์นาบียินยอมให้ตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอขึ้นจริง เบอร์นาบีจะต้องอนุมัติให้มีการตั้งรูปปั้นเกี่ยวกับผู้หญิงชาวเวียดนามซึ่งถูกใช้บำเรอทหารเกาหลีและถูกสังหารในสงครามเวียดนาม และผู้หญิงชาวญี่ปุ่นซึ่งถูกใช้บำเรอทหารอเมริกันหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เช่นกัน เนื่องจากจุดประสงค์ในการตั้งรูปปั้นของทางกลุ่มประชาสังคมเมืองฮวาซ็องเป็นไปเพื่อผลสัมฤทธิ์ทางการเมือง¹⁷⁴

แอลงการณคัดค้านของปีเตอร์ ถูกส่งไปยังเดฟ เอลเลนวู้ด (Dave Ellenwood) ผู้อำนวยการ Parks, Recreation and Cultural Services ของเบอร์นาบี ซึ่งทำการส่งต่อแอลงการณนี้ให้แก่นายกเทศมนตรี นอกจากนี้ เอลเลนวู้ดเองก็ได้สนับสนุนการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอในเบอร์นาบีด้วยมองว่า ที่ผ่านมา ไม่เคยมีอนุสรณ์สถานหรือรูปปั้นที่เกี่ยวกับประเด็นความขัดแย้งที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับ

¹⁷⁴ Janaya Fuller-Evans, "Comfort Women Statue Proposal Riles Group of Japanese Canadians in Burnaby," BurnabyNow, 19 March 2015, [online] Available from: <http://www.burnaby.com/news/comfort-women-statue-proposal-riles-group-of-japanese-canadians-in-burnaby-1.1798189> [16 May 2018]

แคนาดาในพื้นที่เบอร์นาบี และเอกสารที่บ่งบอกว่าทางภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ต้องการตั้งรูปปั้นที่ เซ็นทรัล พาร์ค เป็นไปเพื่อสนับสนุนสิทธิมนุษยชนก็ยังไม่เพียงพอ¹⁷⁵ นอกจากแถลงการณ์ของปีเตอร์ ที่ส่งไปถึงนายกเทศมนตรีของเบอร์นาบีแล้ว ยังมีจดหมายคัดค้านของนักเขียนอิสระชาวญี่ปุ่นอย่าง โรเบิร์ต มิซึรุ วาดะ (Robert Mitsuru Wada) ซึ่งอาศัยอยู่ในแคลิฟอร์เนีย สหรัฐฯ และได้รับทราบ ข่าวเรื่องแผนการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอที่เซ็นทรัล พาร์ค ในเบอร์นาบี โดยจดหมายระบุความ เช่นเดียวกับที่ปีเตอร์ได้กล่าวอ้างไว้ว่า การตั้งรูปปั้นดังกล่าวจะสร้างความขัดแย้งให้แก่คนเกาหลีและ ญี่ปุ่นในเบอร์นาบี ทั้งนี้ โดยส่วนตัวของโรเบิร์ตเองก็เป็นผู้ที่คัดค้านเรื่องการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้น หญิงบำเรอในต่างประเทศอยู่แล้วด้วยเห็นว่า การตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นดังกล่าวในต่างแดนไม่ได้ นำมาซึ่งการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่สมบูรณ์¹⁷⁶

แรงกดดันจากทางกลุ่มคนญี่ปุ่นในเบอร์นาบีข้างต้น ส่งผลให้แผนการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอ ชะงักงัน ก่อนที่สมาคมวัฒนธรรมชาวเกาหลีใต้ในแคนาดา (the Korean Canadian Cultural Association: KCCA) ในโตรอนโตจะเสนอให้นำรูปปั้นหญิงบำเรอมาตั้งที่หน้า KCCA ซึ่งเป็นองค์กร ชาวเกาหลีในโตรอนโตแทน โดยมีกี ชุก-ลี (Ki Seok-lee) ซึ่งเป็นประธานสมาคม KCCA ในขณะนั้น และได้ติดตามประเด็นนี้มาโดยตลอดเป็นผู้ติดต่อกับภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็องเพื่อเสนอให้นำรูป ปั้นดังกล่าวมาตั้งที่หน้า KCCA แทน ทั้งยังยืนยันจุดยืนเดียวกับภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็องว่า รูป ปั้นดังกล่าวจะถูกนำมาตั้งเพื่อระลึกถึงอดีตหญิงบำเรอในช่วงสงครามโลกและให้ความรู้แก่คนรุ่นหลัง ในประเด็นสิทธิมนุษยชนรวมทั้งหุ้ญคั้งความรุนแรงต่อสตรี¹⁷⁷

นอกจากนี้ จากการที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์กี ชุก-ลี อดีตประธานสมาคม KCCA และเป็น ผู้ประสานงานกับภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็องเพื่อนำรูปปั้นมาตั้งที่หน้าสมาคมทางอีเมล ว่าด้วย เรื่องการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอที่หน้า KCCA พบว่า สาเหตุที่องค์กรเสนอรับรูปปั้นหญิงบำเรอมาตั้ง

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ Robert M. Wada, "Letter to Mayor Derek Corrigan," [online] Available from: <https://www.michaelyon-online.com/comfort-women-scram-splashing-in-canada.htm#comment> [19 February 2019]

¹⁷⁷ Alpha Education, "Unveiling Ceremony of the Peace Statue in Toronto," 21 November 2015, [online] Available from: <https://www.facebook.com/toalphaed/photos/a.10150255706359960/10150564323644960/?type=3&theater> [2 February 2019]

นอกจากการมีจุดยืนเดียวกับภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็องแล้ว ทาง KCCA ยังมีนโยบายที่จะสนับสนุนกิจกรรมทุกอย่างเพื่อเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างคนเกาหลีในเกาหลีและในแคนาดา อีกทั้ง KCCA ยังเห็นว่า รูปปั้นหญิงบำเรอนี้สามารถเป็นสื่อกลางในการเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ของเกาหลีให้แก่คนเกาหลีในโตรอนโตรุ่นต่อไป ทั้งนี้ ภายหลังจากตั้งรูปปั้นที่ KCCA ไม่ได้ปรากฏการต่อต้านจากชาวญี่ปุ่นดังเช่นที่เคยได้รับจากเบอร์นาบี ทั้งนี้ อาจด้วยเพราะสถานที่จัดตั้งรูปปั้นดังกล่าวจำกัดอยู่ในพื้นที่ของชาวเกาหลี ซึ่งจากการสัมภาษณ์ อดีตประธานสมาคม KCCA ระบุว่า การตั้งรูปปั้นในพื้นที่ซึ่งเป็นของสมาคมคนเกาหลีนั้น ทางรัฐบาลญี่ปุ่นไม่มีสิทธิก้าวก่ายหรือคัดค้านใดๆ¹⁷⁸

การตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอที่เนปาล-หิมาลายา พาวิลเลียนพาร์ค (Nepal-Himalaya Pavilion Park) ในวีเชนต์ รัฐบาวาเรีย ประเทศเยอรมนี วันที่ 8 มีนาคม 2017 เป็นหนึ่งกิจกรรมความเคลื่อนไหวที่แสดงให้เห็นถึงขอบข่ายการเรียกร้องที่ปะทุมากขึ้นภายหลังการลงนามในข้อตกลงยุติความขัดแย้งในปี 2015 เพราะการตั้งรูปปั้นในครั้งนี้ ถือเป็นครั้งแรกที่มีการนำรูปปั้นไปตั้งไว้ในประเทศแถบยุโรป โดยภาคประชาสังคมเมืองซูวอน และการตั้งรูปปั้นในครั้งนี้ ยังคงดำเนินการภายใต้ยุทธศาสตร์อุดมการณ์สากล ตามที่นาย ยอม แท-ย็อง (Yeom Tae-young) นายกเทศมนตรีเมือง ซูวอน ผู้ให้การสนับสนุนกลุ่มประชาสังคมเมืองซูวอนในการเรียกร้องเพื่อกดดันญี่ปุ่นในครั้งนี้ได้ระบุว่า รูปปั้นนี้ตั้งขึ้นเพื่อ “ให้โลกได้รับรู้ถึงสิทธิมนุษยชนของผู้หญิงที่ถูกเหยียดหยามจากโศกนาฏกรรมของสงครามและเพื่อไม่ให้เกิดประวัติศาสตร์ซ้ำรอยขึ้นมาอีก”¹⁷⁹

ก่อนจะมีการตั้งรูปปั้นที่เนปาล-หิมาลายา พาวิลเลียนพาร์ค ทางภาคประชาสังคมเมืองซูวอน ได้มีแผนจะนำรูปปั้นหญิงบำเรอไปตั้งที่ไฟร์บวร์ค (Freiburg) รัฐบาเดน (Baden) ซึ่งมีความสัมพันธ์เป็นบ้านพี่เมืองน้อง (sister-city) กับซูวอน และนายดีเทอร์ ซาโลมอน (Dieter Salomon) นายกเทศมนตรีของไฟร์บวร์คให้การสนับสนุนการตั้งรูปปั้นดังกล่าว จากข้อมูลที่โฆษกของเมืองมะซึยามา (Mastuyama) ในจังหวัดเอฮิเมะ (Ehime) ของญี่ปุ่น ซึ่งมีความสัมพันธ์บ้านพี่เมืองน้องกับทางไฟร์บวร์คเช่นกัน รายงานว่า ภาคประชาสังคมเมืองซูวอนได้บริจาคเงินสำหรับการตั้งรูปปั้น

¹⁷⁸ Interview with Ki Seok-lee, 12 March 2019.

¹⁷⁹ "Statue Remembering Korea's Comfort Women Erected in Germany," *Yonhap News Agency*, 9 March 2017) [online] Available from: <http://english.yonhapnews.co.kr/national/2017/03/09/0302000000AEN20170309000251315.html> [10 May 2017]

หญิงบำเรอที่ไพรบวร์คประมาณ 60 ล้านวอน ซึ่งคิดเป็นค่าเงินของญี่ปุ่นประมาณ 5.5 ล้านเยน¹⁸⁰ ขณะที่ซาโลมอน ให้เหตุผลว่า รูปปั้นหญิงบำเรอไม่ได้มีเจตนาที่จะดูหมิ่นญี่ปุ่นแต่เป็นไปเพื่อ “แสดงออกถึงการต่อต้านความรุนแรงต่อสตรี” และมีกำหนดตั้งรูปปั้นในวันที่ 10 ธันวาคม 2016 ตรงกับวันที่ยอดการสหประชาชาติกำหนดว่าเป็นวันสิทธิมนุษยชน¹⁸¹

สาเหตุที่ภาคประชาสังคมเมืองซูวอน เลือกว่าไพรบวร์คเป็นที่ตั้งรูปปั้นนั้น โทมัส เจ. วาร์ด และ วิลเลียม ดี. เลย์ แห่งมหาวิทยาลัยบริติชฟอร์ท มองว่า ไพรบวร์คเป็นเมืองขนาดใหญ่และมีเขตแดนติดกับสวิสเซอร์แลนด์และฝรั่งเศส ซึ่งหากสามารถตั้งรูปปั้นที่ไพรบวร์คได้ ก็มีโอกาที่จะดึงดูดความสนใจไม่เพียงแค่นั้น หากอาจขยายไปถึงประเทศเพื่อนบ้านของเยอรมนีด้วยเช่นกัน¹⁸²

อย่างไรก็ตาม แผนการที่จะตั้งรูปปั้นในไพรบวร์คนั้นล้มเหลวลงในอีก 2 อาทิตย์ต่อมา ตามที่ นายลี จู-ฮยอน (Lee Joo-hyon) หัวหน้ากลุ่มประชาสังคมเมืองซูวอนได้ให้สัมภาษณ์ว่า นายกเทศมนตรีของไพรบวร์คชี้แจงว่าการตั้งรูปปั้นไม่สามารถดำเนินการได้ ซึ่งทางเจ้าหน้าที่ของซูวอนเชื่อว่า เป็นผลมาจากแรงกดดันจากทางญี่ปุ่น¹⁸³ ขณะที่ทางไพรบวร์คเองก็ได้รับการเตือนมาจากทางมะซียามาว่า การตั้งรูปปั้นในไพรบวร์คจะนำมาซึ่งรอยร้าวระหว่างไพรบวร์คกับมะซียามาที่มีสัมพันธ์อันดีมายาวนานตั้งแต่ปี 1989¹⁸⁴ นอกจากนี้ ยังมีจดหมายจากคนญี่ปุ่นซึ่งใช้นามแฝงว่า ‘Rc

¹⁸⁰ "German City Drops Plan to Install First 'Comfort Women' Statue in Europe," Japan Times, 22 September 2016, [online] Available from: <https://www.japantimes.co.jp/news/2016/09/22/national/german-city-drops-plan-install-first-comfort-women-statue-europe/#.XlkaPigzblU> [15 December 2017]

¹⁸¹ "Europe's First 'Comfort Women' Statue Planned for German City," Japan Times, 8 September 2016, [online] Available from: <https://www.japantimes.co.jp/news/2016/09/08/national/plan-afoot-install-europes-first-comfort-women-statue-freiburg/#.Wyv5KaczblU> [15 December 2017]

¹⁸² Thomas J. Ward and William D. Lay, "Introducing 'Park Statue Politics'," E-International Relations, 21 February 2019, [online] Available from: https://www.e-ir.info/2019/02/21/introducing-park-statue-politics/#_ftn3 [13 March 2019]

¹⁸³ "German City Cancels Setup of Comfort Women Statue under Japanese Pressure," The Korea Herald, 21 September 2016, [online] Available from: <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20160921000876> [15 December 2017]

¹⁸⁴ German City Drops Plan to Install First 'Comfort Women' Statue in Europe," Japan Times, 22 September 2016, [15 December 2017]

Kl' ส่งถึงซาโลมอน ให้ทบทวนเรื่องการตั้งรูปปั้น เนื่องจากประเด็นนี้ค่อนข้างอ่อนไหวและเปราะบาง อีกทั้งยังเป็นความขัดแย้งระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีซึ่งไฟรบวร์คควรจะเป็นกลางในฐานะที่เป็นบ้านพี่เมืองน้องกับทั้งชวอนและมะซียะมา¹⁸⁵

จากกระแสคัดค้านข้างต้น ทำให้ซาโลมอน นายกเทศมนตรีของไฟรบวร์คจำต้องยกเลิกความช่วยเหลือที่จะตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอ ชาวเมืองที่ไฟรบวร์คปฏิเสธการตั้งรูปปั้นทำให้ชู ยง-นัม (Choo Yong-nam) บาทหลวงชาวเกาหลีในเยอรมนีที่มีแนวคิดต่อต้านญี่ปุ่น (anti-Japanese) ได้ยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือด้วยการติดต่อกับเฮริเบิร์ต เวิร์ธ (Heribert Wirth) หัวหน้าคณะกรรมการเนปาล-ฮิมาลายา พาวิลเลียนพาร์ค (Nepal-Himalaya Pavilion Park) ผู้ซึ่งมีแนวคิดเสรีและให้ความสำคัญกับเรื่องสิทธิมนุษยชนที่ตนรู้จักเป็นการส่วนตัว และอธิบายเรื่องราวความเป็นมาเกี่ยวกับหญิงบำเรอในช่วงสงคราม ซึ่งเฮริเบิร์ต เวิร์ธได้ตอบตกลงด้วยเห็นว่าการตั้งรูปปั้นจะเป็นไปเพื่อฉลองวันสตรีสากลครบรอบ 109 ปี ในวันที่ 8 มีนาคม 2017 ซึ่งเป็นวันเดียวกับพิธีเปิดรูปปั้นที่เนปาล-ฮิมาลายา พาวิลเลียนพาร์ค¹⁸⁶

จะเห็นได้ว่า การตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอในเยอรมนีของภาคประชาสังคมเมืองชวอน อยู่บนยุทธศาสตร์การใช้อุดมการณ์สากลอย่างสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีในการเชื่อมสัมพันธ์เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือและยังทำให้เห็นถึงขอบข่ายการเรียกร้องที่ขยายวงกว้างมาสู่ยุโรป และรูปปั้นในเยอรมนีนี้ ก็ถือเป็นรูปปั้นตัวแรกในยุโรป อย่างไรก็ตาม การตั้งรูปปั้นที่เนปาล-ฮิมาลายา พาวิลเลียนพาร์ค ก็ยังคงได้รับการต่อต้านจากทางฝั่งญี่ปุ่น ชู ยง-นัม ให้สัมภาษณ์แก่สำนักข่าวโคเรียไทมส์ (Korea Times) ว่า หลังการตั้งรูปปั้นมีเจ้าหน้าที่อาวุโสของสถานกงสุลญี่ปุ่นในมิวนิกมาขอพบเฮริ

¹⁸⁵ Rc Kl, "Letter to Mayor of Freiburg," 20 September 2016, [online] Available from: <https://www.opnltr.com/letter/comfort-women-statue-freiburg-prosecuting-japan-they-publicly-disclosed> [13 March 2019]

¹⁸⁶ "Japan Reacts to the Monument to Women Consoler in Germany," *Pulsazji*, 23 March 2017, [online] Available from: <http://pulsazji.pl/2017/03/23/japonia-reaguje-na-pomnik-kobiet-pocieszycielek-w-niemczech/> [13 December 2017]

เบิร์ท เวิร์ธ เพื่อให้ย้ายรูปปั้นออก ทว่า เฮอร์เบิร์ท เวิร์ธเองก็ยืนยันว่า รูปปั้นนี้จะยังคงตั้งอยู่ต่อไปตราบนานเท่าที่ญี่ปุ่นยังไม่ยอมขอโทษและชดใช้ให้แก่เกาหลีอย่างเพียงพอ¹⁸⁷

สาเหตุที่เยอรมนีคือประเทศแรกในยุโรปที่ภาคประชาสังคมเกาหลีได้มุ่งที่จะนำประเด็นหญิงบำเรอเข้ามาเรียกร้อง ผู้วิจัยมองว่า เป็นเพราะเยอรมนีเองก็เคยมีกรณีนำตัวผู้หญิงมาบำเรอทหารนาซีเยอรมันในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เช่นกัน ซึ่งนันทา เฮอร์เบอร์มานน์ (Nanda Herbermann) ระบุว่า ผู้หญิงที่ถูกนำตัวมาอยู่ในสถานคุมขังหญิงบำเรอ (concentration camp brothels) ส่วนใหญ่จะเป็นนักโทษทางการเมืองและผู้หญิงจากประเทศที่เยอรมนีเข้ายึดครอง¹⁸⁸ แต่หลังจากสงครามโลกสิ้นสุด เยอรมนีกลายเป็นประเทศที่พ่ายแพ้สงครามและต้องพยายามฟื้นฟูประเทศกลับมารวมถึงการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะประเทศที่ตนได้รุกรานในช่วงสงคราม ผู้นำของเยอรมนีรุ่นต่อมาได้แสดงความสำนึกผิดต่อการกระทำที่เกิดขึ้นต่อประเทศเพื่อนบ้าน อีกทั้งยังได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับนาซีและการสังหารฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ลงในแบบเรียนประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้เยอรมนีสนับสนุนให้ญี่ปุ่นยอมรับผิดต่อสิ่งที่ได้กระทำในอดีต และในเดือนมีนาคม 2015 แองเจลา มาร์เคิล (Angela Merkel) นายกรัฐมนตรีของเยอรมนีได้ไปเยือนประเทศญี่ปุ่น ในการนี้ มาร์เคิลได้กล่าวเน้นย้ำเรื่องความขัดแย้งกรณีหญิงบำเรอ และสนับสนุนให้ญี่ปุ่นขอโทษต่อประเทศใต้อาณานิคมในช่วงสงครามโลก¹⁸⁹

จากข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า ความชัดเจนของเยอรมนีในการสนับสนุนให้ญี่ปุ่นขอโทษและแสดงความรับผิดชอบต่อประเทศที่เคยอยู่ใต้อาณานิคม โดยเฉพาะประเด็นหญิงบำเรอเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ภาคประชาสังคมเกาหลีได้เลือกที่จะนำประเด็นการเรียกร้องมาสู่เยอรมนี ซึ่งถือเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

¹⁸⁷ Yi Whan-woo, "Japan Seeks to Remove First 'Girl Statue' in Europe," *The Korea Times*, 15 March 2017, [online] Available from: https://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2017/03/120_225735.html [1 July 2018]

¹⁸⁸ Nanda Herbermann, *The Blessed Abyss: Inmate #6582 in Ravensbrück Concentration Camp for Women*, trans. Hester Baer (Michigan: Wayne State University, 2000), pp. 33-34.

¹⁸⁹ Greg Rienzi, "Other Nations Could Learn from Germany's Effort to Reconcile after WWII," *Johns Hopkins University*, summer 2015, [online] Available from: <https://hub.jhu.edu/magazine/2015/summer/germany-japan-reconciliation/> [30 May 2018]

อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวภายใต้อุดมการณ์สากลเพื่อตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอ ในต่างประเทศของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ จัดอยู่ในรูปแบบการสร้างเครือข่ายประชาสังคมข้ามชาติที่มากาเร็ต อี. เค็ก และ แครรีน ลีคคิง เรียกว่า การเมืองเชิงอิทธิพล (Leverage politics) โดยการใช้ประโยชน์จากตัวแสดงที่มีอำนาจในพื้นที่เช่น นายกเทศมนตรี องค์การระหว่างประเทศ เพื่อให้ตัวแสดงอื่น ในที่นี้หมายถึง ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้เข้าไปมีบทบาทหรือมีอิทธิพลในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ดังกล่าว รวมทั้งยังใช้รูปแบบการเมืองเชิงภาระรับผิดชอบ (Accountability politics) จากการนำหลักหลักสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีมาโน้มน้าวผู้มีอำนาจให้ตระหนักถึงความสำคัญของประเด็นหญิงบำเรอที่ผูกโยงเข้ากับอุดมการณ์สากล และให้การสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ที่ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้จัดขึ้น ในที่นี้คือ การตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอ

3.3.3 การผลักดันหญิงบำเรอออกมาสู่สาธารณะ

การผลักดันให้หญิงบำเรอที่ยังมีชีวิตอยู่ ออกมาเปิดเผยเรื่องราวต่อสาธารณชน เป็นอีกยุทธศาสตร์หนึ่งที่ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ใช้เพื่อสร้างเครือข่ายสนับสนุนการเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นผ่านการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอ ซึ่งยุทธศาสตร์นี้ คิม ดง-ฮี (Kim Dong-hee) อดีตเลขาธิการของ the Korean Council ให้คำจำกัดความว่าเป็น “การเปลี่ยนผู้เคราะห์ร้ายให้กลายเป็นนักเคลื่อนไหว”¹⁹⁰

การผลักดันให้หญิงบำเรอปรากฏต่อสาธารณะนั้น the Korean Council ถือว่ามีบทบาทสำคัญ เริ่มตั้งแต่การพาหญิงบำเรอเข้าสู่ที่ประชุมของ UNCHR ในปี 1992 เพื่อบอกเล่าเรื่องราวในอดีตและขอความช่วยเหลือจากประชาคมนานาชาติในเวทีขององค์การสหประชาชาติ จนถึงการพาอดีตหญิงบำเรอไปเยือนสถานที่ต่างๆ ซึ่งมีอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอตั้งอยู่ ซึ่งจิล วอน-อ็ค (Gil Won-ok) อดีตหญิงบำเรอมองว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องถ่ายทอดประสบการณ์เหล่านี้และต่อสู้เพื่อความยุติธรรม¹⁹¹

¹⁹⁰ Claire Lee, "In Solidarity with Wartime Rape Victims," *The Korea Herald*, 24 August 2014, [online] Available from: <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20140824000084> [15 April 2018]

¹⁹¹ Elizabeth W. Son, "'Comfort Women': Traveling between History and Hope,," *Los Angeles Review of Books*, 2 May 2018, [online] Available from: <https://blog.lareviewofbooks.org/essays/comfort-women-traveling-history-hope> [30 May 2018]

ทั้งนี้ อาจมองว่า การพาดพิงหญิงบำเรอไปปรากฏตัวตามสถานที่หรือเวทีการประชุมต่างๆ ในต่างประเทศนั้น เปรียบเสมือนการยืนยันการมีตัวตนของผู้หญิงซึ่งถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่นในช่วง สงครามโลก อีกทั้งการที่นานาชาติได้รับฟังเรื่องราวจากปากของอดีตหญิงบำเรอซึ่งเป็นผู้ประสบชะตา กรรมโดยตรง จะส่งผลต่อระดับความเห็นอกเห็นใจจากสาธารณชน ตามที่ฮี-จุง เซเรนิตี้ จู (Hee-Jung Serenity Joo) นักวิชาการประจำมหาวิทยาลัยแมนิโทบา (Manitoba University) ในแคนาดาระบุ ว่า ในระดับพื้นฐานแล้ว สาธารณชนจะไม่เชื่อหรือไม่ใส่ใจที่จะเชื่อสิ่งที่ไม่ได้ออกจากปากของเจ้าทุกข์ ดังนั้น การที่สาธารณชนได้ฟังเรื่องราวจากอดีตหญิงบำเรอโดยตรงจึงมีส่วนช่วยสร้างความน่าเชื่อถือ กว่าการที่องค์กรจะเป็นผู้เล่าเรื่อง ขณะที่องค์กรจะเป็นผู้ที่เพิ่มความเข้มข้นให้ประเด็นดังกล่าวเป็นที่ สนใจมากขึ้น โดยการแสดงให้เห็นว่าหญิงบำเรอเหล่านี้ ต้องมีชีวิตที่ยากลำบากทั้งในช่วงสงครามและ หลังสงครามสิ้นสุดลง¹⁹² อนึ่ง การผลักดันหญิงบำเรอมาสู่สาธารณะ อาจจัดว่าเป็นการใช้การเมืองเชิง ข้อมูล (information politic) เพราะการผลักดันให้อดีตหญิงบำเรอออกสู่สาธารณะ ไม่เพียงแค่อเพื่อ เปิดเผยเรื่องราวในอดีต หากหญิงบำเรอเหล่านี้ ยังทำหน้าที่เป็นนักเรียกร้องอีกด้วย

ในการจัดแสดงรูปปั้นที่เนชั่นนอล มอลล์ กรุงวอชิงตัน ดีซี ยูนิ-ฮยง ตัวแทนจาก the Korean Council ได้เดินทางจากเกาหลีใต้มาสหรัฐอเมริกาพร้อมกับจิล วอน-อ็ค อดีตหญิงบำเรอเพื่อ ชี้แจงเรื่องการจัดแสดงรูปปั้น ทั้งยังได้กล่าวต่อสื่อมวลชนว่า “ฉันเดินทางไปต่างประเทศเพื่อออก กับประชาชนทุกคนว่าจะต้องไม่มีสงครามเกิดขึ้นอีกและลูกหลานของเราจะต้องไม่พบเจอกับความน่า สลดหดหู่เหมือนเช่นที่พวกเราได้ประสบ...ได้โปรดอย่าลืมผู้หญิงชาวเกาหลีผู้เป็นเหยื่อเช่นสังเวใน สงคราม และช่วยให้รูปปั้นหญิงบำเรอนี้กลายเป็นแบบเรียนเพื่อการศึกษาสันติภาพและสิทธิมนุษยชน ต่อคนรุ่นหลัง”¹⁹³

จากข้อความนี้ จะเห็นถึงความพยายามในการขอความเห็นใจต่อสาธารณชนในการเรียกร้อง ประเด็นหญิงบำเรอ ทั้งนี้ การออกมาเรียกร้องของหญิงบำเรอที่ยังมีชีวิตอยู่ เปรียบเหมือนหลักฐานที่ ยืนยันว่า กรณีหญิงบำเรอทหารญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์ เป็นการ สร้างความตระหนักรู้ต่อประเด็นทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับหญิงบำเรอ ดังนั้น การผลักดันให้หญิง

¹⁹² Joo, "Comfort Women in Human Rights Discourse: Fetishized Testimonies, Small Museums, and the Politics of Thin Description," pp. 167-68.

¹⁹³ "Symbol of "Historical Understanding," Comfort Woman Statue Comes to Washington Dc". *Hankyoreh*, 12 December 2016, [15 November 2018]

บำเรอออกมาเรียกร้องในที่สาธารณะ จะสามารถสร้างความเห็นอกเห็นใจให้เกิดแก่สาธารณชนและเป็น การตอกย้ำถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการตั้งรูปปั้นดังกล่าวขึ้น และเมื่อยุทธศาสตร์การใช้อดีตหญิง บำเรอออกมาเรียกร้องผนึกกรรมเข้ากับยุทธศาสตร์อุดมการณ์สากลซึ่งได้กล่าวไปในหัวข้อก่อนหน้า จึง ส่งผลให้การจัดแสดงรูปปั้นที่เนชั่นนอล มอลล์เกิดขึ้นได้ไม่ยาก

สรุป

จากทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษาถึงยุทธศาสตร์หรือวิธีการของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับกลุ่มคนหรือองค์กรในต่างประเทศเพื่อนำอนุสาวรีย์และรูปปั้น หญิงบำเรอเกาหลีใต้ไปตั้งในพื้นที่ของประเทศนั้นๆ โดยศึกษาวิธีการของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ 3 กลุ่ม คือ the Korean Council, ภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็อง และภาคประชาสังคมเมืองซูวอน ซึ่ง ทั้ง 3 กลุ่มนี้ มีบทบาทสำคัญในการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอในต่างประเทศ ซึ่งผู้วิจัยได้ กำหนดระยะเวลาการศึกษาวิธีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในต่างประเทศ เพื่อตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้น ช่วงปี 2010-2017 และจะศึกษาเฉพาะการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นที่ภาคประชาสังคมทั้ง 3 กลุ่มมีส่วนเกี่ยวข้องเท่านั้น

จากการศึกษา พบว่า ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้กำหนดยุทธศาสตร์ในการสร้างความร่วมมือ 3 รูปแบบด้วยกัน คือ การใช้กรอบประสบการณ์ร่วมกัน การใช้อุดมการณ์สากลซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่าง สิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรี และการผลักดันหญิงบำเรอให้ออกมาปรากฏต่อสาธารณะ ในบางครั้ง ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้จะเลือกใช้ยุทธศาสตร์เพื่อสร้างความร่วมมือมากกว่า 1 วิธี อย่างเช่นการใช้ the Korean Council ใช้ในการสร้างความร่วมมือกับ MOAPIA ในสหรัฐฯ ซึ่งผู้วิจัยพบว่า the Korean Council ใช้ยุทธศาสตร์ 2 รูปแบบด้วยกัน คือ การใช้อุดมการณ์สากลและการผลักดันหญิง บำเรอให้ออกมาเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่ตัวเอง เปรียบเสมือนการนำตัวเจ้าทุกข์มาเรียกร้องใน เรื่องสิทธิมนุษยชน ช่วยเพิ่มความน่าสนใจของประเด็นปัญหา

ทั้งนี้ ถึงแม้ว่ายุทธศาสตร์ทั้ง 3 รูปแบบที่ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ใช้ในการสร้างเครือข่าย สนับสนุนในต่างประเทศในช่วงปี 2010-2017 จะไม่ใช่ยุทธศาสตร์รูปแบบใหม่หรือแปลกไปจาก ยุทธศาสตร์การเรียกร้องในช่วงก่อนหน้า อีกทั้งยังไม่ได้แตกต่างจากวิธีที่องค์กรหรือกลุ่มชาวเกาหลีใต้ ในต่างประเทศใช้ในการตั้งรูปปั้นเท่าไรนัก หากยุทธศาสตร์ทั้ง 3 ที่ได้กล่าวไปข้างต้น ก็คือเครื่องมือที่

ดีที่สุดสำหรับการสร้างความร่วมมือเพื่อหาแนวร่วมในการเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่หญิงบำเรอ และทำให้ประเด็นปัญหาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแต่ภายในเกาหลีใต้ หรือเป็นเพียงปัญหาระหว่างเกาหลีใต้ กับญี่ปุ่นอีกต่อไป หากประเด็นดังกล่าวได้ขับเคลื่อนไปสู่ระดับนานาชาติ รวมทั้งยังสามารถขยาย เครือข่ายกลุ่มผู้สนับสนุนการเรียกร้องในต่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

ถึงแม้ว่า ในช่วงปี 2010-2017 เราจะเห็นความพยายามนำประเด็นหญิงบำเรอไปเรียกร้องในพื้นที่สาธารณะของต่างประเทศภายใต้การใช้สัญลักษณ์อย่างอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอเสียเป็นส่วนใหญ่ ทว่า ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ก็มีได้ละเลยที่จะนำประเด็นปัญหาขึ้นเรียกร้องในสถาบันระหว่างประเทศ ซึ่งในส่วนนี้ ผู้วิจัยจะอธิบายและวิเคราะห์ในบทต่อไป



บทที่ 4

ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้กับการเรียกร้องผ่านสถาบันระหว่างประเทศ

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงบทบาทการเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ผ่านสถาบันระหว่างประเทศ เช่น องค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) ในช่วงระหว่างปี 2010-2017 โดยจะศึกษาวิธีการดำเนินงานของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ว่า ใช้ยุทธศาสตร์ใดในการนำประเด็นปัญหาเสนอต่อสถาบันระหว่างประเทศเพื่อกดดันญี่ปุ่นให้รับผิดชอบต่อกรณีหญิงบำเรอ ซึ่งผู้วิจัยจะวิเคราะห์วิธีการของภาคประชาสังคมอย่าง สมาคมชาวเกาหลีใต้เพื่อผู้หญิงที่ถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่น หรือ the Korean Council เนื่องจาก the Korean Council เป็นองค์กรเดียวที่มีการเคลื่อนไหวประเด็นหญิงบำเรออย่างเป็นรูปธรรม เริ่มตั้งแต่การตามหาอดีตหญิงบำเรอที่ยังมีชีวิต ทั้งยังร่วมมือกับสมาคมวิจัยประเด็นผู้หญิงที่ถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่น (the Research Association on the Women Drafted for Military Sexual Slavery by Japan: the Research Association) ตีพิมพ์หนังสือซึ่งรวบรวมเรื่องราวของอดีตหญิงบำเรอชาวเกาหลีใต้ในช่วงที่ต้องอยู่ภายในกองทัพทหารญี่ปุ่น โดยรวบรวมจากการสัมภาษณ์อดีตหญิงบำเรอทั้งหมด 76 คน ตีพิมพ์เป็นจำนวน 6 เล่ม ในปี 1993, 1995, 1997, 1999 และในปี 2001 ซึ่งในปีนี้ตีพิมพ์ออกมา 2 เล่มด้วยกัน นอกจากนี้ the Korean Council ยังเป็นองค์กรที่ริเริ่มขับเคลื่อนประเด็นหญิงบำเรอไปสู่สถาบันระหว่างประเทศอย่างในการประชุมคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (the UN Commission on Human Rights: UNCHR) ในปี 1992 และยังคงเป็นองค์กรเดียวที่มีบทบาทสำคัญในการเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นในเวทีการประชุมนานาชาติในปัจจุบัน

ในการศึกษาวิธีการเรียกร้องของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ผ่านสถาบันระหว่างประเทศ ผู้วิจัยพบว่า the Korean Council ได้ใช้กลไกที่มากกว่ารีต อี เค็ก และ แครธรีน ลีคคิง ระบุไว้ว่าเป็นการเมืองเชิงอิทธิพล (Leverage politics) เป็นกรอบในการกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายกับกลุ่มองค์กรในต่างประเทศ โดยองค์กรที่ the Korean Council เชื่อมสัมพันธ์นั้นจะเป็นองค์กรที่ดำเนินการในเรื่องของสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีเป็นหลักและบุคลากรภายในองค์กรนั้นจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับสถาบันระหว่างประเทศ ซึ่งจะทำให้ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้สามารถนำประเด็นปัญหาเข้าไปเรียกร้องในเวทีนานาชาติได้อย่างสะดวก อย่างไรก็ตาม ก่อนเข้าสู่การวิเคราะห์วิธีการเรียกร้องของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ผ่านสถาบันระหว่างประเทศ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงจุดเริ่มต้นของการ

เคลื่อนไหวประเด็นหญิงบำเรอผ่านสถาบันระหว่างประเทศอย่างการประชุมขององค์การสหประชาชาติ หรือ UN ตามด้วยการตอบสนองของสถาบันระหว่างประเทศต่อประเด็นปัญหาตามลำดับ

4.1 จุดเริ่มต้นการเรียกร้องในต่างแดนของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 2 ว่า กรณีหญิงบำเรอทหารญี่ปุ่นนั้นถูกละเลยนับตั้งแต่สงครามโลกสิ้นสุดลง แม้ว่าจะมีความพยายามในการเรียกร้องอยู่บ้างก็ตามแต่ก็มิได้อยู่ในกระแสที่จะไม่ได้รับความสนใจ จนกระทั่งในปี 1987 เมื่อระบอบเผด็จการในเกาหลีใต้ล่มสลาย และเปลี่ยนการปกครองมาเป็นรูปแบบประชาธิปไตย ทำให้ประเด็นหญิงบำเรอได้รับการพูดถึงมากขึ้น และนับจากปี 1990 เป็นต้นมา ความเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นภายในเกาหลีใต้ก็เกิดขึ้นเป็นระยะๆ จากกลุ่มประชาสังคมเกาหลีใต้อย่าง the Korean Council องค์การที่ถือกำเนิดขึ้นเพื่อดำเนินการเรียกร้องในเรื่องหญิงบำเรอโดยตรง

the Korean Council ไม่เพียงเรียกร้องเพียงแค่อีกภายในเกาหลีใต้เท่านั้น หากองค์กรยังได้ขับเคลื่อนประเด็นปัญหาไปสู่ระดับนานาชาติเป็นครั้งแรกจากการนำเรื่องยื่นต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน หรือ UNCHR ในปี 1992 และในปี 1995 องค์กรได้ขับเคลื่อนประเด็นปัญหาไปสู่องค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labor Organization: ILO) โดยเรียกร้องในประเด็นความรุนแรงต่อแรงงานที่ถูกบังคับ ซึ่งเป็นข้อตกลงพื้นฐานที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี 1930 และญี่ปุ่นก็ได้ลงนามในข้อตกลงนี้ในปี 1932¹⁹⁴ นอกจากนี้ the Korean Council ยังได้เข้าร่วมการประชุมความร่วมมือของผู้หญิงเพื่อต่อต้านสงคราม (the Coalition Women against War) ซึ่งจัดขึ้นโดย Women Making Peace ในปี 2001 เพื่อที่จะแสวงหาแนวร่วมในการเรียกร้องต่อกรณีหญิงบำเรออีกทางหนึ่ง¹⁹⁵

ทั้งนี้ การนำประเด็นหญิงบำเรอไปเรียกร้องในต่างแดนนั้น สามารถอธิบายได้จากโครงสร้างทางการเมืองที่เปลี่ยนไป ทั้งภายในเกาหลีใต้และในระดับระหว่างประเทศ ภายในเกาหลีใต้นั้น เริ่มจากการหมดอำนาจของระบอบเผด็จการและเปลี่ยนผ่านมาสู่ประชาธิปไตยดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ส่งผลให้ประชาชนและภาคประชาสังคม สื่อต่างๆ มีอิสระในการนำเสนอความคิดเห็นมากขึ้น การ

¹⁹⁴ Kern and Nam, "The Korean Comfort Women Movement and the Formation of a Public Sphere in East Asia," p. 244.

¹⁹⁵ Ibid., p. 249.

นำเสนอเรื่องราวและการเรียกร้องในประเด็นหญิงบำเรอสามารถทำได้อย่างอิสระมากขึ้น ซึ่งนอกจากปัจจัยภายในประเทศที่ทำให้ภาคประชาสังคมเคลื่อนไหวได้อย่างสะดวกแล้ว ปัจจัยที่เกิดขึ้นในระดับระหว่างประเทศก็มีส่วนอย่างมากที่ทำให้ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้สามารถขยายการเรียกร้องไปสู่ระดับนานาชาติ เช่นที่โทมัส เคิร์น และ ซัง ฮุย-นัม (Thomas Kern and Sang Hui-nam) ได้อธิบายไว้ว่า การเกิดขึ้นของสิ่งที่เรียกว่า ‘คลื่นลูกที่สามของประชาธิปไตย’ (third wave of democracy)¹⁹⁶ และการสิ้นสุดของสงครามเย็น ที่ส่งผลให้สถาบันระหว่างประเทศอย่างองค์การสหประชาชาติขึ้นมามีบทบาทสำคัญในการจัดการกับประเด็นปัญหาต่างๆ มากขึ้น ยุโรปตะวันออกและเอเชียเข้ามามีส่วนร่วมในสนธิสัญญาระหว่างประเทศ หลายประเทศยอมรับที่จะอยู่ใต้กฎหมายระหว่างประเทศ โดยในปี 1990 เกาหลีใต้ได้เข้ามาเป็นสมาชิกขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ หรือ ILO และในปี 1991 ก็ได้เข้ามาเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ¹⁹⁷ ซึ่งอาจอนุมานได้ว่า การที่เกาหลีใต้เข้ามาเป็นสมาชิกในสถาบันระหว่างประเทศ เป็นเสมือนช่องทางที่สร้างโอกาสให้แก่ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ในการผลักดันประเด็นหญิงบำเรอไปสู่ระดับสากลช่องทางหนึ่ง

นอกจากนี้ คิโยเทรุ ซุซุอิ (Kiyoteru Tsutsui) ศาสตราจารย์ด้านสังคมศาสตร์และผู้อำนวยการศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา และนักวิจัยด้านสิทธิมนุษยชนแห่งมหาวิทยาลัยมิชิแกน (University of Michigan) ได้อธิบายการเกิดขึ้นของโอกาสที่ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้นำประเด็นหญิงบำเรอขึ้นเรียกร้องในต่างประเทศว่าเกิดจากปัจจัยหลักๆ 3 ปัจจัย คือ ความสามารถในการเข้าถึงสถาบันระหว่างประเทศและประเทศมหาอำนาจ การเกิดขึ้นขององค์กรระหว่างประเทศที่ไม่ใช่รัฐ (International nongovernment organizations: INGOs) และการเกิดขึ้นของเครือข่ายข้ามชาติ

ความสามารถในการเข้าถึงสถาบันระหว่างประเทศและประเทศมหาอำนาจ มีผลมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่สร้างมิติทางการเมืองโลก นำมาซึ่งโอกาสในการเข้าถึงสถาบันระหว่างประเทศ

¹⁹⁶ ซามูเอล พี. ฮันติงตัน แบ่งประชาธิปไตยออกเป็น 3 ระลอกด้วยกัน คือ ระลอกแรก ช่วงต้นศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นช่วงที่ผู้ชายในสหรัฐฯ ได้รับสิทธิในการออกเสียง ระลอกที่ 2 เกิดขึ้นหลังจากชัยชนะของฝ่ายสัมพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่ 2 และระลอกที่ 3 เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1970-1990 เริ่มต้นในปี 1974 จากการล่มสลายของระบอบเผด็จการในโปรตุเกส จนกระทั่งถึงการล่มสลายของสหภาพโซเวียต (ดูเพิ่มเติมจาก Samuel P. Huntington, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, (Norman: University of Oklahoma, 1991), pp. 16-25.

¹⁹⁷ Kern and Nam, "The Korean Comfort Women Movement and the Formation of a Public Sphere in East Asia," p. 240.

และประศคมหาอำนาจ ทำให้ภาคประชาสังคมและกลุ่มนักเคลื่อนไหวสามารถใช้เวทีระหว่างประเทศนี้กดดันเป้าหมายที่ไม่ตอบสนองความต้องการของตน เช่นการที่ the Korean Council ใช้เวที UNCHR ในการเคลื่อนไหวเพื่อกดดันญี่ปุ่น ซึ่งมีท่าทีปฏิเสธความรับผิดชอบในกรณีหญิงบำเรอ

ขณะที่การเกิดขึ้นขององค์กรระหว่างประเทศที่ไม่ใช่รัฐ (International nongovernment organizations: INGOs) จะช่วยเพิ่มโอกาสในการสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้สนับสนุนในประเด็นการเรียกร้องต่างๆ เพราะโดยส่วนมาก INGOs จะมีมากในประเทศมหาอำนาจและประเทศที่พัฒนาแล้ว และจะคอยสนับสนุนนักเคลื่อนไหวในประเทศอื่นๆ โดยเฉพาะเรื่องของการปกป้องสิทธิมนุษยชน จึงทำให้ INGOs กลายเป็นทรัพยากรสำคัญในการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคม

สุดท้ายคือ การเกิดขึ้นของเครือข่ายข้ามชาติ หรือที่ เค็กกับสิคคิง (Keck and Sikkink) เรียกว่า Transnational Advocacy Network ซึ่งจะคอยให้ความช่วยเหลือภาคประชาสังคมที่มีแนวคิดหรืออุดมการณ์เดียวกัน โดยเครือข่ายข้ามชาตินี้ อาจหมายรวมถึงกลุ่มนักสิทธิมนุษยชน นักสิทธิสตรี ปักแจกซน หรือองค์กรในต่างประเทศ เป็นต้น¹⁹⁸

ปัจจัยที่ได้กล่าวมาในข้างต้น นำมาซึ่งจุดเริ่มต้นของโอกาสที่ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้จะขับเคลื่อนประเด็นหญิงบำเรอไปสู่ต่างประเทศ ซึ่งศาสตราจารย์ซูซุอิ ระบุว่าวิธีดำเนินการเรียกร้องของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ อย่าง the Korean Council นั้น ส่วนใหญ่จะอยู่ภายใต้อุดมการณ์สากลอย่างกรอบสิทธิมนุษยชน เพื่อให้นานาชาติเล็งเห็นว่าการกระทำของญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น เป็นการกระทำที่ละเมิดต่อสิทธิมนุษยชน และต้องการให้ญี่ปุ่นชดใช้ต่อสิ่งที่เกิดขึ้นรวมทั้งรับโทษในทางกฎหมาย UNCHR จึงเป็นเวทีเป้าหมายที่ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ อย่าง the Korean Council เลือกใช้ โดยมี ลี ฮโย-เซ (Lee Hyo-chaе) หนึ่งในคณะผู้ก่อตั้งองค์กรเป็นผู้นำในการขับเคลื่อนประเด็น ภายใต้รูปแบบ ‘ความรุนแรงต่อสิทธิมนุษยชน’¹⁹⁹

อาจสรุปได้ว่า จุดเริ่มต้นของการเคลื่อนไหวภายนอกประเทศของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ เริ่มมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองทั้งภายในและระหว่างประเทศ ที่เอื้อให้ภาคประชาสังคมสามารถนำประเด็นหญิงบำเรอออกมาเคลื่อนไหวขอความช่วยเหลือจากตัวแสดงภายนอก รัฐวิธีดำเนินการเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นต่อกรณีหญิงบำเรอในช่วงแรกของภาคประชาสังคม

¹⁹⁸ Tsutsui, "Redressing Past Human Rights Violations: Global Dimensions of Contemporary Social Movements," pp. 332-34.

¹⁹⁹ Ibid., p. 343.

เกาหลีใต้ นั่นคือการนำประเด็นหญิงบำเรอไปเสนอต่อที่ประชุมนานาชาติในการประชุมต่างๆ ภายใต้กรอบสิทธิมนุษยชน เพื่อที่จะให้ประชาคมโลกได้รับรู้ถึงการมีอยู่ของประเด็นปัญหา และเพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือจาก INGOs และภาคประชาสังคมนอกประเทศที่เคลื่อนไหวภายใต้กรอบดังกล่าวในการที่จะกดดันญี่ปุ่น

4.2 การตอบสนองต่อประเด็นปัญหาของสถาบันระหว่างประเทศ

นับตั้งแต่ประเด็นหญิงบำเรอกลายเป็นที่สนใจต่อสาธารณชนทั่วโลก จากความพยายามของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ โดยเฉพาะ the Korean Council ที่ต้องการเรียกร้องความรับผิดชอบและการขอโทษต่ออดีตหญิงบำเรออย่างเป็นทางการ ทำให้กลุ่มพยายามอย่างยิ่งที่จะกดดันญี่ปุ่นทุกวิถีทาง และสถาบันระหว่างประเทศก็คือเป้าหมายที่ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้เลือกใช้โดยการขับเคลื่อนประเด็นปัญหาขึ้นเสนอต่อในที่ประชุมขององค์การสหประชาชาติ ไม่ว่าจะเป็น the UN World Conference on Human Rights, the UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW), the UN Committee against Torture (CAT) หรือ การประชุมขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization: ILO) ซึ่งเป็นหน่วยงานพิเศษขององค์การสหประชาชาติเป็นต้น

ในแต่ละการประชุมหน่วยงานขององค์การสหประชาชาติ ต่างลงมติเห็นชอบให้ญี่ปุ่นจัดการกับประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น ตั้งแต่การรายงานของ Radhika Coomaraswamy ผู้รายงานพิเศษด้านความรุนแรงต่อสตรีแห่งองค์การสหประชาชาติ ในปี 1996 โดยระบุให้ญี่ปุ่นยอมรับต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงสงครามและรับผิดชอบต่อสิ่งที่เกิดขึ้น ในปี 2013 CAT ได้มีแถลงการณ์ให้รัฐบาลญี่ปุ่นเร่งหามาตรการจัดการประเด็นความขัดแย้ง โดยให้อดีตหญิงบำเรอเป็นศูนย์กลาง²⁰⁰ หรือในปี 2014 คณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (the UN human rights committee) เรียกร้องให้ญี่ปุ่นวางมาตรการในแง่ของกฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้แน่ใจว่า ทุกข้อกล่าวหาในประเด็นหญิงบำเรอได้รับการตรวจสอบและผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ดังกล่าวได้รับโทษ นอกจากนี้ คณะกรรมาธิการยังได้เรียกร้องความเป็นธรรมและการชดเชยให้แก่อดีตหญิงบำเรอและครอบครัว

²⁰⁰ UN Committee against Torture, "Concluding Observations on the Second Periodic Report of Japan, Adopted by the Committee at Its Fiftieth Session (6-31 May 2013)". 28 June 2013, [15 November 2018]

และให้เปิดเผยหลักฐานต่างๆ รวมทั้งนำประเด็นปัญหาบรรจู่ในแบบเรียนของญี่ปุ่น²⁰¹ นอกจากนี้ ในปี 1996 ILO ก็ได้มีแถลงการณ์เห็นชอบให้ญี่ปุ่นเร่งตรวจสอบประเด็นหญิงบำเรออีกทั้งยังได้ยื่นข้อเสนอให้ญี่ปุ่นหาทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยเร็วที่สุด ตามข้อตกลงฉบับที่ 29 ว่าด้วยแรงงานที่ถูกบังคับในปี 1930 (Force Labour Convention, 1930 (No. 29)) คณะกรรมาธิการได้ระบุให้ทางรัฐบาลญี่ปุ่นจะต้องพยายามทุกวิถีทางที่จะเจรจาประนีประนอมกับอดีตหญิงบำเรอ และมาตรการดังกล่าวจำเป็นต้องเกิดขึ้นอย่างเร่งด่วนโดยไม่มีควมล่าช้า เพื่อตอบสนองในสิ่งที่อดีตหญิงบำเรอผู้อาวุโสเรียกร้อง²⁰²

อย่างไรก็ตาม หลังจากการลงนามในข้อตกลงยุติความขัดแย้งกรณีหญิงบำเรอระหว่างรัฐบาลเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นในปี 2015 ในการประชุมต่างๆ ขององค์การสหประชาชาติก็ได้มีแถลงการณ์ไม่เห็นด้วยกับข้อตกลงดังกล่าว แม้ว่านาย โยชิฮิเดะ ซูกะ (Yoshihide Suga) เลขาธิการคณะมนตรีญี่ปุ่นจะแย้งว่า ข้อตกลงดังกล่าวได้รับการยินดีจากสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และเลขาธิการองค์การสหประชาชาติอย่างนาย บัน คี-มุน (Ban Ki-moon) ก็ตาม ทว่านายบัน คี-มุน ก็ได้กล่าวในภายหลังว่า ถ้อยแถลงการณ์แสดงความยินดีต่อการลงนามข้างต้น เป็นแต่เพียงข้อความที่องค์การสหประชาชาติพึงกล่าวเท่านั้น²⁰³ นอกจากนี้ในการประชุมของ CEDAW ที่จัดขึ้นในวันที่ 7 มีนาคม 2016 คณะกรรมาธิการยังได้แสดงความคิดเห็นและขอให้ผู้นำและเจ้าหน้าที่ของญี่ปุ่นพิจารณาเกี่ยวกับข้อตกลงที่เกิดขึ้นใหม่ และเสนอให้ทางญี่ปุ่นดำเนินการต่อประเด็นความขัดแย้ง 4 ประการ คือ

1. ให้เจ้าหน้าที่ของญี่ปุ่นเลิกกล่าวถึงหญิงบำเรอด้วยวาจาดูหมิ่น
2. ในการจัดทำข้อตกลงยุติความขัดแย้งกรณีหญิงบำเรอ ควรยึดความคิดเห็นของอดีตหญิงบำเรอเป็นสำคัญ

²⁰¹ UN official, "Japan's Stance on 'Comfort Women' Issue Violates Victims' Rights," UN News, 6 August 2014, [online] Available from: <https://news.un.org/en/story/2014/08/474572-japans-stance-comfort-women-issue-violates-victims-rights-un-official> [15 November 2017]

²⁰² Interview with The Korean Council officer, 22 March 2019.

²⁰³ Yi Yong-in, "Ban Ki-Moon Explains His "Welcoming" of Comfort Women Agreement," Hankyoreh, 14 March 2016, [online] Available from: http://english.hani.co.kr/arti/english_edition/e_international/734837.html [2 June 2016]

3. ให้บริการด้านต่างๆ เพื่อฟื้นฟูคุณภาพชีวิตและจิตใจของอดีตหญิงบำเรอชดใช้ และขอโทษอย่างเป็นทางการ
4. บรรจุเรื่องราวหญิงบำเรอลงในแบบเรียนของญี่ปุ่นเพื่อรับประกันว่าประชาชนและคนรุ่นหลังในประเทศจะตระหนักถึงความจริงทางประวัติศาสตร์²⁰⁴

นอกจาก CEDAW แล้ว องค์กรต่างๆ ภายใต้ร่วมเงาขององค์การสหประชาชาติก็ยังคงออกแถลงการณ์ไม่เห็นด้วยกับการลงนามในข้อตกลงข้างต้นอย่างต่อเนื่อง อาทิ the UN Committee against Torture (CAT) มีแถลงการณ์เรียกร้องให้รัฐบาลเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นนำข้อตกลงในปี 2015 กลับมาพิจารณาใหม่ โดยให้ยึดถือความต้องการของหญิงบำเรอเป็นหลัก ตามที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนได้รายงานว่า “ข้อตกลงดังกล่าวควรได้รับการปรับปรุงเพื่อให้แน่ใจว่า อดีตหญิงบำเรอในสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้รับการชดเชยทั้งในแง่ของการฟื้นฟูสภาพทั้งร่างกายและจิตใจ และการรับประกันว่าจะไม่มีเหตุการณ์เช่นในอดีตเกิดขึ้นอีก”²⁰⁵

4.3 การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรในต่างประเทศ

แถลงการณ์ของหน่วยงานภายใต้ร่วมเงาขององค์การสหประชาชาติในประเด็นหญิงบำเรอซึ่งเน้นย้ำให้ทางญี่ปุ่นเร่งหาวิธีจัดการและแก้ไขปัญหาดังกล่าว รวมทั้งการรับผิดชอบต่อหญิงบำเรอผู้ซึ่งได้รับผลกระทบจากกองทัพญี่ปุ่นในช่วงสงคราม ทำให้เห็นถึงความสำคัญของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้อย่าง the Korean Council ในการขับเคลื่อนประเด็นปัญหาไปสู่สถาบันระหว่างประเทศ ซึ่งผู้วิจัยจะนำความสำเร็จข้างต้น มาศึกษาว่าในการนำประเด็นหญิงบำเรอขึ้นเสนอสู่สถาบันระหว่างประเทศนั้น the Korean Council ดำเนินการโดยใช้ยุทธศาสตร์ใด จึงสามารถทำให้ได้รับการสนับสนุนในเวทีการประชุมนานาชาติ

²⁰⁴ Yeon-cheol, "Un Panel Says Comfort Women Agreement Not "Fully Victim-Centered", Hankyoreh, 8 March 2016, [2 June 2016]

²⁰⁵ "Un Panel Calls on Japan and South Korea to Revise 'Comfort Women' Deal," South China Morning Post, 13 May 2017, [online] Available from: <https://www.scmp.com/news/asia/east-asia/article/2094212/un-panel-calls-japan-and-south-korea-revise-comfort-women-deal> [2 August 2017]

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า the Korean Council ได้กำหนดยุทธศาสตร์ของการเคลื่อนไหว ในลักษณะที่คล้ายคลึงกับการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอ ซึ่งผู้วิจัยได้อธิบายไปในบทที่ 3 นั้น คือการแสวงหาเครือข่ายเพื่อช่วยสนับสนุนการเรียกร้อง เพียงแต่เวทีในการเรียกร้องนั้นจะต่างไปเป็น สถาบันระหว่างประเทศอย่างองค์การสหประชาชาติที่เปรียบเสมือนผู้รักษาความเป็นธรรมของ ประชาคมโลก และเป้าหมายที่ the Korean Council สร้างเครือข่ายด้วยนั้นจะมีลักษณะเป็นองค์กร ซึ่งทำงานเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรี และที่สำคัญคือ บุคลากรภายในองค์กรจะมีส่วน เกี่ยวข้องกับสถาบันระหว่างประเทศ ซึ่งผู้วิจัยพบว่า ตลอดช่วงปี 2010-2017 องค์กรที่ the Korean Council มีปฏิสัมพันธ์ และเป็นองค์กรที่ช่วยส่งเสริมและผลักดันประเด็นหญิงบำเรอในเวทีการ ประชุมขององค์การสหประชาชาติมากที่สุด คือสถาบันศึกษาสิทธิมนุษยชนของผู้หญิง (Women's Human Rights Education Institute: WHRI) และองค์กรนิรโทษกรรมสากล (Amnesty International: AI)

4.3.1 The Korean Council กับ WHRI

สถาบันศึกษาสิทธิมนุษยชนของผู้หญิง หรือ WHRI เป็นสถาบันที่เผยแพร่ความรู้และ เคลื่อนไหวประเด็นเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนของผู้หญิงเพื่อที่จะสนับสนุนการเคลื่อนไหวแบบข้าม ชาติของกลุ่มสตรีเพศและการใช้สิทธิมนุษยชนของผู้หญิงเป็นเครื่องมือเพื่อสนับสนุนการเรียกร้องด้าน สตรีนิยม²⁰⁶ องค์กรนี้ ก่อตั้งขึ้นในปี 2004 โดยอัลดา ฟาซิโอ (Alda Facio) นักวิชาการด้านสตรีนิยม (Feminism)

การสร้างเครือข่ายกับ WHRI นั้น the Korean Council ได้มีปฏิสัมพันธ์กับแอนเจลา ลีเทิล (Angela Lytle) กรรมการบริหาร (executive director) ของ WHRI ผู้ซึ่งมีความสนใจในประเด็น หญิงบำเรอและเคยได้มีโอกาสไปทำงานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวที่เกาหลีใต้ จากข้อมูลทาง เว็บไซต์ของ WHRI พบว่า ในการเก็บข้อมูลวิจัยดังกล่าว ลีเทิลเคยทำงานร่วมกับ the Korean Council และองค์กรอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับหญิงบำเรอเกาหลีใต้ เช่น the Korean Women's Associations United (KWAU) หนึ่งในองค์กรที่ริเริ่มแนวคิดการก่อตั้ง the Korean Council ขึ้นมา

²⁰⁶ WHRI, "Our Vision," [online] Available from: <http://learnwhr.org/about/our-vision/> [24 September 2018]

และ House of Sharing²⁰⁷ ที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อเป็นที่พักอาศัยให้แก่อดีตหญิงบำเรอ โดยทั้ง 2 องค์กรนี้ ผู้วิจัยได้กล่าวถึงในบทที่ 2

ภายหลังจากที่ลีเทิล เข้ามารับตำแหน่งกรรมการบริหารของ WHRI ในปี 2009 ลีเทิลได้มีนโยบายที่จะขยายขอบเขตการศึกษาในประเด็นสิทธิมนุษยชนของผู้หญิงไปสู่ระดับระหว่างประเทศ โดยการเปิดห้องเรียนออนไลน์ การให้คำปรึกษา รวมทั้งแสวงหาผู้ร่วมอุดมการณ์ในแง่สิทธิมนุษยชนของสตรี นโยบายนี้เป็นช่องทางที่เปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้เข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นพันธมิตร และการที่ลีเทิล เคยได้มีโอกาสร่วมงานกับทาง the Korean Council ทำให้องค์กรทั้ง 2 สามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือกันอย่างง่ายดายภายใต้กรอบสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรี ตามที่ลีเทิลได้กล่าวว่า ในฐานะที่ตนมีส่วนเกี่ยวข้องกับประเด็นหญิงบำเรอมาเป็นเวลาหลายสิบปี และในฐานะที่ WHRI เป็นองค์กรด้านสิทธิมนุษยชนของสตรี ซึ่งให้ความรู้ ความเข้าใจและผลักดันความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนของสตรี ตนและองค์กรจะให้การสนับสนุนต่อการเรียกร้องของผู้หญิงที่ถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งในแง่ของการกระจายความรู้และการเคลื่อนไหวในสถาบันระหว่างประเทศ²⁰⁸

ข้อความดังกล่าว แสดงให้เห็นชัดว่า การสร้างเครือข่ายของ the Korean Council ตั้งอยู่บนพื้นฐานของอุดมการณ์สากลซึ่งทาง WHRI ยึดถือเป็นหลักในการทำงาน รวมทั้งใช้การมีปฏิสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างลีเทิลกับภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ที่เคยร่วมงานกันมาก่อน ทั้งนี้ ความร่วมมือระหว่าง the Korean Council และ WHRI เด่นชัดมากขึ้นภายหลังจากมีการลงนามในข้อตกลงยุติความขัดแย้งกรณีหญิงบำเรอในปี 2015 เมื่อ WHRI ได้คัดค้านการลงนามดังกล่าว โดยยื่นเสนอต่อคณะทำงานขจัดการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิงแห่งสหประชาชาติ (UN Working Group on discrimination against women: WGDAW) ด้วยเหตุผลว่า ข้อตกลงระหว่างรัฐบาลทั้งสองประเทศนั้นมีข้อบกพร่อง เนื่องจากข้อตกลงที่เกิดขึ้น ละเลยความเห็นของอดีตหญิงบำเรอ และหลีกเลี่ยงการรับผิดชอบภายใต้สนธิสัญญาสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศในแง่ของการตรวจสอบข้อเท็จจริงบน

²⁰⁷ WHRI, "Our Team," [online] Available from: <http://learnwhr.org/about/our-team/> [24 September 2018]

²⁰⁸ Angela Lytle, "Speech in Human Rights Council 32nd Session, June 2016: Joint Whri-Korean Council Side Panel on Japanese Military Sexual Slavery," WHRI, 29 August 2016, [online] Available from: <http://learnwhr.org/hrc32/> [20 March 2019]

พื้นฐานของสิทธิมนุษยชน นอกจากนี้ ข้อตกลงดังกล่าวยังแสดงถึงความพยายามถอนการติดตั้งรูปปั้นหน้าสถานทูตญี่ปุ่นในกรุงโซล ซึ่งไม่เป็นการให้ความเคารพต่ออดีตหญิงบำเรอ อนึ่ง ในหน้าเว็บไซต์ขององค์กร ได้ระบุชัดเจนว่า ในการคัดค้านข้อตกลงยุติความขัดแย้งนี้ เป็นความร่วมมือระหว่าง WHRI กับ the Korean Council²⁰⁹

อย่างไรก็ตาม ความสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งเป็นเหตุผลให้ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้เลือกที่จะเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับ WHRI เมื่อพิจารณาลึกลงไปอีก จะพบว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่าง WHRI กับสถาบันระหว่างประเทศมีส่วนสำคัญ จากการที่บุคคลากรภายใน WHRI มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถาบันระหว่างประเทศ อาทิ อัลตา ฟาซิโอ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถาบันระหว่างประเทศ จากการเป็นหนึ่งในสมาชิกของ WGDAW ซึ่งจะคอยดูแลทั้งในแง่ของกฎหมายและเชิงปฏิบัติในการรักษาสิทธิมนุษยชนของผู้หญิง และยังเป็นทีปรึกษาให้กับคณะมนตรีจัดทำอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง (the Convention on the Elimination of Discrimination against Women: CEDAW)²¹⁰

การเป็นหนึ่งในสมาชิกของ WGDAW ของ อัลตา ฟาซิโอ ทำให้การผลักดันประเด็นหญิงบำเรอได้รับการสนับสนุนภายใต้กรอบของสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีจากการที่ WHRI และ the Korean Council เลือกที่จะร่วมมือกันยื่นเรื่องคัดค้านการลงนามในปี 2015 แก่ WGDAW ซึ่งเป็นหน่วยงานที่เกิดขึ้นจากสมาคมสิทธิมนุษยชน (the Human Rights Council: HRC) ในปี 2010 ในฐานะผู้ตรวจสอบเกี่ยวกับประเด็นการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง ทั้งในแง่ของกฎหมายและในเชิงปฏิบัติ เพื่อยื่นเสนอต่อ HRC ดังนั้น เมื่อสามารถทำให้ WHRI สนับสนุนประเด็นหญิงบำเรอได้ โอกาสที่จะขับเคลื่อนประเด็นไปสู่เวทีการประชุมขององค์การสหประชาชาติก็ย่อมมีมากขึ้น ดังเช่นที่ทาง the Korean Council สามารถนำประเด็นเข้าเรียกร้องในการประชุมสิทธิมนุษยชนครั้งที่ 32 เมื่อเดือน

²⁰⁹ WHRI, "The Apology Campaign," May 2016, [online] Available from: <http://learnwhr.org/comfort-women/> [24 September 2018]

²¹⁰ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, "Wgdaw Member," [online] Available from: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Women/WGWomen/Pages/Members.aspx> [9 September 2018]

มิถุนายนปี 2016 โดยมี แองเจลา ลีเทิล เป็นผู้อ่านแถลงการณ์คัดค้านการลงนามในข้อตกลงปี 2015 โดยการเข้าสู่ที่ประชุมในครั้งนี้ ได้รับการสนับสนุนจาก WGDW²¹¹

WGDW ไม่เพียงแต่เป็นหน่วยงานที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงเพื่อยื่นเสนอต่อ HRC แต่เพียงเท่านั้น หากยังสามารถนำประเด็นปัญหาซึ่งเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีไปสู่เวทีการประชุมอื่นๆ ที่อยู่ภายใต้ร่มเงาขององค์การสหประชาชาติ โดยเฉพาะการประชุมของ CEDAW ซึ่งเป็นหน่วยงานภายใต้องค์การสหประชาชาติที่มีหลักการทำงานในด้านสิทธิมนุษยชนของผู้หญิง เช่นเดียวกับ WGDW อนึ่ง อัลดา ฟาซิโอ ผู้ก่อตั้ง WHRI ก็เคยเป็นที่ปรึกษาให้กับ CEDAW ย่อมรู้ช่องทางและรูปแบบการทำงานของ CEDAW เป็นอย่างดี ซึ่งจะส่งผลให้การเรียกร้องของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ในประเด็นหญิงบำเรอมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จสูง

ความสำเร็จในเวทีการประชุม CEDAW ของ the Korean Council เห็นได้จากการที่เจ้าหน้าที่ของ WGDW นำประเด็นหญิงบำเรอขึ้นเสนอในที่ประชุม CEDAW เมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2016 ว่าด้วยเรื่องการคัดค้านการลงนามในข้อตกลงยุติความขัดแย้งกรณีหญิงบำเรอ ในปี 2015²¹² ซึ่งการเรียกร้องในครั้งนี้สัมฤทธิ์ผลจากการที่ CEDAW มีแถลงการณ์ให้ทางญี่ปุ่นและเกาหลีใต้พิจารณาข้อตกลงดังกล่าวใหม่ ทั้งยังแนะแนวทางแก้ไขซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวถึงไปแล้ว

ทั้งนี้ สำหรับผู้วิจัย การสร้างเครือข่ายกับ WHRI เพียงองค์กรเดียว สามารถทำให้ the Korean Council สร้างโอกาสที่จะแตกแขนงเครือข่ายความร่วมมือต่อประเด็นหญิงบำเรอไปได้อีกหลายทอด เพราะนอกจากบุคลากรของ WHRI จะเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับองค์การสหประชาชาติแล้ว WHRI ยังเป็นสถาบันการศึกษาที่เปิดอบรมและวิจัยเกี่ยวกับสิทธิสตรี นับเป็นแหล่งรวมผู้ที่มีแนวคิดสิทธิมนุษยชนของผู้หญิง เช่นนั้นแล้ว เรื่องราวของหญิงบำเรอในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ย่อมถูกเผยแพร่ในฐานะกรณีศึกษาไปสู่ผู้ร่วมอุดมการณ์คนอื่นๆ ซึ่งนับเป็นการขยายขอบข่ายเพื่อแสวงหา

²¹¹ "Human Rights Council 32nd Session, June 2016: Joint Whri-Korean Council Side Panel on Japanese Military Sexual Slavery," 29 August 2016, [online] Available from: <http://learnwhr.org/hrc32/> [9 September 2018]

²¹² United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, "Japan / S. Korea: "The Long Awaited Apology to 'Comfort Women' Victims Is yet to Come," 7 March 2016, [online] Available from: <https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=17209&LangID=E> [16 November 2018]

แนวร่วมในการเรียกร้องอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับ WHRI ยังเอื้อให้ทาง the Korean Council และอดีตหญิงบำเรอได้มีโอกาสเข้าไปนั่งในที่ประชุมและแสวงหาเสียงสนับสนุนเพื่อกดดันญี่ปุ่น

การที่ทาง the Korean Council และอดีตหญิงบำเรอได้มีโอกาสเข้าสู่ที่ประชุมขององค์การสหประชาชาติ นับว่าเป็นผลจากการสร้างเครือข่ายกับ WHRI ดังเช่นการเข้าไปมีส่วนร่วมในที่ประชุมสิทธิมนุษยชนครั้งที่ 32 ในเดือนมิถุนายนปี 2016 การเข้าสู่ที่ประชุมครั้งนี้ของ ยูน มี-ฮยง (Yoon Mee-hyang) ในฐานะตัวแทนของ the Korean Council และอดีตหญิงบำเรออย่าง คิม บก-ดง (Kim Bok-dong) ได้รับการสนับสนุนและผลักดันจาก WGDAW และ WHRI ซึ่งในกรณีนี้ อาจมองได้ว่า ทั้ง WGDAW และ WHRI เป็นเสมือนสะพานที่ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ใช้ทอดไปสู่การแสวงหาความร่วมมือเพื่อกดดันญี่ปุ่นในสถาบันระหว่างประเทศ จากการศึกษาวิจัยได้มีโอกาสสอบถามเจ้าหน้าที่ของ the Korean Council ทางอีเมล ในเรื่องของ การนำประเด็นหญิงบำเรอขึ้นเรียกร้องในการประชุมขององค์การสหประชาชาตินั้น พบว่า การผลักดันอดีตหญิงบำเรอเข้าสู่เวทีการประชุมนานาชาตินี้เป็นเสมือนการยืนยันการมีอยู่ของอดีตหญิงบำเรอและการเกิดขึ้นของเหตุการณ์ซึ่งละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2²¹³ ดังเช่นที่ แองเจลา ลีเทิล ได้กล่าวถึงการเข้ามาสู่ที่ประชุมสิทธิมนุษยชนครั้งที่ 32 ของคิม บก-ดง ว่า การที่คิม บก-ดงเข้ามานั่งอยู่ในที่ประชุมขณะนี้ เป็นไปเพื่อแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต และเพื่อบอกกับทุกคนถึงความเชื่อมั่นในหลักสิทธิมนุษยชนที่จะช่วยให้เธอและอดีตหญิงบำเรอคนอื่นๆ ได้รับความเป็นธรรม²¹⁴

4.3.2 the Korean Council กับ AI

องค์กรนิรโทษกรรมสากล (Amnesty International: AI) เป็นองค์กรที่ถือกำเนิดขึ้นเพื่อพิทักษ์สิทธิมนุษยชน ค้านคว่ำและดำเนินการป้องกัน ยุติการละเมิดสิทธิมนุษยชน และแสวงหาความยุติธรรมให้แก่ผู้ซึ่งถูกละเมิดสิทธิ²¹⁵ สิ่งที่น่าสนใจขององค์กรนี้คือ อุดมการณ์หลักขององค์กรที่เอื้อต่อ

²¹³ Interview with The Korean Council officer. 22 March 2019.

²¹⁴ "Human Rights Council 32nd Session, June 2016: Joint Whri-Korean Council Side Panel on Japanese Military Sexual Slavery," 29 August 2016, [9 September 2018]

²¹⁵ Amnesty International (AI), "Who We Are," [online] Available from: <https://www.amnesty.org/en/who-we-are/> [27 September 2018]

การนำเหตุการณ์หญิงบำเรอมาใช้เป็นประเด็นในการสร้างเครือข่ายสนับสนุน จากข้อมูลทางเว็บไซต์ของ AI ได้จัดกรณีผู้หญิงที่ถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2 อยู่ในประเภท ‘อาชญากรรมต่อมวลมนุษยชาติ’ (crimes against humanity)²¹⁶

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับ AI ของ the Korean Council ได้มุ่งเน้นไปที่การถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนของอดีตหญิงบำเรอ ตามที่ยูน มี-ฮยง ได้กล่าวไว้ในวันครบรอบ 19 ปี ของการประชุมหน้าสถานทูตญี่ปุ่นในเกาหลีใต้ว่า การเรียกร้องของ the Korean Council และอดีตหญิงบำเรอเริ่มต้นจากกลุ่มเล็กๆ แต่ตอนนี้ ประเด็นปัญหาได้ขยายวงกว้างไปในต่างประเทศ และได้รับความร่วมมือจากองค์กรสิทธิสตรีและสิทธิมนุษยชนหลายแห่ง เช่น AI ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้สนับสนุน the Korean Council ในการเคลื่อนไหวทั้งภายในและต่างประเทศภายใต้กรอบสิทธิมนุษยชน²¹⁷ ข้อความดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า the Korean Council ได้มีการสร้างความร่วมมือกับ AI เมื่อที่จะเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่อดีตหญิงบำเรอ ภายใต้วาทกรรมสิทธิมนุษยชน ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของ AI

ทั้งนี้ การสนับสนุนของ AI ต่อประเด็นการเรียกร้องความยุติธรรมให้แก่อดีตหญิงบำเรอนั้น เกิดขึ้นในปี 2005 เมื่อสุกิ นากรา (Suki Nagra) เจ้าหน้าที่ด้านสิทธิมนุษยชนเอเชียตะวันออกเฉียงของ AI (Amnesty International campaigner) ได้ลงพื้นที่ไปสัมภาษณ์อดีตหญิงบำเรอที่ประเทศเกาหลีใต้ พร้อมกับช่างภาพด้านสิทธิมนุษยชนประจำ AI อย่าง พอลลา ออลเลน (Paula Allen) รวมทั้งได้มีโอกาสเข้าร่วมสังเกตการณ์ในการชุมนุม Wednesday demonstrations ที่หน้าสถานทูตญี่ปุ่นในกรุงโซล²¹⁸ โดยในการลงพื้นที่สำรวจครั้งนี้ เป็นไปเพื่อการจัดทำหนังสือซึ่งรณรงค์เกี่ยวกับการหยุดความรุนแรงต่อสตรีเพศ (Stop Violence against Women)

²¹⁶ "International Justice," [online] Available from: <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/international-justice/> [27 September 2018]

²¹⁷ Yoon mi-hyang, "Victims of Japan's Military Sex Slavery Seek Truth, Apology and Compensation," The Korea Herald, 7 January 2011, [online] Available from: <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20110107000654&mod=skb> [26 March 2019]

²¹⁸ Paula Allen, "70 Years on, the 'Comfort Women' Speaking out So the Truth Won't Die," Amnesty International, 2 September 2015, [online] Available from: <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2015/09/70-years-on-comfort-women-speak-out-so-the-truth-wont-die/> [20 March 2019]

การลงพื้นที่เพื่อไปสัมภาษณ์อดีตหญิงบำเรอนั้น ทาง AI ได้ติดต่อขอความช่วยเหลือในการวิจัยจาก the Korean Council ซึ่งเล็งเห็นถึงความสำคัญว่า การรณรงค์เพื่อหยุดความรุนแรงต่อสตรีเพศซึ่งจัดทำขึ้นโดย AI ในปี 2005 จะเป็นอีกกระบอกเสียงหนึ่งที่จะทำให้สาธารณชนรับรู้การมีอยู่ของหญิงบำเรอ²¹⁹ คำสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ประจำ the Korean Council นี้ สะท้อนให้เห็นว่า AI คือกลุ่มองค์กรที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการกระจายความตระหนักรู้เกี่ยวกับหญิงบำเรอในช่วงสงคราม ทั้งนี้ เนื่องจาก AI เป็นองค์กรที่ส่งเสริมด้านสิทธิมนุษยชนขนาดใหญ่และมีเครือข่ายสาขาระบายอยู่ทั่วทุกมุมโลก โดยในการเก็บข้อมูลวิจัยของเจ้าหน้าที่ AI ทาง the Korean Council ช่วยอำนวยความสะดวกในเรื่องการพบปะกับอดีตหญิงบำเรอซึ่งอาศัยอยู่ที่ House of Sharing²²⁰

อย่างไรก็ตาม การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับ AI ภายใต้กรอบของสิทธิมนุษยชนนั้น the Korean Council นำเสนอผ่านอดีตหญิงบำเรอ โดยผลักดันให้อดีตหญิงบำเรอปรากฏต่อสาธารณชนเพื่อถ่ายทอดความทรงจำในอดีต จากบทความ *70 years on, the “comfort women” speaking out so the truth won’t die* ของพอลลา ออลเลน จะเห็นถึงการเรียกร้องผ่านอดีตหญิงบำเรอเกาหลีใต้ภายใต้การผลักดันของ the Korean Council อาทิ การบอกเล่าเรื่องราวในอดีต การชี้ตำแหน่งที่เคยปรากฏบาดแผลตามร่างกายจากการถูกทารุณเมื่อครั้งอยู่ในฐานทัพญี่ปุ่น รวมทั้งการเชิญให้ออลเลนถ่ายภาพพวกเขาไว้เพื่อยืนยันการมีอยู่ของหญิงบำเรอ²²¹

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับ AI ไม่เพียงแต่จะช่วยให้ประเด็นการเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอขยายวงกว้างไปในต่างประเทศอย่างเดียวนั้น หาก AI ก็ยังเปรียบเสมือนสะพานที่เชื่อมต่อประเด็นปัญหาไปสู่สถาบันระหว่างประเทศเช่นเดียวกับ WHRI ด้วยเป็นองค์กรที่เข้าไปมีบทบาทสำคัญในเวทีการประชุมขององค์การสหประชาชาติ จากการได้รับความไว้วางใจให้เป็นที่ปรึกษาพิเศษในองค์การสหประชาชาติตั้งแต่ปี 1964 ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน ดังนั้น การสร้างเครือข่ายกับ AI ของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ จึงเป็นช่องทางหนึ่งที่จะทำให้ประเด็นหญิงบำเรอได้รับการพูดถึงในเวทีการประชุมนานาชาติ ดังเช่นในปี 2010 AI ได้มีแถลงการณ์เรียกร้องให้รัฐบาลญี่ปุ่นเร่ง

²¹⁹ The Korean Council officer.

²²⁰ Amnesty International (AI), *Stop Violence against Women*, (London: Amnesty International, 2005), p. 6.

²²¹ Allen, "70 Years on, the “Comfort Women” Speaking out So the Truth Won’t Die". [20 March 2019]

ดำเนินการชดใช้ให้แก่อดีตหญิงบำเรอหลังจากที่ทางรัฐบาลได้ปฏิเสธที่จะรับผิดชอบต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต แม้ว่าจะได้รับการกดดันจากหน่วยงานขององค์การสหประชาชาติ รัฐสภาของประเทศในสหภาพยุโรปก็ตาม โดยสาระสำคัญในแถลงการณ์ของ AI คือ รับผิดชอบต่อดีตหญิงบำเรอ ขอโทษอย่างเป็นทางการ ชดใช้ให้แก่ผู้เคราะห์ร้ายอย่างพอเพียง และบรรจุเรื่องราวที่เกิดขึ้นลงในแบบเรียน²²²

ในปี 2012 AI ได้ร่วมมือกับองค์กรเพื่อสตรีแห่งสหประชาชาติ (UN Women) จัดทำหัวข้อรณรงค์หยุดความรุนแรงต่อผู้หญิง โดยจัดทำเป็นคลิปวิดีโอของผู้หญิงที่เคยได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในช่วงสงคราม ซึ่งทาง AI ได้ทำการสัมภาษณ์ คิม บก-ดง ในฐานะที่เป็นอดีตหญิงบำเรอเกาหลีใต้และนักเรียกร้องความเป็นธรรมจากญี่ปุ่น ซึ่งวิดีโอดังกล่าวได้นำมาเผยแพร่กับทาง UN Women ในวันที่ 10 ธันวาคม 2012 ซึ่งตรงกับวันสิทธิมนุษยชนสากล นอกจากนี้ในปี 2013 ในการประชุมสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (the UN Human Rights Council: UNHRC) ครั้งที่ 24 ซึ่งการประชุมครั้งนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของ the Korean Council ในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับทาง AI เมื่อюн มี ฮยง ตัวแทนจาก the Korean Council และ คิม บก-ดง อดีตหญิงบำเรอได้มีโอกาสเข้าสู่ที่ประชุมและเปิดประเด็นการเรียกร้องในหัวข้อ “Justice for Japan’s wartime sex slavery survivors” ร่วมกับทางเจ้าหน้าที่ของ AI²²³ ทั้งนี้ ในการประชุมดังกล่าว ทาง AI ได้ย้าให้รัฐบาลญี่ปุ่นเร่งแก้ไขความขัดแย้งกรณีหญิงบำเรอดังกล่าว ภายหลังจากที่ญี่ปุ่นได้เข้าร่วมในพันธสัญญาป้องกันความรุนแรงในความขัดแย้ง (Declaration on Preventing Sexual Violence in Conflict) ในฐานะสมาชิกของ G8²²⁴

²²² Amnesty International (AI), "Japan: International Labour Organization Fails to Demand Justice for the Survivors of Japan’s Military Sexual Slavery System," 18 June 2010, [online] Available from: https://www.amnesty.or.jp/en/news/2010/0622_1175.html?fbclid=IwAR0HkZKunJppAG2LFyUChVlidwCFoQ51slcL98vt3TUok9uKaWqsFMqrMOM [5 September 2018]

²²³ Kim Soo-hee, "Survivor Kim Bok-Dong Testifies at the Unhrc Session," 22 September 2013, [online] Available from: <http://www.womennews.co.kr/news/articleView.html?idxno=170355> [26 March 2019]

²²⁴ Amnesty International (AI), "Justice for the Survivors of Japan’s Military Sexual Slavery System: Amnesty International Written Statement to the 24th Session of the Un Human Rights

นอกจากนี้ หลังการลงนามในข้อตกลงปี 2015 AI ก็ยังมีแถลงการณ์ในที่ประชุม CEDAW ครั้งที่ 63 ไม่เห็นด้วยกับการลงนามในข้อตกลงข้างต้น ด้วยมองว่า ข้อตกลงที่เกิดขึ้นนี้ ไม่ใช่จุดจบที่ดี ในแง่ของความยุติธรรม²²⁵ ทั้งยังเสนอข้อเรียกร้องเพื่อให้ทางรัฐบาลญี่ปุ่นจัดการกับปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจำนวน 6 ประการ คือ

1. ให้หาทางเยียวยาปัจเจกชนที่ได้รับผลกระทบจากระบบทาสทางเพศของกองทัพ (military sexual slavery) ทั้งอดีตหญิงบำเรอที่ยังมีชีวิตอยู่และที่จากไปแล้ว รวมทั้งครอบครัวของผู้เคราะห์ร้าย
2. การรับชดเชยอย่างเป็นทางการในรูปแบบของการชดเชยตามความประสงค์ของอดีตหญิงบำเรอทั้งการชดเชย การฟื้นฟูสภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ รวมทั้งการรับประกันว่าจะไม่มีเหตุการณ์ดังเช่นในอดีตเกิดขึ้นซ้ำอีก
3. องค์กรปฏิเสธมาตรการที่บั่นทอนสิทธิของอดีตหญิงบำเรอ รวมทั้งความสามารถที่จะแสวงหาการชดเชยและการเข้าถึงความเป็นธรรมของอดีตหญิงบำเรอ ก่อนกระบวนการจะเข้าสู่ชั้นศาล
4. รัฐบาลญี่ปุ่นต้องทำงานร่วมกับรัฐบาลเกาหลีใต้ในการที่จะทำให้แน่ใจว่ากระบวนการที่มีประสิทธิภาพจะถูกจัดวางสำหรับเป็นเครื่องมือในการชดเชยให้แก่อดีตหญิงบำเรอ
5. รัฐบาลญี่ปุ่นต้องยืนยันให้แน่ใจว่า จะไม่มีเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ซ้ำรอยเดิมอีก โดยการบันทึกเรื่องราวที่เกี่ยวกับหญิงบำเรอของกองทัพไว้ในแบบเรียนประวัติศาสตร์และเอกสารที่สาธารณชนทั่วไปในญี่ปุ่นสามารถเข้าถึงได้

Council (9 – 27 September 2013)," 22 September 2013, [online] Available from:

<https://www.amnesty.org/download/Documents/12000/asa220102013en.pdf> [5 September 2018]

²²⁵ AFP, "Japan Offers an Apology and Compensation to Korean Women Forced into Japanese Military Brothels in World War II," [news.com.au](http://www.news.com.au), 28 December 2015, [online] Available from: <https://www.news.com.au/world/asia/japan-offers-an-apology-and-compensation-to-korean-women-forced-into-japanese-military-brothels-in-world-war-ii/news-story/d47529bd069e860f1de637f7f09474c2> [9 November 2018]

6. องค์กรไม่เห็นชอบด้วยกับแถลงการณ์ทุกอย่างที่เกิดขึ้นจากรัฐบาลและสาธารณชนซึ่งบ่งชี้ว่าจะปฏิเสธการมีอยู่ของระบบหญิงบำเรอทางกองทัพ²²⁶

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับ AI ของ the Korean Council ถือได้ว่าประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งจากการที่องค์กรสามารถเพิ่มเสียงสนับสนุนในเวทีการประชุมของสถาบันระหว่างประเทศ และการมีช่องทางเผยแพร่ประเด็นหญิงบำเรอเพิ่มขึ้น ตามที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้นว่า AI นั้นเป็นองค์กรด้านสิทธิมนุษยชนที่มีสาขากระจายไปทั่วโลก ดังนั้น การที่ the Korean Council สามารถสร้างเครือข่ายกับ AI ก็ย่อมทำให้เครือข่ายดังกล่าวขยายตัวไปในอีกหลายๆ ประเทศ ฮิโรกะ โชจิ (Hiroka Shoji) นักวิจัยของ AI ได้กล่าวไว้ในบทความ *Why the 'Comfort Women' Issue Still Matters, 70 Years Later* ว่า トラบโดผู้หญิงซึ่งถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่นในช่วงสงครามไม่ได้รับความเป็นธรรมที่เพียงพอ การเรียกร้องความชอบธรรมต่อประเด็นดังกล่าวก็จะมีวันจบสิ้น และ AI ก็จะทำให้ความร่วมมือกับ the Korean Council และองค์กรอื่นๆ ซึ่งดำเนินการในประเด็นหญิงบำเรอ เพื่อเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นต่อกรณีหญิงบำเรอในสงครามโลกครั้งที่ 2²²⁷

สรุป

ในบทนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาวิธีการนำประเด็นหญิงบำเรอขึ้นเสนอสถาบันระหว่างประเทศอย่าง องค์การสหประชาชาติของภาคประชาสังคมเกาหลีได้อย่าง the Korean Council ซึ่งถือเป็นองค์กรที่เป็นแกนนำสำคัญในการขับเคลื่อนประเด็นหญิงบำเรอไปสู่นานาชาติ โดยจากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า การขับเคลื่อนประเด็นปัญหาไปสู่เวทีการประชุมภายใต้ร่มเงาขององค์การสหประชาชาตินั้น the Korean Council ได้ดำเนินการโดยวิธีสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรที่ทำงานในด้านสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรี 2 องค์กรด้วยกัน คือ สถาบันศึกษาสิทธิมนุษยชนของ

²²⁶ Amnesty International (AI), "Japan-Submission to the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, 63th Session, 15 February – 4 March 2016," 22 June 2010, [online] Available from: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/JPN/INT_CEDAW_NGO_JPN_22855_E.pdf [5 September 2018]

²²⁷ Hiroka Shoji, "Why the 'Comfort Women' Issue Still Matters, 70 Years Later," *The Diplomat*, 19 June 2018, [online] Available from: <https://thediplomat.com/2018/06/why-the-comfort-women-issue-still-matters-70-years-later/> [15 January 2019]

ผู้หญิง (Women's Human Rights Education Institute: WHRI) และองค์การนิรโทษกรรมสากล (Amnesty International: AI)

สำหรับ WHRI นั้น the Korean Council สร้างเครือข่ายความร่วมมือโดยการใช้โอกาสที่ทาง WHRI เปิดให้เป็นช่องทางในการสานสัมพันธ์ กล่าวคือ WHRI ซึ่งเป็นสถาบันที่ให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ และสนับสนุนการเรียกร้องในประเด็นสิทธิสตรี รวมทั้งเป็นองค์กรที่แสวงหาผู้ร่วมอุดมการณ์เพื่อการเรียกร้องต่อประเด็นสิทธิมนุษยชนของผู้หญิง สิ่งนี้ เป็นช่องทางสำคัญ the Korean Council สามารถนำประเด็นหญิงบำเรอเข้ามาผูกมิตร ภายใต้กรอบสิทธิมนุษยชนของผู้หญิง นอกจากนี้แล้ว the Korean Council ยังได้อาศัยความเป็นมิตรส่วนตัวกับแอนเจลา ลีเทิล กรรมการบริหารของ WHRI ที่เคยร่วมงานกันในช่วงที่ลีเทิลทำวิจัยอยู่ที่เกาหลีใต้ เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการสนับสนุนการเรียกร้อง

ในส่วนของ AI นั้น ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ ได้ริเริ่มสร้างเครือข่ายตั้งแต่ปี 2005 ในช่วงที่ สุกี นากราและพอลลา ออลเลน นักวิจัยและช่างภาพประจำ AI ได้เดินทางไปเก็บข้อมูลวิจัยเกี่ยวกับหญิงบำเรอที่เกาหลีใต้ โดยในการสร้างเครือข่ายนั้น the Korean Council ดำเนินการภายใต้กรอบสิทธิมนุษยชนซึ่งถือเป็นหลักในการทำงานของ AI ทั้งนี้ การดำเนินการนั้น the Korean Council ได้ผลักดันให้อดีตหญิงบำเรอเป็นตัวแสดงหลักในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ จากการสนับสนุนให้อดีตหญิงบำเรอซึ่งอาศัยอยู่ใน House of Sharing ออกมาให้สัมภาษณ์แก่เจ้าหน้าที่ของ AI โดยเนื้อหาหลักนั้นเน้นไปที่การเล่าถึงเรื่องราวในอดีต การทำให้เห็นความโหดร้ายและการถูกทำร้ายร่างกายโดยแสดงร่องรอยแผลเป็นที่เกิดขึ้นจากการถูกทำร้ายให้แก่ทางเจ้าหน้าที่ AI เห็น รวมทั้งการเรียกร้องการชดใช้ในแง่กฎหมายจากญี่ปุ่น

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ดึงดูดให้ the Korean Council เข้าไปสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับทั้ง 2 องค์กรข้างต้น คือความเกี่ยวข้องขององค์กรกับสถาบันระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญที่ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ต้องการให้ช่วยกดดันญี่ปุ่น องค์กรสิทธิมนุษยชนของสตรีอย่าง WHRI นั้น ประกอบด้วยบุคลากรซึ่งเกี่ยวพันกับองค์การสหประชาชาติ เช่น คณะทำงานจัดการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิงแห่งสหประชาชาติ (UN Working Group on discrimination against women: WGDAW) เป็นต้น ขณะที่ AI ก็เป็นองค์กรด้านสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการไว้วางใจจากองค์การสหประชาชาติให้เป็นที่ปรึกษาพิเศษในองค์การสหประชาชาติตั้งแต่ปี 1964 ในประเด็นที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน ดังนั้นการสร้างเครือข่ายกับ WHRI และ AI จึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้การเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอได้รับ

การพูดถึงในเวทีการประชุมขององค์การสหประชาชาติ รวมไปถึงการผลักดันให้อดีตหญิงบำเรอสามารถเข้าไปเรียกร้องความชอบธรรมในที่ประชุมนานาชาติได้ อีกประการหนึ่ง ทั้ง 2 องค์กรยังถือว่าเป็นฐานเสียงสำคัญในการที่จะโน้มน้าวที่ประชุมให้สนับสนุนประเด็นปัญหาและออกแถลงการณ์ให้ญี่ปุ่นรับผิดชอบต่ออดีตหญิงบำเรอ

อาจกล่าวได้ว่า จุดประสงค์หลักของ the Korean Council ไม่เพียงแต่ต้องการให้ WHRI และ AI ช่วยสนับสนุนประเด็นหญิงบำเรอในต่างประเทศเท่านั้น หากยังต้องการอาศัยองค์กรทั้ง 2 เป็นสะพานเชื่อมไปสู่ที่ประชุมนานาชาติที่ทั้ง 2 องค์กรมีบทบาทสำคัญ ซึ่งเป็นไปตามรูปแบบกลไกของการเมืองเชิงอิทธิพล (Leverage politics) ที่จะสามารถทำให้ภาคประชาสังคมและอดีตหญิงบำเรอเข้าไปเรียกร้องในการประชุมของหน่วยงานภายใต้ร่มเงาขององค์การสหประชาชาติได้อย่างสะดวก โดยมี WHRI และ AI คอยผลักดัน จึงทำให้ the Korean Council เลือกที่จะสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับทั้ง 2 องค์กร ข้างต้น

บทที่ 5

บทสรุป

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยต้องการตอบคำถามว่า ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ใช้ยุทธศาสตร์หรือวิธีการใดในการขับเคลื่อนประเด็นหญิงบำเรอไปสู่เวทีระหว่างประเทศเพื่อให้นานาชาติเป็นกำลังสนับสนุนและช่วยกดดันญี่ปุ่นให้รับผิดชอบต่อกรณีหญิงบำเรอที่เกิดขึ้นในช่วงก่อนและระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยศึกษาช่วงระยะเวลาของการเรียกร้องตั้งแต่ปี 2010-2017 ซึ่งในการตอบคำถามนี้ ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดเรื่องเครือข่ายประชาสังคมข้ามชาติ (transnational civil society network) หรือเครือข่ายกลุ่มผู้สนับสนุนข้ามชาติ (transnational advocacy network) ของมากาเร็ต อี. เค็ก และ แครรีน สิคคิง มาอธิบายการทำงานของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ ซึ่งเค็กกับสิคคิงได้จัดรูปแบบการสร้างเครือข่ายประชาสังคมข้ามชาติออกเป็น 4 วิธีด้วยกันคือ การเมืองเชิงข้อมูล (Information politics) การเมืองเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic politics) การเมืองเชิงอิทธิพล (Leverage politics) และการเมืองเชิงภาระรับผิดชอบ (Accountability politics) ทั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาการทำงานของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนประเด็นหญิงบำเรอ 3 กลุ่ม คือ สมาคมชาวเกาหลีใต้เพื่อผู้หญิงที่ถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่น หรือ the Korean Council, ภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็อง (Hwaseong city civic group) และภาคประชาสังคมเมืองซูวอน (Suwon city civic group) โดยมองว่า ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ทั้ง 3 กลุ่มนี้ ดำเนินการเรียกร้องโดยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับตัวแสดงหรือกลุ่มองค์กรในต่างประเทศผ่านวิธีการต่างๆ เพื่อโน้มน้าวให้นานาชาติเล็งเห็นความสำคัญของปัญหาและให้ความช่วยเหลือเกาหลีใต้ในการกดดันญี่ปุ่น

ในการเคลื่อนไหวประเด็นหญิงบำเรอในต่างประเทศนี้ ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ที่มีบทบาทมากที่สุดคือ the Korean Council ซึ่งเป็นองค์กรที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อเรียกร้องความยุติธรรมให้แก่อดีตหญิงบำเรอโดยเฉพาะ อีกทั้งยังเป็นองค์กรแรกที่ขับเคลื่อนประเด็นปัญหาจากภายในเกาหลีใต้ไปสู่เวทีระหว่างประเทศ จากการนำปัญหาขึ้นเสนอต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (UN Commission on Human Rights: UNCHR) ในปี 1992 และถือเป็นครั้งแรกที่ประเด็นหญิงบำเรอได้รับการพูดถึงในเวทีการประชุมระดับโลกภายใต้กรอบสิทธิมนุษยชนซึ่งถือเป็นอุดมการณ์สำคัญในระบบระหว่างประเทศปัจจุบัน รวมไปถึงเป็นองค์กรแรกที่ทำให้เกิดรูปปั้นหญิงบำเรอ (comfort

women statue) ซึ่งมีลักษณะทางกายภาพเป็นผู้หญิงชาวเกาหลี และนำรูปปั้นดังกล่าวไปตั้งไว้ที่หน้าสถานทูตญี่ปุ่นในกรุงโซล เมื่อปี 2011 และรูปปั้นตัวนี้ ก็กลายเป็นต้นแบบของรูปปั้นหญิงบำเรอตัวอื่นๆ ทั้งภายในเกาหลีใต้และในต่างประเทศ ขณะที่ภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็องและภาคประชาสังคมเมืองซูวอน ที่ถึงแม้จะเป็นเพียงกลุ่มคนเล็กๆ แต่กลับสามารถสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้สนับสนุนภายนอกประเทศเพื่อดำเนินการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอ โดยภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็อง สามารถสร้างความร่วมมือกับกลุ่มผู้สนับสนุนเพื่อตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอในแคนาดา ปี 2015 และในจีน ปี 2016 ส่วนภาคประชาสังคมเมือง ซูวอน ก็เป็นภาคประชาสังคมกลุ่มแรกที่สามารถดำเนินการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอในเยอรมนี ซึ่งถือเป็นรูปปั้นตัวแรกที่ปรากฏขึ้นในยุโรป

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งเวทีการเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้เป็น 2 ส่วน ส่วนแรกคือ การเรียกร้องในต่างประเทศผ่านการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอ ส่วนที่ 2 คือ การเรียกร้องผ่านสถาบันระหว่างประเทศอย่างองค์การสหประชาชาติ (UN) ซึ่งจากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ในกระบวนการเรียกร้องดังกล่าว ทางภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ดำเนินการโดยการสร้างเครือข่ายกับกลุ่มผู้สนับสนุนการเรียกร้องในต่างประเทศ ด้วยการใช้อุทศาสตร์หรือวิธีการ 3 รูปแบบ คือ การใช้กรอบของการมีประสบการณ์ร่วมกัน (sisterhood) การใช้อุดมการณ์สากลอย่างสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรี (human rights and women's rights) และการผลักดันหญิงบำเรอออกมาสู่สาธารณะ (survivor's testimony)

ตลอดปี 2010-2017 เกิดการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นกรณีหญิงบำเรอ ผ่านการใช้การเมืองเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic politics) อย่างการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอในต่างประเทศอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในประเทศมหาอำนาจอย่างสหรัฐฯ ซึ่งส่วนใหญ่ การตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นในแต่ละแห่ง จะดำเนินการโดยองค์กรหรือกลุ่มคนเกาหลีในพื้นที่นั้นๆ อย่างไรก็ตาม อนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอในต่างประเทศบางแห่ง ก็เกิดขึ้นจากความพยายามสร้างความร่วมมือกับกลุ่มผู้สนับสนุนในต่างประเทศของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ อย่าง the Korean Council ภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็อง และภาคประชาสังคมเมืองซูวอน ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาอุทศาสตร์ของภาคประชาสังคม 3 กลุ่มนี้เป็นหลัก

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือภายใต้กรอบของการมีประสบการณ์ร่วมกัน (sisterhood) เห็นได้จากความพยายามของภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็องในการตั้งรูปปั้นที่มหาวิทยาลัยเซียงไฮ้ ในจีน เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2016 โดยรูปปั้นที่มหาวิทยาลัยเซียงไฮ้ นี้ มีความพิเศษคือ เป็นการตั้งรูปปั้น

หญิงบำเรอชาวเกาหลีใต้และชาวจีนไว้คู่กัน ในการตั้งรูปปั้นคู่ครั้งนี้ ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจาก ศาสตราจารย์ ชู จีอเฮลียง ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยหญิงบำเรอจีนแห่งมหาวิทยาลัยเซี่ยงไฮ้ และการที่ ภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็อง กำหนดเป้าหมายของการสร้างเครือข่ายการเรียกร้องมาที่เซี่ยงไฮ้นั้น เนื่องจากเซี่ยงไฮ้ เป็นพื้นที่หนึ่งที่เคยตกเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่นและมีประสบการณ์ที่เลวร้าย เช่นเดียวกับเกาหลี ซึ่งการดำเนินงานภายใต้ยุทธศาสตร์นี้ เปรียบเทียบได้กับเป็นการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร เรื่องราวของอดีตหญิงบำเรอ เพื่อเป็นการหาแนวร่วมการเรียกร้องจากกลุ่มประเทศที่เคย ประสบชะตากรรมเดียวกัน จึงอาจกล่าวได้ว่า การดำเนินงานใต้กรอบการมีประสบการณ์ร่วมกัน เป็น ลักษณะการสร้างเครือข่ายในรูปแบบที่เรียกว่าการเมืองเชิงข้อมูล (Information politics)

การใช้อุดมการณ์สากลอย่างสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรี (human rights and women's rights) เป็นอีกยุทธศาสตร์หนึ่งที่ภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็องใช้ ในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อนำรูปปั้นหญิงบำเรอไปตั้งที่หน้าสมาคมวัฒนธรรมชาวเกาหลีใต้ในแคนาดา หรือ KCCA ใน แคนาดา เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2015 นอกจากนี้ยังเป็นวิธีการที่ the Korean Council ใช้ในการ สร้างความร่วมมือกับเดวิด โด (David Do) ผู้อำนวยการ the DC Mayor's Office on Asian and Pacific Islander Affairs (MOAPIA) ในการหาสถานที่จัดแสดงรูปปั้นหญิงบำเรอที่กรุงวอชิงตัน ดีซี. และการใช้อุดมการณ์สากลนี้ ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสวงหาความร่วมมือของภาคประชา สังคมเมืองฮวาซ็อง ในการจัดตั้งรูปปั้นที่เนปาล-ทิมาลายา พาวิลเลียนปาร์ค ในวิเชนต์ รัฐบาวาเรีย ประเทศเยอรมนี และถือเป็นรูปปั้นหญิงบำเรอเกาหลีใต้ตัวแรกที่ตั้งในยุโรป

การดำเนินงานภายใต้กรอบอุดมการณ์สากลนี้ เป็นลักษณะของการสร้างเครือข่ายตามที่ เค็ก กับสิคคิง อธิบายว่าเป็น การเมืองเชิงอิทธิพล (Leverage politics) โดยการใช้กรอบสิทธิมนุษยชนและ สิทธิสตรีโน้มน้าวผู้มีอำนาจในท้องถิ่น เช่น นายกเทศมนตรี ให้สิทธิแก่ภาคประชาสังคมในการใช้พื้นที่ หนึ่งๆ ในการดำเนินกิจกรรมอย่างการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอ นอกจากนี้แล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าการใช้อุดมการณ์สากลยังเป็นยุทธศาสตร์ที่ช่วยเพิ่มโอกาสให้การเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอใน ต่างประเทศประสบความสำเร็จมากที่สุด เพราะสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีถือเป็นหัวใจสำคัญใน ระบบระหว่างประเทศ อีกทั้งยังเป็นการขยายขอบเขตยุทธศาสตร์ที่ไม่จำกัดอยู่เพียงแค่กลุ่มประเทศที่ เคยตกอยู่ใต้อาณานิคมของญี่ปุ่นเพียงอย่างเดียว การใช้อุดมการณ์สากลจึงสามารถจัดอยู่ในรูปแบบ การสร้างเครือข่ายที่เรียกว่า การเมืองเชิงภาระรับผิดชอบ (Accountability politics) ตามคำจำกัด ความของเค็กและสิคคิง คือการใช้สิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีมาเป็นกรอบในการโน้มน้าวองค์การ

ระหว่างประเทศ ประเทศมหาอำนาจ และนานาชาติให้สนับสนุนการเรียกร้องหรือการณรงค์ของภาคประชาสังคม²²⁸ เนื่องจากอุดมการณ์สากลนี้ เป็นที่ยอมรับและเปรียบเสมือนกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองนานาชาติในประเทศในประชาคมโลก เช่นนั้นแล้ว การสร้างเครือข่ายภายใต้กรอบนี้ จึงช่วยทำให้นานาชาติหันมาให้ความสำคัญและสนับสนุนการเรียกร้องของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้และช่วยกดดันญี่ปุ่นให้รับผิดชอบต่อเหตุการณ์ในอดีต

ยุทธศาสตร์สุดท้าย คือการผลักดันหญิงบำเรอออกมาสู่สาธารณะ (survivor's testimony) เป็นการผลักดันให้อดีตหญิงบำเรอออกมาเรียกร้องความชอบธรรมให้แก่ตัวเอง ซึ่งถือเป็นการสร้างเครือข่ายการสนับสนุนในรูปแบบการเมืองเชิงข้อมูลอีกรูปแบบหนึ่ง อีกทั้งยังเป็นวิธีการหนึ่งที่จะเรียกความสนใจจากสาธารณชนได้เป็นอย่างดี อีกแง่หนึ่งนั้น หญิงบำเรอเปรียบเสมือนพยานบุคคลที่จะบ่งชี้ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ และเมื่อยุทธศาสตร์การผลักดันนี้ผนวกรวมเข้ากับอุดมการณ์สากล ย่อมส่งผลให้การเรียกร้องประสบความสำเร็จได้ง่ายขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการเรียกร้องผ่านการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอจะ กลายเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญในช่วง 2010-2017 แต่ความพยายามผลักดันประเด็นปัญหาขึ้นสู่สถาบันระหว่างประเทศอย่างองค์การสหประชาชาติก็ยังคงเป็นจุดหมายปลายทางที่สำคัญของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ และองค์กรที่มีบทบาทสำคัญต่อการผลักดันประเด็นหญิงบำเรอคือ the Korean Council ซึ่งเป็นองค์กรที่ริเริ่มเรียกร้องในเวทีการประชุมขององค์การสหประชาชาติมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง โดยการนำเรื่องเข้าสู่การประชุมต่างๆ ขององค์การสหประชาชาตินั้น the Korean Council ได้รับความสนับสนุนจากองค์กรสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีอย่าง สถาบันศึกษาสิทธิมนุษยชนของผู้หญิง (Women's Human Rights Education Institute: WHRI) และองค์กรนิรโทษกรรมสากล (Amnesty International: AI) โดยการสร้างเครือข่ายกับทั้ง 2 องค์กรนี้ the Korean Council ใช้ยุทธศาสตร์อุดมการณ์สากลซึ่งเป็นอุดมคติสำคัญในการทำงานขององค์กร

การสร้างเครือข่ายกับ WHRI กับ AI ภายใต้อุดมการณ์สากล สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการสร้างเครือข่ายในรูปแบบของการเมืองเชิงอิทธิพลและการเมืองเชิงการรับผิดชอบ เนื่องจาก WHRI กับ AI ไม่เพียงเป็นองค์กรที่ดำเนินการในด้านสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีเท่านั้น หากแต่บุคลากรภายใน

²²⁸ Keck and Sikkink, *Activist Beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*, p. 24.

องค์กรยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับหน่วยงานขององค์การสหประชาชาติ อันจะส่งผลให้การเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอในการประชุมต่างๆ ได้รับผลตอบรับที่ดี อีกทั้งสามารถเป็นตัวช่วยให้ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้และอดีตหญิงบำเรอสามารถเข้าไปเรียกร้องต่อประเด็นปัญหาในที่ประชุมขององค์การสหประชาชาติ ขณะเดียวกันทางภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ยังได้ใช้โอกาสของความสำเร็จนี้ต่อยอดไปสู่การแสวงหาความร่วมมือในที่ประชุมซึ่งเป็นแหล่งรวมผู้นำ องค์กร และกลุ่มคนต่างๆ จากนานาประเทศภายใต้กรอบอุดมการณ์สากลอีกทอดหนึ่ง

ความสำเร็จจากการเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอของ the Korean Council ในการประชุมภายใต้ร่มเงาขององค์การสหประชาชาติเห็นได้จากแถลงการณ์ต่างๆ ของที่ประชุม ไม่ว่าจะเป็นที่ประชุมคณะกรรมการจัดการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง (the UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women: CEDAW) หรือในการประชุมสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (the UN Human Rights Council: UNHRC) ที่ต่างออกแถลงการณ์เรียกร้องให้ญี่ปุ่นเร่งจัดการกับประเด็นหญิงบำเรอที่เกิดขึ้นโดยเร็ว และในกระบวนการแก้ไขนั้น จะต้องกระทำโดยนำความต้องการของหญิงบำเรอเป็นศูนย์กลาง

กล่าวโดยสรุปคือ การเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ในต่างประเทศทั้งในรูปแบบของการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอ และการเรียกร้องผ่านสถาบันระหว่างประเทศนั้น เปรียบเสมือนการแสวงหาความร่วมมือเพื่อกดดันญี่ปุ่นทางอ้อม แทนการกดดันญี่ปุ่นโดยตรง โดยเป้าหมายหลักของภาคประชาสังคมจะเป็นประเทศมหาอำนาจ ประเทศที่เคยประสบชะตากรรมจากญี่ปุ่นร่วมกัน รวมไปถึงองค์การสหประชาชาติผู้เป็นตั้งผู้พิทักษ์กฎหมาย ทั้งนี้ผลสำเร็จของการเรียกร้อง ไม่ว่าจะเป็นความสำเร็จในการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้น หรือการออกแถลงการณ์ของที่ประชุมภายใต้ร่มเงาขององค์การสหประชาชาติ จะเป็นเสมือนสัญญาณที่ทางภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ส่งไปยังรัฐบาลญี่ปุ่นให้ตระหนักว่า นานาชาติต่าง ‘ยืนข้าง’ เกาหลีใต้ และเป็นการกระตุ้นให้ญี่ปุ่นเร่งรับผิดชอบการกระทำที่อดีตและขอโทษต่ออดีตหญิงบำเรออย่างเป็นทางการ

อย่างไรก็ตาม แม้ความพยายามเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นกรณีหญิงบำเรอของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้จะได้รับการตอบรับจากนานาชาติ แต่ประเด็นปัญหายังไม่สามารถหาข้อยุติได้เมื่อทางฝั่งญี่ปุ่นได้ยืนยันว่า ปัญหาทุกอย่างได้สิ้นสุดลงนับตั้งแต่การลงนามในข้อตกลงยุติความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นในปี 2015 นอกจากนี้ การเรียกร้องดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นแต่เฉพาะเกาหลีใต้ หากการเรียกร้องยังเกิดขึ้นภายในประเทศอื่นๆ เช่น จีน ซึ่งมีการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์และรูปปั้น

หญิงบำเรอที่นานกิง ในปีเดือนธันวาคม ปี 2015 การตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอในฟิลิปปินส์ เดือนธันวาคม ปี 2017²²⁹ และการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอที่ไต้หวัน ในเดือนสิงหาคม 2018

สำหรับผู้วิจัย มองว่า การเรียกร้องผ่านการตั้งอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอในต่างประเทศนี้ มีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้น และมีโอกาสที่จะเกิดขึ้นในรูปแบบความร่วมมือระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในประเทศที่เคยเป็นอาณานิคมญี่ปุ่น เช่นที่ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ร่วมมือกับภาคประชาสังคมจีนตั้งรูปปั้นขึ้นที่เซี่ยงไฮ้ และการเรียกร้องจะยังคงควบคู่ไปกับการเสนอปัญหาขึ้นต่อที่ประชุมองค์การสหประชาชาติ ตราบใดที่ญี่ปุ่นยังไม่แสดงความรับผิดชอบได้เป็นที่น่าพอใจต่อภาคประชาสังคมเกาหลีใต้และอดีตหญิงบำเรอ สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ การสร้างเครือข่ายโดยใช้กรอบการมีประสบการณ์ร่วมกัน (sisterhood) กับประเทศที่เคยถูกญี่ปุ่นครอบครอง โดยเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่นฟิลิปปินส์นั้น จะมีโอกาสเกิดขึ้นได้มากน้อยเพียงใด เพราะถึงแม้ว่าฟิลิปปินส์จะมีภาคประชาสังคมที่ดำเนินการเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่อดีตหญิงบำเรอฟิลิปปินส์อยู่ หากก็ยังไม่ได้รับการสนับสนุนที่เพียงพอ โดยเฉพาะแรงสนับสนุนจากรัฐบาล ซึ่งเห็นได้จากเหตุการณ์รื้อถอนรูปปั้นหญิงบำเรอชาวฟิลิปปินส์อันกระทำโดยรัฐบาลของฟิลิปปินส์เอง

ทั้งนี้ ในการศึกษายุทธศาสตร์การเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาในส่วนของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ สิ่งที่เป็นคำถามเพื่อการศึกษาต่อไปคือ การเรียกร้องกรณีหญิงบำเรอในส่วนของรัฐบาลเกาหลีใต้นั้น รัฐบาลมีนโยบายอย่างไรต่อประเด็นความขัดแย้งข้างต้น โดยเฉพาะภายหลังจากที่ปาร์ค กึน-ฮเยหมดอำนาจลง และมุน แจ-อิน ขึ้นมาดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีแทนซึ่งมุน แจ-อิน ยืนยันว่า การลงนามในข้อตกลงยุติความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในปี 2015 จำเป็นต้องได้รับการแก้ไข และยังยืนยันอย่างหนักแน่นว่า เหตุการณ์หญิงบำเรอเป็น “อาชญากรรมต่อมนุษยชาติ”

²²⁹ รูปปั้นหญิงบำเรอนี้ ตั้งอยู่ที่กรุงมะนิลา เป็นรูปปั้นที่ภาคประชาสังคมในฟิลิปปินส์ต้องการใช้เป็นตัวแทนของหญิงบำเรอชาวฟิลิปปินส์ ทว่า รูปปั้นดังกล่าวก็ถูกรื้อถอนในวันที่ 27 เมษายน 2018 ซึ่งภาคประชาสังคมในมะนิลามองว่า การรื้อถอนที่เกิดขึ้นมาจากการกดดันจากญี่ปุ่นโดยการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจในแง่ของการกู้ยืมเงินและความช่วยเหลือทางเทคโนโลยีจากญี่ปุ่น (ดูเพิ่มเติมจาก "Comfort Women in Manila Removed," *The Rappler*, 28 April 2018, [online] Available from: <https://www.rappler.com/nation/201320-comfort-woman-statue-manila-removed> [22 February 2019])

บรรณานุกรม

- AFP. Japan Offers an Apology and Compensation to Korean Women Forced into Japanese Military Brothels in World War II. news.com.au, 28 December 2015, [online] Available from: <https://www.news.com.au/world/asia/japan-offers-an-apology-and-compensation-to-korean-women-forced-into-japanese-military-brothels-in-world-war-ii/news-story/d47529bd069e860f1de637f7f09474c2> [9 November 2018]
- Allen, Paula. 70 Years on, the “Comfort Women” Speaking out So the Truth Won’t Die. *Amnesty International*, 2 September 2015, [online] Available from: <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2015/09/70-years-on-comfort-women-speak-out-so-the-truth-wont-die/> [20 March 2019]
- Alpha Education. Unveiling Ceremony of the Peace Statue in Toronto. 21 November 2015, [online] Available from: <https://www.facebook.com/toalphaed/photos/a.10150255706359960/10150564323644960/?type=3&theater> [2 February 2019]
- Amnesty International (AI). International Justice. [online] Available from: <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/international-justice/> [27 September 2018]
- . Japan-Submission to the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, 63th Session, 15 February – 4 March 2016. 22 June 2010, [online] Available from: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/JPN/INT_CE_DAW_NGO_JPN_22855_E.pdf [5 September 2018]
- . Japan: International Labour Organization Fails to Demand Justice for the Survivors of Japan’s Military Sexual Slavery System. 18 June 2010, [online] Available from: https://www.amnesty.or.jp/en/news/2010/0622_1175.html?fbclid=IwAR0HkZKunJppAG2LFyUChVLidwCFoO51slcL98vt3TUok9uKaWqsFMqrMOM [5 September 2018]

- . Justice for the Survivors of Japan’s Military Sexual Slavery System: Amnesty International Written Statement to the 24th Session of the Un Human Rights Council (9 – 27 September 2013). 22 September 2013, [online] Available from: <https://www.amnesty.org/download/Documents/12000/asa220102013en.pdf> [5 September 2018]
- . Stop Violence against Women. London: Amnesty International, 2005.
- . Who We Are. [online] Available from: <https://www.amnesty.org/en/who-we-are/> [27 September 2018]
- Asian Women’s Fund. An Appeal for Donations for the Asian Women’s Fund. 18 July 1995, [online] Available from: <http://www.awf.or.jp/e2/foundation-01.html> [10 February 2018]
- Boling, David. Mass Rape, Enforced Prostitution, and the Japanese Imperial Army: Japan Eschews International Legal Responsibility? The Columbia Journal of Transnational Law 32, 3 (1995): 533-90.
- CEDAW. Comfort Women for Japanese Army During 1930s through 1945, 63th Session. 15 February – 4 March 2016, [online] Available from: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/JPN/INT_CE_DAW_NGO_JPN_22783_E.pdf [19 February 2019]
- . Concluding Observations of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Adopted by Committee at Its Forty-Fourth Session (20 July-7 August 2009). 7 August 2009, para 38 [online] Available from: <https://undocs.org/CEDAW/C/JPN/CO/6> [15 November 2018]
- Cenotaph Unveiled for Wartime Sex Slaves on Miyako Island. The Japan Times, 8 September 2008, [online] Available from: <https://www.japantimes.co.jp/news/2008/09/08/national/cenotaph-unveiled-for-wartime-sex-slaves-on-miyako-island/#.XIENqigzbIV> [7 March 2019]
- 'Comfort Woman' Statue Casts Shadow over Japan-Korea Deal on Comfort Women. Forbes, 22 April 2019, [online] Available from: <https://www.forbes.com/sites/civcnation/2019/04/22/embracing-age-over-ageism/#410ce9654214> [29 April 2019]

- 'Comfort Women' Statues Erected in China. Yonhap News Agency, 22 October 2016, [online] Available from: <http://english.yonhapnews.co.kr/news/2016/10/22/34/0200000000AEN20161022001851315F.html> [3 February 2017]
- Comfort Women in Manila Removed. The Rappler, 28 April 2018, [online] Available from: <https://www.rappler.com/nation/201320-comfort-woman-statue-manila-removed> [22 February 2019]
- Comfort Women Justice Coalition. [online] Available from: <https://remembercomfortwomen.org/sf-memorial/> [18 November 2017]
- Comfort Women Statues Set up for the First Time in China. The Dong-A Ilbo, 24 October 2016, [online] Available from: Available from: <http://english.donga.com/3/all/26/766669/1> [12 January 2017]
- Duss, Peter. The Rise of Modern Japan. Houghton Mifflin, 1976.
- Europe's First 'Comfort Women' Statue Planned for German City. Japan Times, 8 September 2016, [online] Available from: <https://www.japantimes.co.jp/news/2016/09/08/national/plan-afoot-install-europes-first-comfort-women-statue-freiburg/#.Wyv5KaczblU> [15 December 2017]
- First 'Comfort Women' Statue in Europe Is Unveiled in Germany. South China Morning Post, 9 March 2017, [online] Available from: <http://www.scmp.com/news/world/europe/article/2077424/first-comfort-women-statue-europe-unveiled-germany> [15 April 2017]
- Fortin, Jacey. 'Comfort Women' Statue in San Francisco Leads a Japanese City to Cut Ties. The New York Times, 25 November 2017, [online] Available from: <https://nytimes.com/2017/11/25/world/asia/comfort-women-statue.html> [26 November 2017]
- Fuller-Evans, Janaya. Comfort Women Statue Proposal Riles Group of Japanese Canadians in Burnaby. Burnabynow, 19 March 2015, [online] Available from: <http://www.burnabynow.com/news/comfort-women-statue-proposal-riles-group-of-japanese-canadians-in-burnaby-1.1798189> [16 May 2018]

- Gap-Min, Pyong. Korean “Comfort Women”: The Intersection of Colonial Power, Gender, and Class. *Gender and Society* 17, 6 (December 2003): 938-57.
- German City Cancels Setup of Comfort Women Statue under Japanese Pressure. *The Korea Herald*, 21 September 2016, [online] Available from: <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20160921000876> [15 December 2017]
- German City Drops Plan to Install First 'Comfort Women' Statue in Europe. *Japan Times*, 22 September 2016, [online] Available from: <https://www.japantimes.co.jp/news/2016/09/22/national/german-city-drops-plan-install-first-comfort-women-statue-europe/#.XlkaPigzblU> [15 December 2017]
- Global Alliance for Preserving the History of WWII in Asia (GA). Our Missions. [online] Available from: <http://www.global-alliance.net/mission.html> [12 March 2019]
- Herbermann, Nanda. *The Blessed Abyss: Inmate #6582 in Ravensbrück Concentration Camp for Women*. Translated by Hester Baer. Michigan: Wayne State University, 2000.
- Herr, Ranjoo Seodu. Can Transnational Feminist Solidarity Accommodate Nationalism? Reflections from the Case Study of Korean “Comfort Women. *Hypatia* 31, 1 (winter 2016): 41-57.
- Hicks, George. *The Comfort Women: Japan’s Brutal Regime of Enforced Prostitution in the Second World War*. New York: W.W. Norton, 1995.
- . *The Comfort Women: Sex Slaves of the Japanese Imperial Force*. Chiang Mai: Silkworm Books, 1995.
- . “The Comfort Women” In Peter Duus, Raman H. Myers and Mark R. Peattie (eds), *The Japanese Wartime Empire, 1931-1945*, pp. 305-23. New Jersey: Princeton University Press, 1996.
- Highlights and Photos from the Global Alliance Biennial Conference in Shanghai- October 21-23, 2016. 21-23 October 2016, [online] Available from: <http://www.dontow.com/2017/06/highlights-and-photos-from-the-global-alliance-biennial-conference-in-shanghai-october-21-23-2016/> [12 March 2019]

- Hirofumi, Hayashi. Disputes in Japan over the Japanese Military “Comfort Women” System and Its Perception in History. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science 617, 1 (May 2008): 123–32.
- hooks, Bell. Feminist Theory: From Margin to Center. New York: Routledge, 2015.
- Horikoshi, Toyohiro. Some Japanese in North America Puzzled by ‘Comfort Women’ Statue Plan. Nichi Bei, 5 November 2015, [online] Available from: <https://www.nichibei.org/2015/11/some-japanese-in-north-america-puzzled-by-comfort-women-statue-plan> [15 May 2018]
- House of Sharing. History of House of Sharing. House of Sharing, [online] Available from: <http://www.nanum.org/eng/sub1/sub1.php#tab1> [15 December 2018]
- Hu, Elise. Comfort Woman Memorial Statues a Thorn in Japans Side Now Sit on Korean Buses. National Public Radio, 13 November 2017, [online] Available from: <https://www.npr.org/sections/pararells/2017/11/13/563838610/comfort-woman-memorial-statues-athorn-in-japans-side-now-sit-on-korean-buses> [29 November 2017]
- Human Rights Council 32nd Session, June 2016: Joint Whri-Korean Council Side Panel on Japanese Military Sexual Slavery. 29 August 2016, [online] Available from: <http://learnwhr.org/hrc32/> [9 September 2018]
- Humphreys, Leonard A. The Way of the Heavenly Sword: The Japanese Army in the 1920s. California: Stanford University Press, 1995.
- Huntington, Samuel P. The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century. Norman: University of Oklahoma, 1991.
- Hwang, Eunji. Politics of Statue: Peace Monument and the Personification of Memory. EPIK Journals Online 7, 1 (August 2016): 1-20.
- Hyeong-guk, Jo. 22nd Anniversary of Wednesday Demonstration: We've Waited 22 Years Not a Word of Apology from Japan. the Kyunghyang Shinmun, 1 October 2014, [online] Available from: http://english.khan.co.kr/khan_art_view.html?code=710100&artid=201401101520437 [3 January 2018]

- Izumi, Mariko. Asian-Japanese: State Apology, National Ethos, and the 'Comfort Women' Reparations Debate in Japan. *Communication Studies* 62, 5 (Nov-Dec 2011): 473-90.
- Japan and South Korea Agree Ww2 'Comfort Women' Deal. *BBC News*, 28 December 2015, [online] Available from: <https://www.bbc.com/news/world-asia-35188135> [2 January 2016]
- Japan Reacts to the Monument to Women Consoler in Germany. *Pulsazji*, 23 March 2017, [online] Available from: <http://pulsazji.pl/2017/03/23/japonia-reaguje-na-pomnik-kobiet-pocieszycielek-w-niemczech/> [13 December 2017]
- Ji-hye, Jun. Moon Calls Sex Slavery Deal 'Wrong'. *The Korea Times*, 5 January 2018, [online] Available from: https://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2018/01/120_241961.html [3 February 2018]
- Jin, Huang. Statues of Chinese, Korean Girls to Be Erected in Seoul to Mark Comfort Women in Wwii. *People's Daily Online*, 28 October 2015, [online] Available from: <http://en.people.cn/n/2015/1028/c98649-8967715.html> [10 March 2017]
- Joo, Hee-Jung Serenity. Comfort Women in Human Rights Discourse: Fetishized Testimonies, Small Museums, and the Politics of Thin Description. *Review of education, pedagogy, and cultural studies* 37, 2-3 (June 2015): 166-83.
- Kazue, Muta. The 'Comfort Women' Issue and the Embedded Culture of Sexual Violence in Contemporary Japan. *Current Sociology Monograph* 64, 4 (November 2016): 620- 36.
- Keck, Margaret E., and Sikkink, Kathryn. *Activist Beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*. United States of America: Cornell University, 1998.
- Kennedy, Merrit. Comfort Woman Statue Sparks Diplomatic Row between Japan and South Korea. *National Public Radio*, 6 January 2017, [online] Available from: <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2017/01/06/508538196/comfort-woman-statue-sparks-diplomatic-row-between-japan-and-south-korea> [29 November 2017]
- Keon, Michael. *Korean Phoenix: A Nation from the Ashes*. Englewood Cliffs, JN.J.: Prentice-Hall International, 1977.

- Kern, Thomas, and Nam, Sang-hui. The Korean Comfort Women Movement and the Formation of a Public Sphere in East Asia. In Rüdiger Frank, James E. Hoare, Patrick Köllner and Susan Pares (eds), Korea Yearbook 2009: Politics, Economy and Society, pp. 227-55. Leiden: Brill, 2009.
- Kingston, Jeff. Japan's Prime Minister Could Solve the 'Comfort Women' Issue Once and for All. So Why Won't He? The Washington post, 22 January 2018, [online] Available from: https://www.washingtonpost.com/news/democracy-post/wp/2018/01/22/japans-prime-minister-could-solve-the-comfort-women-issue-once-and-for-all-so-why-wont-he/?noredirect=on&utm_term=.c26af6b5000b [5 May 2018]
- Kl, Rc. Letter to Mayor of Freiburg. 20 September 2016, [online] Available from: <https://www.opnltr.com/letter/comfort-women-statue-freiburg-prosecuting-japan-they-publicly-disclosed> [13 March 2019]
- Kono, Yohei. Statement by the Chief Cabinet Secretary Yohei Kono on the Result of the Study on the Issue of 'Comfort Women'. 4 August 1993, [online] Available from: <http://www.mofa.go.jp/policy/women/fund/state9308.html> [10 February 2018]
- Learn from the Past to Build a Better World, 'Comfort Women' Historian Urges Young Chinese. South China Morning Post, 26 October 2016, [online] Available from: <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2039979/look-past-build-better-world-comfort-women-historian> [12 January 2017]
- Lee, Claire. In Solidarity with Wartime Rape Victims. The Korea herald, 24 August 2014, [online] Available from: <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20140824000084> [15 April 2018]
- Lummis, C. Douglas. Radical Democracy. Cornell University, 1996.
- Lytle, Angela. Speech in Human Rights Council 32nd Session, June 2016: Joint Whri-Korean Council Side Panel on Japanese Military Sexual Slavery. WHRI, 29 August 2016, [online] Available from: <http://learnwhr.org/hrc32/> [20 March 2019]
- Mackie, Vera. One Thousand Wednesdays: Transnational Activism from Seoul to Glendale. In Barbara Molony and Jennifer Nelson (eds), Women's Activism and

'Second Wave' Feminism: Transnational Histories, pp. London: Bloomsbury, 2017.

Memory of Reconciliation in the Asia-Pacific, Museums and Memorials: The History Museum of Japanese Military Comfort Women. [online] Available from:

<https://www2.gwu.edu/~memory/issues/museums/HistoryMuseumJapaneseMilitaryComfortWomen.html> [21 February 2019]

mi-hyang, Yoon. Victims of Japan's Military Sex Slavery Seek Truth, Apology and Compensation. The Korea Herald, 7 January 2011, [online] Available from:

<http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20110107000654&mod=skb> [26 March 2019]

MOAPIA. Government Resources. 2007, [online] Available from:

<https://apia.dc.gov/page/government-resources> [19 January 2018]

Myers, Ramon H., and Peattie, Mark R. The Japanese Colonial Empire, 1895-1945. Princeton University Press, 1984.

Na-Young, Lee. The Korean Women's Movement of Japanese Military "Comfort Women": Navigating between Nationalism and Feminism. The Review of Korean Studies 17, 1 (June 2014): 71-90.

Nadia, Maya. Military Brothels (Ianjung) in Dutch East Indies (Dei) under Japanese Occupation 1942-1945. Master's thesis, Graduate School, Chulalongkorn University, 2014.

Nakayama, Hayato. Japanese Activists Who Support Redress for "Comfort Women": Why and How Do They Address the "Comfort Women" Issue? Master's thesis, Graduate Studies, University of Manitoba, 2013.

Naoko, Kumagai. The Comfort Women: Historical, Political, and Moral Perspectives. Translated by David Noble. Tokyo: International House of Japan, 2016.

Nelson, Katie. Bronze Statues Remembering Chinese and Korean 'Comfort Women' Erected in Seoul. Shanghaiist, 5 May 2018, [online] Available from:

https://shanghaiist.com/2015/10/28/comfort_women_statues_in_seoul/ [13 November 2018]

Nozaki, Yoshiko. The Comfort Women Controversy: History and Testimony. The Asia-Pacific Journal 3, 7 (July 2005): 1-16.

- Obama Brings U.S. Allies South Korea and Japan Together for Talks. Reuters, 26 March 2014, [online] Available from: <https://www.reuters.com/article/us-japan-korea-trilateral/obama-brings-u-s-allies-south-korea-and-japan-together-for-talks-idUSBREA2O1OT20140325> [20 December 2018]
- Peace Monument Comes to Toronto: Teenage Girl Represent 'Comfort Women'. The Korea Times, 18 November 2015, [online] Available from: https://www.koreatimes.net/index.php?mid=english_article&category=312673&mid=english_article&category=312673 [6 January 2017]
- Peng, Chien, and Park, Jeongwon Bourdais. Sub- and Trans- National Actors in South Korea's Island Dispute: The Cases of Dokdo and Iodo. Asian Affairs: An American Review 44, 1 (March 2017): 9-29.
- Piper, Nicola, and Uhlin, Anders. Transnational Activism in Asia: Problems of Power and Democracy. London: Routledge, 2004.
- Remembering Sexual Slavery. Global Times, 24 October 2016, [online] Available from: <http://www.globaltimes.cn/content/1013375.shtml> [12 January 2017]
- Rienzi, Greg. Other Nations Could Learn from Germany's Effort to Reconcile after WWII. Johns Hopkins University, summer 2015, [online] Available from: <https://hub.jhu.edu/magazine/2015/summer/germany-japan-reconciliation/> [30 May 2018]
- S. F. Board of Supervisors. Resolution Urging the City and County of San Francisco to Establish a Memorial for "Comfort Women" and to Educate the Community About Stopping Global Human Trafficking of Women and Girls. 22 September 2015, [online] Available from: <https://sfgov.legistar.com/LegislationDetail.aspx?ID=2375415&GUID=80D4A290-02D8-4AC5-BD58-BD2B753C2D33> [12 December 2018]
- Sakaki, Alexandra, and Nishino, Junya. Japan's South Korea Predicament. International Affairs 94, 4 (July 2018): 735-54.
- Sang-hun, Choe. Statues Placed in South Korea Honor 'Comfort Women' Enslaved for Japan's Troops. The New York Times, 28 October 2015, [online] Available from: <https://www.nytimes.com/2015/10/29/world/asia/south-korea-statues-honor-wartime-comfort-women-japan.html> [10 March 2017]

- Schellstede, Sangmie Choi, and Mi-yu, Soon. Comfort Women Speak: Testimony by Sex Slaves of the Japanese Military. New York: Holmes and Meier, 2000.
- Schnabel, Albrecht, and Scholte, Jan Aart. Civil Society and Global Finance. London: Routledge, 2002.
- Seckinelgin, H., and Wong, Billy. Global Civil Society 2011: Globality and the Absence of Justice. Palgrave Macmillan, 2011.
- Seok-lee, Ki. Interview, 12 March 2019.
- Shoji, Hiroka. Why the 'Comfort Women' Issue Still Matters, 70 Years Later. The diplomat, 19 June 2018, [online] Available from: <https://thediplomat.com/2018/06/why-the-comfort-women-issue-still-matters-70-years-later/> [15 January 2019]
- Sister & Friendship Cities. City of Burnaby, [online] Available from: <https://www.burnaby.ca/About-Burnaby/Sister---Friendship-Cities.html?PageMode=Print> [15 May 2018]
- Sneider, Daniel. Advancing U.S.-Japan-Rok Trilateral Cooperation. the National Bureau of Asian Research, 30 March 2016, [online] Available from: <https://www.nbr.org/publication/advancing-u-s-japan-rok-trilateral-cooperation-a-u-s-perspective-brief/> [25 May 2016]
- Soh, C. Sarah. The Comfort Women: Sexual Violence and Postcolonial Memory in Korea and Japan. Chicago: University of Chicago, 2008.
- . The “Comfort Women”: Movement for Redress. Asian Survey 36, 12 (December 1996): 1226-40.
- . Japan’s National/Asian Women’s Fund for ‘Comfort Women’. Pacific Affairs 76, 2 (Summer 2003): 209-33.
- Son, Elizabeth W. ‘Comfort Women’: Traveling between History and Hope,. Los Angeles Review of Books, 2 May 2018, [online] Available from: <https://blog.lareviewofbooks.org/essays/comfort-women-traveling-history-hope> [30 May 2018]
- . Embodied Reckonings: “Comfort Women,” Performance, and Transpacific Redress. Ann Arbor: University of Michigan, 2018.

Soo-hee, Kim. Survivor Kim Bok-Dong Testifies at the Unhrc Session. 22 September 2013, [online] Available from:
<http://www.womennews.co.kr/news/articleView.html?idxno=170355> [26 March 2019]

South Korea Marks First ‘Comfort Women’ Day, Jointed by Protestors in Taiwan. Reuters, 14 August 2018, [online] Available from:
<https://www.reuters.com/article/us-asia-comfortwomen/south-korea-marks-first-comfort-women-day-joined-by-protestors-in-taiwan-idUSKBN1KZ070> [20 August 2018]

Statue on National Mall Honors Korean World War II Comfort Women. WAMU 88.5 American University Radio, 8 December 2016, [online] Available from:
https://wamu.org/story/16/12/08/statue-national-mall-remembers-korean-world-war-ii-comfort-women/?fbclid=IwAR08O2HiwLmguy21cwEJWjAnRm_xqAManlvFEy1y0ikSO5JoZ36hLfzAyo#.Xlt9ASgzblU [14 March 2019]

Statue Remembering Korea's Comfort Women Erected in Germany. Yonhap News Agency, 9 March 2017) [online] Available from:
<http://english.yonhapnews.co.kr/national/2017/03/09/0302000000AEN20170309000251315.html> [10 May 2017]

Sung-hee, Oh. Interview, 15 March 2019.

Symbol of “Historical Understanding,” Comfort Woman Statue Comes to Washington Dc. Hankyoreh, 12 December 2016, [online] Available from:
http://english.hani.co.kr/arti/english_edition/e_national/774306.html?fbclid=IwAR0rS4Fr2XfoVc8wzHpqPc9OI57L5EpCZWwtd9L6tq71vM-Cb8ZTrRlRZtE [15 November 2018]

Testimony of Chong Ok-sun. Commission on Human Rights Fifty-Second Session. 4 January 1996, para. 54, [online] Available from:
<https://undocs.org/E/CN.4/1996/53/Add.1> [7 February 2019]

The Korean American Voters’ Council (KAVC). [online] Available from:
<http://us.kace.org/about-us/mission-goals/> [18 November 2017]

The Korean Council. Activities. the Korean Council, [online] Available from:

<http://womenandwar.net/kr/activities/#commemoration> [15 November 2017]

———. Letter to Korea Verband for Global Action Day_Justice for ‘Comfort Women!’

Join the 1000th Wednesday Demonstration! The Korean Council, 5 November

2011, [online] Available from: <https://www.koreaverband.de/wp>

content/uploads/2011/07/ComfortWomen_1000Dem_PR-from-Korea_Dec2011

[15 December 2017]

———. Vision and Mission. The Korean Council, [online] Available from:

<http://womenandwar.net/kr/visionmission/> [4 November 2018]

———. What Is Statue of Peace? The Korean Council, [online] Available from:

http://www.womenandwar.net/contents/general/general.asp?page_str_menu=1

[74](#) [30 December 2017]

The Korean Council officer. Interview, 22 March 2019.

Toronto Gets Comfort Women Statues. The Korea Times, 16 November 2015, [online]

Available from: <http://www.koreatimesus.com/toronto-gets-comfort-woman->

[statue](#) [20 January 2016]

Treaty of Shimonoseki April 1985, [online] Available from:

<https://www.taiwanbasic.com/treaties/Shimonoseki.htm> [5 January 2019]

Tsutsui, Kiyoteru. Redressing Past Human Rights Violations: Global Dimensions of

Contemporary Social Movements. Social Forces 85, 1 (September 2006): 331-54.

UN Committee against Torture. Concluding Observations on the Second Periodic

Report of Japan, Adopted by the Committee at Its Fiftieth Session (6-31 May

2013). 28 June 2013, [online] Available from:

<http://www.refworld.org/docid/51dfe6614.html> [15 November 2018]

UN official. Japan’s Stance on ‘Comfort Women’ Issue Violates Victims’ Rights. UN

News, 6 August 2014, [online] Available from:

<https://news.un.org/en/story/2014/08/474572-japans-stance-comfort-women->

[issue-violates-victims-rights-un-official](#) [15 November 2017]

Un Panel Calls on Japan and South Korea to Revise ‘Comfort Women’ Deal. South

China Morning Post, 13 May 2017, [online] Available from:

<https://www.scmp.com/news/asia/east-asia/article/2094212/un-panel-calls-japan-and-south-korea-revise-comfort-women-deal> [2 August 2017]

United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. Japan / S. Korea: "The Long Awaited Apology to 'Comfort Women' Victims Is yet to Come. 7 March 2016, [online] Available from:

<https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=17209&LangID=E> [16 November 2018]

———. Wgdaw Member. [online] Available from:

<https://www.ohchr.org/EN/Issues/Women/WGWomen/Pages/Members.aspx> [9 September 2018]

Wada, Robert M. Letter to Mayor Derek Corrigan. [online] Available from:

<https://www.michaelyon-online.com/comfort-women-scam-splashing-in-canada.htm#comment> [19 February 2019]

Ward, Thomas J., and Lay, William D. Introducing 'Park Statue Politics'. E-International Relations, 21 February 2019, [online] Available from: https://www.e-ir.info/2019/02/21/introducing-park-statue-politics/#_ftn3 [13 March 2019]

Whan-woo, Yi. Japan Seeks to Remove First 'Girl Statue' in Europe. The Korea Times, 15 March 2017, [online] Available from:

https://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2017/03/120_225735.html [1 July 2018]

WHRI. The Apology Campaign. May 2016, [online] Available from:

<http://learnwhr.org/comfort-women/> [24 September 2018]

———. Our Team. [online] Available from: <http://learnwhr.org/about/our-team/> [24 September 2018]

———. Our Vision. [online] Available from: <http://learnwhr.org/about/our-vision/> [24 September 2018]

Williamson, Lucy. Comfort Women: South Korea's Survivors of Japanese Brothels. BBC News, 29 May 2013, [online] Available from:

<https://www.bbc.com/news/magazine-22680705> [12 February 2019]

Winanti, Poppy S., and Hanif, Hasrul. "Transnational Advocacy for Advocating Governance Reform in Extractive Industries in Asean: Make Transparency Works."

Paper presented at the International Conference on ASEAN Studies 2014 (ICONAS): Yogyakarta, 1-2 October 2014.

Yeon-cheol, Seong. Un Panel Says Comfort Women Agreement Not “Fully Victim-Centered”. Hankyoreh, 8 March 2016, [online] Available from: http://english.hani.co.kr/arti/english_edition/e_national/733876.html [2 June 2016]

Yong-in, Yi. Ban Ki-Moon Explains His “Welcoming” of Comfort Women Agreement. Hankyoreh, 14 March 2016, [online] Available from: http://english.hani.co.kr/arti/english_edition/e_international/734837.html [2 June 2016]

———. Comfort Woman Statue in Washington Dc Seeking a Permanent Home. Hankyoreh, 11 December 2016, [online] Available from: http://www.hani.co.kr/arti/english_edition/e_international/774140.html [2 May 2018]

Yoshiaki, Yoshimi. Comfort Women: Sexual Slavery in the Japanese Military During World War II. Translated by Suzanne O'Brien. New York: Columbia University, 2000.

ไชยวัฒน์ คำชู. นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น: ความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

ดิเรก ชัยนาม. การทูต. พระนคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง, 2490.

———. ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒. นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2560.

วรวิช วสาการวะ. บทบาทของประชาสังคมข้ามชาติกับการละเมิดสิทธิมนุษยชน: ศึกษากรณีบริษัทยูโนแคลในพม่า. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

โสภิตา วีรกุลเทวัญ. ตามรอยหญิงบำเรอกามในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง. หจก. ธนบรรณการพิมพ์: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.



จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล

สุชาดา เลี้ยงชูศักดิ์

วัน เดือน ปี เกิด

20 พฤศจิกายน 2534

วุฒิการศึกษา

สำเร็จการศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต (วรรณคดีไทย) ภาควิชา
วรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปี 2555 และได้เข้า
ศึกษาต่อในสาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ปี 2558



จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY